

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOK

UNDER MEDVERKAN AF

FLERE SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT.

FEMTE ÅRGÅNGEN.

NY SERIE

1885

FEBRUARI.

INNEHÅLL.

	Sid.
Vår polemiske skald: Några ord med anledning af hr C. D. af Wirsøns nya dikter. 1. Af Hellen Lindgren. 2. Af A. Haraldson.	415.
„Ett skämt“. Novell ur det nutida Parislivet.	131.
Färliga papper: En af våra store män i sjelfbelysning. (Hitills otryckta bref från Hans Järta till excellensen Reuterholm med inledning och kommentarier af —ck.)	155.
Landsdagen i Helsingfors (af en finsk korrespondent).	178.
Ur nyare tidens uppfinningar: Om utövning af ett belgiskt telefoneringssystem, meddeladt af byråchefen	190.
Teateröfversigt af Claës Lundin	199.

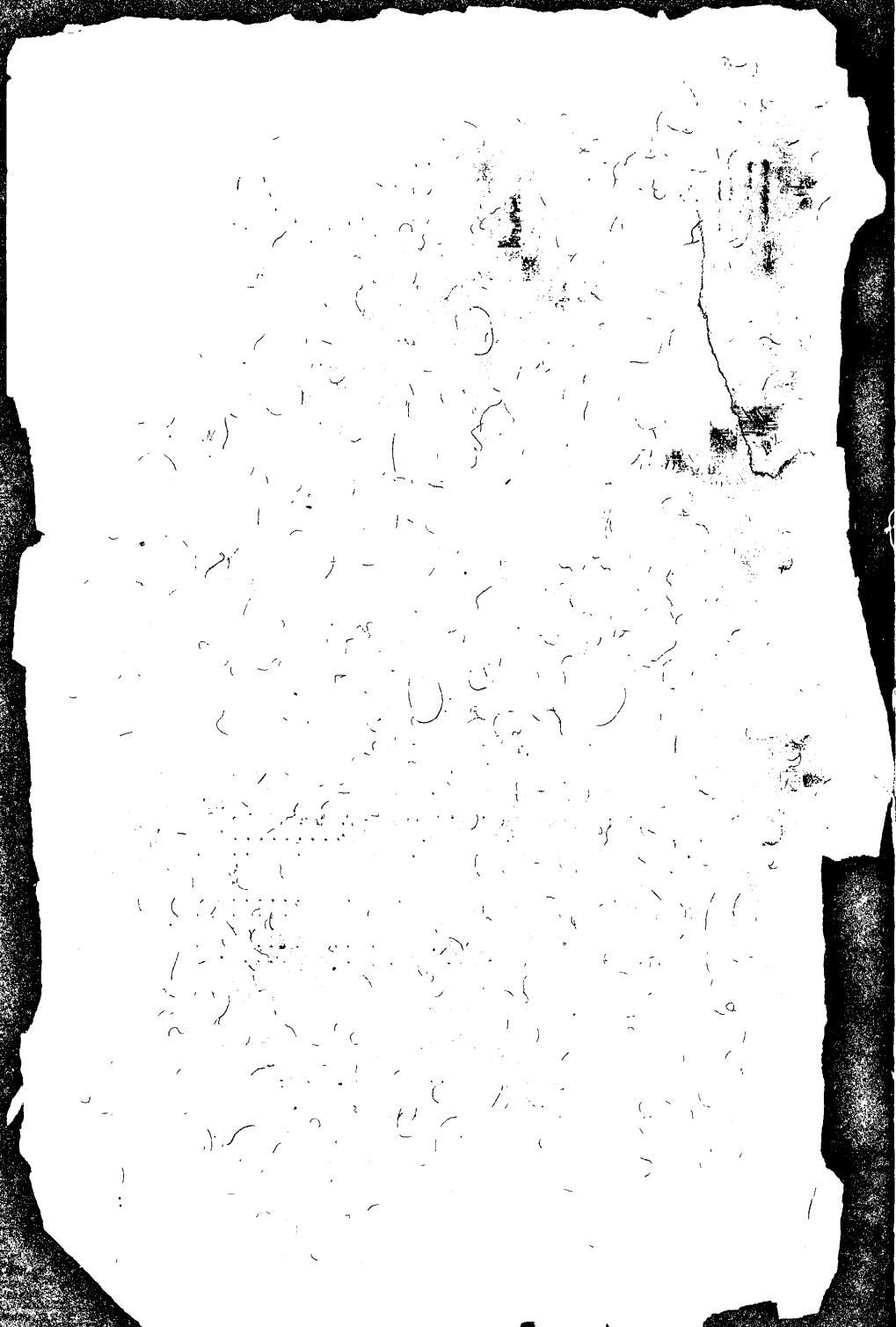
STOCKHOLM
CARL SUNESON.

4 F 215

Pris för helårsprenumeration (12 häften) 10 kr.

Pris för lösa häften 1 kr.

Handwritten notes:
1887
1888

Vår polemiske skald.

Några ord med anledning af C. D. af Wirséns
senaste diktsamling*.

I.

Af Hellen Lindgren.

C. D. af Wirséns diktsamling »Sånger och bilder» blir förmodligen mer än de flesta dylika utsatt för skiljaktiga omdömen. Dertill finnes ett ganska naturligt skäl. Skalden har som bekant ställt sig polemisk mot realismen och förfäktar, kan man gerna säga, en till ytterlighet drifven idealism, så att säkert till och med många af hans meningsfränder i vissa afseenden icke vilja gå så långt som han. Hr Wirséns högerprinciper hafva från det ena året till det andra tillväxt i fasthet, och han kan knapt numera med lugn eller opartiskhet bedöma något, som aflägsnar sig från hyad han betraktar som konstens och dermed också lifvets A och O: lugn och harmoni. Det skall icke kunna förnekas, att denna ensidighet och ytterlighet är det utmärkande draget för hr Wirséns prosaiska författareskap.

* Hos den för våra läsare från 1882 bekante kritikern *A. Haraldson*, som då utförligt granskade hr Wirséns skaldskap, hade vi redan gjort anhöllan om en uppsats öfver de nya dikterna, då en annan af våra värderade medarbetare sjelfnamt infann sig med ett bidrag i ämnet. Vi hafva icke sett något hinder för införandet af båda dessa artiklar, som supplera hvarandra.

Red.

Den har lagt sin hand tungt på äfven hans poetiska alstring. Hos hr Wirsen är det icke »indignationen, som gör versen», och hans begåfning är icke satirisk eller kritisk. Vore den detta, då skulle denna partiskhet komma hans diktning till godo, och den skulle göra honom till en reaktionär diktarstorhet.

Men hr Wirsens diktarstorhet är icke af det tendentiösa slaget, och hans begåfning ligger på ett helt annat fält än det der han sjelf förmodligen anser den ligga.

Man skulle med kännedom om hans åsichter vänta att finna honom mest hemmastadd och mest inspirerad, när han behandlar de ämnen, som hans partisinne glöder för och som ega hans förstånds hela sympati, men ett större misstag än detta kan man knapt begå. Det kyliga och kalla i sådana stycken som hans tillfällighetsdikter vid en eller annan högtidlighet, der retorisk ståt skall utvecklas, är påfallande, och han använder här fåfängt både sporre och betsel för att göra Pegasen villig, det ädla djuret vägrar emellanåt att lyda och alla diktarens ansträngningar äro fåfänga.

Hr Wirsens styrka ligger icke heller enligt vårt förmenande i det svärmiska drömmeri, åt hvilket han skattar så ofta, undantagsvis med ganska vackra verser, vida oftare med ganska medelmåttiga. Man skall hvarken finna perlorna bland hr Wirsens dikter i de blandade dikterna eller i de religiösa. Till sin höjdpunkt kommer diktaren först i minnesbilderna.

Dermed skall icke förnekas, att vissa af de blandade dikterna höra till skaldens bästa, men det är just sådana, i hvilka han besjunger i naturen, hvad han i lifvet drager i härnad emot, t. ex. i »blå dagrar», der det heter:

Lekfullt trots och helsa blandas
i hvar yster flägt i dag,
en oändlig glädje andas
man i hvarje andetag.

Det är tyvärr blott i naturen, hr Wirsén vill erkänna, att trots och helsa kunna blandas. Erkände han, att detta kunde ske i lifvet såväl som i naturen, skulle man säkert af hans hand kunna vänta sig lifsmålningar lika friska som denna naturmålning.

Äfven bland de religiösa dikterna nekar jag visst icke, att det fins vackra saker. »Palm och törne» är till och med mycket vacker och i »frid vare Eder» har diktaren nått, hvad han åsyftat, i fullaste mått. Men bland dessa religiösa dikter hittar man också på sådana, under hvilka man icke väntat sig hr Wirséns namn, och totalintrycket af dem är icke något oblandadt godt.

Man kan spåra goda ingifvelser äfven i de dikter der hr Wirsén besjunger ett förloradt paradiset och en försvunnen gyllene ålder, men liksom hans sångmö i de polemiska utfallen blir alltför trumpen och misstänksam för att vara tilldragande, blir hon alltför ängslig och elegisk, alltför orimlig mot nutiden och alltför nådig mot forntiden för att här vara egentligen älskvärd. I motsats mot det negativa, som skalden klandrar hos samtiden, skulle man väl vänta sig att här finna så mycket mera af det beundrade positiva; dock är det svårt att här upptäcka något annat positivt än ett löfte om ett kommande godt, en religiös fingervisning utgör den enda praktiska vägledning hr Wirsén lemnar. Också tror jag skaldens varmaste beundrare skulle råka i trångmål, om de skulle åtaga sig att definiera skaldens lefnadsvishet. Sväfvande och tomt förefaller det alltid att lefva på idel framtidsförhoppningar. Det jordiska är ett närvarande, och det kan icke och får icke lefva historiskt på ett förflutet eller religiöst på ett tillkommande. Man kan därför med full rätt på skalden tillbakakasta beskyllningen för blott negativitet, på sitt sätt.

Hvar är det då man finner diktaren, den verkliga fullblodsiktaren, den skald, som jag för min del sätter

öfver Snoilsky i omedelbar inspiration, i smekande väljud? I ett sådant stycke som beskrifningen öfver Julius II, i ett sådant, som i beskrifningen öfver Rafaëls ungdom i Perugia, begge tillfinnandes i minnesbilden öfver Rafaël, det är der han finnes. Han finnes, der han är med förlof till sägandes och huru stötande det än må förefalla att använda ett sådant uttryck här — han finnes, der han är realistisk, der han håller sig till verkligheten, der han målar med ord, der han har en historisk personlighet att teckna och får lof att följa honom steg för steg. Då — när hr Wirsén alltför mycket vördar den verklighet han står inför för att göra några utflykter, när han inskränker sig att tolka och förklara, då får hans dikt ett lugn och en klarhet, som är forskningens ädla lugn och klarhet, och han framtrollar en bild, som är skönare än alla svärmeriets öfverdrifter.

Jag har läst dikten Rafaël flere gånger, jag har begrundat den, fördjupad i aftryck af de Rafaëlska mästerverken, och ju mera jag läst mig in i den, ju mer har jag upptäckt deri. Man läser sig icke mätt derpå, den tillhör det slaget poesi, som hvarje gång ger mera än gången förut. Det är Rafaël lifslevvande, det är en Rafaël i dikt, som träder oss till möte, och den, som har diktat något sådant, han måste sjelf vara en af Rafaëls andliga arftagare. Den öfverträffliga jmförelsen mellan Lionardo och Michel Angelo, karaktäristiken öfver alla dessa rafaëlska madonnor, så öfverlägset utförd, och slutligen det resultat, till hvilket diktaren kommer, den Rafaëlska andan, som han betecknar, när han säger:

Störst af allt ändå mig synes
 detta lugn förutan kamp,
 denna konst att ge det stora
 utan låter utaf kramp

eller när han sätter honom i jembredd med Mozart och Goethe och om dem alla säger att

der ses af ingen ändring spåren,
de stå med ljusa ögon i förbund,

allt detta är icke sådant, som kan göras på beställning. För att skildra en konstnär så fordras att sjelf hafva en fläkt af den anda, som hr Wirsén beskrifver med orden »det evigt stora, det oändligt rena». Och att detta icke är vackra ord allenast, derpå kunna vi bland många andra exempel anföra den vers, der hr Wirsén med en utomordentlig träffsäkerhet gått de Rafaëlska bildernas skönhetskaraktär in på lifvet och som lyder så:

Kunde de stå upp och tala,
kunde dessa bilder lifvas,
skulle vördnad djupt vi känna
men med dem förtroligt trifvas,
skulle älska dessa väsen med en kärlek ständigt ny:
Michel Angelos profeter skulle drifva oss att fly.

Enligt vanliga begrepp skulle denna minnesbild icke förtjena namn af dikt, den innehåller ju en katalog öfver Rafaëls förnämsta arbeten, den karaktäriserar dem så fullständigt, att den borde kunna användas med nytta strax före en tentamen, och detta hör ju till prosan, säger man. Den är härigenom ett godt exempel på, huru ringa betydelse man får fästa vid allmänna regler, detta är poesi trots alla regler, som förbjuda poesin att befatta sig med historia och med värtalighet. Det är visst sådana dikter som dessa, som ästetiken ser sneđt på som reflexionspoesi, och jag tror att vissa strofer skulle kunna hänföras till det slags tonmålning, som Lessing uttalade en så sträng förkastelsedom öfver. Nyss kallade jag hr Wirsén realist, nu blir han revolutionär, en ästetisk kättare, det är ju nästan som om en Nemesis vore med i spelet.

Det är mig obeskrifligt likgiltigt, om dessa minnesbilder höra till ett diktslag, som ästetiken sätter högst

eller lägst eller har vissa för den misshagliga karaktärer, lyckligtvis står ett sundt omdöme öfver allt hvad ästetik heter och behöfver icke taga städsel hos den stränge husbonden.

Dikten öfver Tegnér är också ett mästerprof, der det dock icke är hjertat sjelf, som diktar, men förståndet och fantasin i förening, och i dikten öfver Calderon är det fantasi och snarare spetsfundigheten än förståndet, som gjort gemensam sak, och den finner jag icke heller kunna mäta sig med de båda andra.

Men för att återkomma till Tegnér-dikten så är det en sak, som jag har otald med diktaren, innan jag lemnar den: Det är en allvarlig sak, som länge och väl dryftats, men som aldrig för ofta kan dragas under debatt. Denna Tegnér-dikt är så karaktäristisk för hr Wirsén, derfor att han deri inlagt så mycket af sin filosofi, den anti-Ibsenska nämligen. Versen, som jag syftar på och hvori detta sker, lyder som följer:

Och Ingeborg! Fast djupa qvalen trycka,
fast ej »på rosor» smärtans offer står,
kung Beles dotter »stjal ej lifvets lycka»,
ur »ödets skeppsbrott» äran räddad går.
Knappt fins en dikt, som har en högre mening
knappt någon bild mer sträng och skön jag vet:
för själens lycka kräfves själens rening
och pröfning heter lifvets hemlighet.
Mot högre gudar äro menskor svaga .
och Frithiofs saga är vårt släktes saga .

Syftningen är klar: hr Wirsén ställer upp Ingeborg för att med henne krossa Nora. Hon »stjal icke lifvets lycka» hon som Ibsens hjeltinna, hon är qvinna hon, d. v. s. hon höjer icke handen till sjelfförsvär, hon låter ödet ha sin gång, hon tiger och lider. Hvad skall man nu först säga om detta fatalistiska antagande, att allt ondt, som hotar oss, är en pröfning skickad af högre makter, att allt lidande är skickadt af Gud och följakt-

ligen allt motstånd deremot, alla försök att bereda oss en räddning derifrån ett trotsande af den högre vishet, som pålagt oss korset? Är det — kan det verkligen vara diktarens djupaste öfvertygelse, att passiviteten å den förorättades sida ingår i verldsplanen och att en sådan undfallenhet mot tyranneriet är hvad som fordras af offret för detta? Jag skulle icke tro det, om jag icke upprepade gånger i hr Wirsen's prosauppsatser tyckt mig finna, att han gjort sig till målsman för en slik absurd qvietistisk lifsåskådning. Är det så diktaren fattar ordet om att vända den högra kinden till åt den, som slår oss på den venstra, då må det förlåtas mig, om jag låter ett utropstecken stå qvar vid marginalen till denna vers. Ty denna moral den kommer förtryckaren och bofven uteslutande till godo, som får fritt spelrum för sina onda lustar. Eller kanske det blott är för qvinnornas räkning denna regel gäller att tåla allt och lida allt. Men detta kan kärleken göra och har sina skäl, hvarför den kan det, men när kärleken är död, då kan förhållandet i vissa fall bli ett helt annat. Denna fråga om själfförsvarets rätt gäller icke blott äktenskapet, den är så viktig därför att den är en social fråga, som upprepar sig på alla områden, der bestående missförhållanden behöfva ändras. Och intager man den ställning till densamma, som hr Wirsen intager, och som på mångfaldiga ställen i denna diktsamling uppenbarar sig, då kommer man också att anse, att all opposition betyder detsamma som onödigt bråk och tjesk eller blott är ett försök att morska sig, och då kommer man ändtligen till att identifiera makten med rätten, en sorglig konsekvens, hvarifrån icke heller hr Wirsen kan fullkomligt fritagas. Men exempel tala här bäst. Vördnaden för en mäktig personlighet och vördnaden för en stark ande, som utgör grunden till vårt folks vördnad för och offervillighet åt våra stora konungar, är icke hvad hr Wirsen påstår, nämligen

detsamma som vördnaden för konungen i alla skiften, hvilket hr Wirsén icke otydligt låter förstå i en vers, som vi strax skola citera. Det heter med ett skriftens ord, man bör mera lyda Gud än människor, d. ä. man bör mera lyda sitt samvete än orättrådiga befallningar från hvem de än må hafva sitt ursprung. Det blir därför en mycket tvetydig hyllning åt namnet och titeln, när dik-
taren till exempel utbrister:

Så än hvar själ som fornsvenskt gullren är
lik gyllne myntet kungabilden bär

Det är att tänka lågt om vårt folk, att i dess trohet blott se en hyllning åt konunganamnet, icke åt personen. Jag förledes stundom till det antagandet, att dik-
taren lefvat i en lycklig okunnighet om all den förnedring, som ligger i att böja sig för orättvisan och att taga emot befallningar af henne. Endast under antagande af att han aldrig sett en ädel natur slafva under en oädel personlighets herravälde blifva hans uppmaningar till resignation fullt förklarliga. Har man en gång sett råheten och brutaliteten indrifva sina fordringar och ockra på sina rättigheter, behöfver man icke ega en skalds känslighet för att förlora lusten att tala om lidandets adlande makt. Det fins ett lidande, som adlar och utvecklar, men icke är det detta.

Det närvarande står illa anskrifvet hos hr Wirsén. Dels beror det på den oppositionslust, han finner hos vår tid, men dels också på hans beundran för forntiden. Den är honom kär, isynnerhet därför att den bjuder honom det lugn, efter hvilket hans törstande ande trängtar. Denna kärlek för forntiden utgör ett genomgående drag i hans diktning. Och denna kärlek vore sympatisk, om den icke begagnades i polemiska syftsmål äfven den. Det är hr Wirséns bemödande att stanna tiden i dess lopp för att göra på stället hvila i andaktsfullt försjunkande i historien, hvars gestalter framställas som idealen

förkroppsligade, det är denna tendens, som gör hans beundran för forntiden till en kulturfiendtlig tendens. Minnet är för honom det närvarandes onda samvete. Pessimistiska jmförelser infinna sig sjelfmant, när han åkallar de stora männen från fordom. Minnet är för honom samvetsqvalets moder: erinrar han sig barndomen, faller han genast i vemod öfver de förluster karaktären sedan dess lidit. Minnet är för honom en smärta men också en ljufhet: han återvinner här sin barndoms fridfulla stämning. För hr Wirsén är idealet marmorsval, lugn, drömmande enslighet: han tecknar det sjelf så:

Blåa dagar, huldt I unnen
 mig det bästa som jag vet:
 sagoverlden återfunnen,
 drömlif, frid och afskildhet.

Med detta vackra citat skiljas vi från skalden. Vi se, att vår mest polemiske diktare är en fridens man, som endast af misstag iklädt sig svärd och brynja.

Vi hafva mött honom på stridsfältet, der vi icke kunnat svärja hans fana, vi hafva mött honom i konstens helgedomar och ödmjukt lyssnat till hans ord. Det skall måhända visa sig en dag, att tiden icke är så ond som hr Wirsén tror. Tiden försonar många motsatser som synas oförsonliga.

Af A. Haraldson.

Denna nya diktsamling af svenska akademis sekreterare och den officielle vårdaren af snille och smak i välaktade Posttidningen väcker närmast en känsla af missräkning, en känsla som säkerligen är starkast hos dem, som satt högt värde på den Wirsénska sången.

Det vore därför knappast skäl att syssla mycket med denna nya tillökning i salongsprydnader, om icke författaren flerstädes visat alltför starka symptom af en sjukdom, som visserligen länge varit epidemisk inom skalders och qvasiskalders kretsar men som här framträder i en synnerligen elakartad form. Det är sångarehögfärden.

Se här ett prof:

»För tidens söner — utom i templets hamn —
Sig röjer evigheten blott trenne gånger
Med helig glädjerysning: i brudens famn,
I dödens stilla stund — och i skaldens sånger.»

Om icke af andra skäl, så är det rent af »for at opretholde moraliteten mellem Dyrene» nödvändigt att icke låta ett dylikt yttrande gå opåtaladt hän i en sådan diktsamling. Mycket har man nog med smak lurat i det beskedliga svenska folkét, men att det skall svälja en sådan kamel — det är verkligen för galet begärtdt.

Lätom oss således litet närmare skärskåda dessa »skaldens sånger».

Samlingen börjar med »Blandade dikter». Dessa innehålla åtskilligt som författaren tänkt på under lediga stunder; gamla aktningsvärda tankar som litet hvar har, utan att man i allmänhet behöfver skämmas för dem, men som det just inte fins något skäl att sätta i meter och rim. Något blandade känslor väcker den gamla Wirsénska meningen, att man bör bekänna Gud och vara barmhertig, derför att det får man stor belöning för — men vidare originelt är ju inte det heller. Allt detta föredrages med en känsla, som är ungefär lika djup som hos andre kalkborgare, och i en form, som icke på något sätt är egnad att kvarlemna ett lifligare intryck. Ju längre man läser, dess mera undrar man hvarför icke herr W. följer sitt eget råd: Refva ditt segel, barn, styr i den lugna hamn! — och ge författandet af dikter på båten.

Vill man ha ett prof på denna »skaldeyra», kan man slå upp i dikterna hvar som helst, det är temligen likgiltigt hvar det faller sig. Vi välja ett par strofer, som synas bland de bättre, om man nu vill skilja på brokig och blackig.

Dikten »Förbarmande» (vid en bazar):

Hur kan ditt hjerta stå emot
 En bön af dem som utan bot
 I lifvets morgon dömts att lida?
 Små vilsna ögon skyggt dig be,
 Små bleka läppar söka le,
 Men darra af osägligt ve
 Och hviska: hjälp, du får ej bida!

Kan hända kommer vid din död
 Ett barn, som här du lindring bjöd,
 Från Gud med fridens liljestängel
 Och svalkar ljuft ditt örngottsvar.
 etc. etc.

Dikten »Nyår»:

Flyg ut, flyg ut, o hoppets hvita dufva!
 Jag vet, du skyr ej storm och vintersnö,
 Ty Edens luft omsväfvar dig, du ljufva,
 Hvarhelst du ilar öfver land och sjö.
 Bringa, bringa dufna hjertan
 Helsning från en evig vår,
 Frid i glädjen, tröst i smärtan
 Och åt alla godt nytt år!
 etc. etc.

Det är ju ganska vackert, inte sant? Vill man ha några alnar till kan man köpa dikterna. De innehålla 310 sidor med en 10—20 rader på hvarje sida.

För öfrigt innehålla Blandade dikter två sånger till H. K. H. kronprinsessan Viktoria och två till D. D. M. M. konung Oskar II och drottning Sophia, deri man bland annat får den trösterika upplysningen:

Flärd och yta älskar mången,
 Men Oscar älskar odlingen och sången.

Det bör emellertid rättvisligen erkännas, att herr Wirsén befinner sig i en svår ställning. Hans tankar och känslor äro en gången tids. Vi som nu lefva hafva derfor fått dem allesamman till lifs dels i förtidens diktning och dels inpreglade med mer eller mindre öfvertygande skäl af våra lärare under uppväxtåren. När vi nu i dikten träffa på en sådan der gammal hederlig tanke, som slumpen kanske gjort att vi inte mött på länge, tycka vi det vara märkvärdigt att den icke växt under tiden. Eller om den sist vi träffades var en kraftig medelålders tanke och vi nu få se den som en lutande skröplig gubbe, väcker den vårt medlidande såsom ett nytt prof på förgängligheten af allt menskligt. Och så få vi stundom en syndig lust att slå ihjäl den och så

bli vi orättvisa mot herr Wirsén. Ty det kan med sanning sägas, att hans tankar nästan alltid äro mycket respektabla, i det de inte göra en mask förnär — såvidt masken icke är känsligare än dylika djur pläga vara.

* * *

Har man studerat sig igenom de »blandade dikterna» och funnit dem — fränsedt den svulstigt läckra stilen — skäligen enkla, väntar man att få belöning för sin flit i de »andliga sångerna», ty i den religiösa diktningen står ju enkelheten högt i pris.

Marias bebådelse skildras i åtta strofer, af hvilka två må meddelas, så lydande:

När himlens nåd gör möte
Med jordens skönsta hopp,
En jungfrus fromma sköte
Bär evighetens knopp.
När himlen vill befria
Den jord som länge led,
Till dig, till dig, Maria,
Guds engel stiger ned.
Hans lätta vinge blänker
Mer ren än luftens snö,
En liljestängel sänker
Han öfver jordens mö.
Som vårvind stämman sväfvar,
Han tolkar himlens råd
För dig, som saligt bäfvar:
»Var helsad, full af nåd!»

Det vore i hög grad tillfredsställande, om dessa strofer bereda någon glädje åt de »enfaldigt troende kristne». Mig tyckes som om de icke vitnade om riktigt god smak — jag talar icke om snille, ty jag har aldrig begärt, att herr W. skulle vara ett snille. Det synes som låge i denna religiösa diktning, icke uttrycken för den gudsfuktan, som med glad undergifvenhet lyder Guds bud, utan ett slags känslösvärmeri, som vitnar om

dåligt nervsystem.. Diktaren synes njuta sitt förhållande till Gud som ett slags uppskrufvad ekstas. Han har därför icke mäktat ge annat än en falsk bild af bergspredikan, hvars enkla renhet i hans versifierade omskrifning förefaller osund.

Ibland de religiösa dikterna förekommer en, vid hvilken jag skall litet längre uppehålla mig. Dess titel är »Barnen» och den har till ämne Jesu ord: »Låter oarnen komma till mig, ty dem hörer himmelriket till».

Jag måste citera några rader.

»För dem (barnen) i fjerran ligger världen,
Men *himlen* närbelägen är:
De ha så föga sett på färden,
Att de ej hunnit glömma den,
Och barnaläppars ljufva löjen
Blott spegla Edens ljusa nöjen.

Till deras läger himlen sänder
En underbar, en vingad vakt

På dessa liljors blad och stänglar
Än morgondagens droppar le,
Och ständigt, ständigt barnens englar
I himlen Fadrens anlet se,
Då våra måste ned från ljuset
Att rädda, rädda oss ur gruset.

Du vet ej, du, att barnen höra
Ett inre orgelspel allt jemt,
Musik från fjerran syskonandar».

Till att börja med får jag bekänna min glädje öfver de sista tre raderna. Denna teori om det inre orgelspelet har, så vidt mig är bekant, icke förut blifvit framställd, och som det var det första originella jag fann i dikterna, öfvade den på mig samma berusande och uppfriskande verkan som oasen på ökenvandrar. För öfrigt är hela barnhistorien något oklar. Jag menar icke det, att barnens

englar omsväfva deras läger men ändock aldrig lemna himlen, medan vuxna människor icke äro så väl försörjda: man kan ju nemligen alltid tänka sig, att barnengelsrollerna liksom mera betydande operaroller äro dubbelrade, och jag är ej nog hemmastadd på detta område för att jäfva diktarens mening. Men barnens ställning synes mig oriktigt angifven. Jesus, som andra reformatorer både före och efter honom, stälde barnasinnets enkelhet emot den religiösa förkonstlingen. Kyrkan har under sin utveckling kommit till det resultat, framträdande icke minst hjert inom luteranismen — att barnen äro syndiga varelser, aflade och födde i synd, hvilka genom nådemedlen och den helige andes verksamhet skola förbättras och göras värdiga Guds rike. Häremot står den andra uppfattningen, att barnen äro människor i vardande, utvecklade möjligheter till människor. Wirséns mening, att de nyss kommit ned från himmelen för att här förderfvas, hör deremot ingenstädes hemma.

Det för författaren mest karaktäristiska framträder i en dikt med titel: »Hvad säger man om honom?» Man säger om Jesus af Nasareth, att han var blott en människa, en ädel svärmare, men, säger herr W.,

— »förr'n du dömer,
Till kojan gå, der nöden bor,
Till uslingen, som världen glömmer,
Till någon blek, förgråten mor,
Gå till den sjukes hårda läger,
Till publikan och sköka gå
Och gå till dödens bädd också
Och spörj en gång hvad der man säger!
— Och man skall svara derifrån:
Han Christus är, Guds ende son.»

Om någon, då reformationen infördes i vårt land, hade frågat en af dessa Wirsénska auktoriteter om Brigitta var ett helgon, som kunde bereda tröst och

hjelp åt de elände, eller blott en syndig menniska, de skulle lika säkert sagt: hon är ett helgon. Man bör derfor icke låta dem bestämma om en historisk tilldragelses karaktär. Det är en ständigt upprepad inbillning af dem som påstå sig försvara kristendomen, att de fysiskt eller moraliskt sjuka och förkomna skola bättre än andra kunna afgöra om religionens sanning: Wirsén tror detta vara att uppfylla hjertats kraf, medan det blott är att förakta förnuftets.

* * *

Sista afdelningen af dikterna är minnesbilder. Jag skall bekänna att jag inte har läst den.* En af dikterna är prisbelönt af spanska akademien. Jag läste härom året en dikt, som var prisbelönt af svenska dito, och jag gör inte gerna om det.

Diktsamlingen i de partier jag studerat vitnar om tillbakagång. Det är alltid så: den som icke utvecklas går tillbaka.

* Denna lucka i kritiken fylles i föregående uppsats.

“Ett skämt.”

Parisernovell af Gaston Bergeret.

Ur *Revue politique et littéraire*.

I.

»Röken generar er väl inte?» frågade en resande ett fruntimmer, som satt midt emot honom. Hon betraktade honom uppifrån och ned, nedifrån och upp och svarade slutligen: »Nej, min herre».

Den resande, som redan höll cigarren i handen, ämnade just tända en sticka, då han hejdades af en ung och distinguerad person, som tagit plats vid motsatta dörren och som helt tvärt sade: »Mig generar röken».

De båda männen betraktade hvarandra ett ögonblick; den förre rökte icke, han bytte om waggon vid nästa station. Den unge mannen och det unga fruntimret blefvo ensamma.

Hon var mycket illa klädd, och vid första ögonkastet fann man det märkvärdigt, att hon åkte i första klass. Stora snörkängor tilläto intet omdöme om hennes fötter, händerna voro instuckna i ett par silkesvantar; ett öfverplagg, som förlorat sin färg genom flitigt begagnande i regn och solsken, omslöt hennes kropp, utan att ens lemna tillfälle att gissa till hennes figur, och en hatt synbarligen köpt i ett klädstånd satt på hennes hufvud som en korg på hufvudet af en byst. Den unge

mannens blickar återfölla oupphörligt på denna bizarra personlighet, som hade en gåtas dragningskraft. Oaktadt sin utspökade klädsel, var hon behaglig att betrakta: hyns friskhet, ögonens skalkaktighet och munnens behag svuro mot torftigheten i hennes klädsel och gäfvö henne ett pikant uttryck.

Då den resande stigit ut, satte hon sig beqvämt till rätta, som om det varit en fremling som aflägsnat sig, och man sedan kunde vara på förtrolig fot.

Denna rörelse undgick icke hennes reskamrat, han betraktade henne småleende, hon svarade på samma sätt och man började samtala. För att kunna döma hvilken rigtning samtalet tog, är nog att veta, att vid ankomsten till Paris den illa klädda damen och den elegante herrn upptogo tillsammans endast en af de fyra afdelnin-garne i vagnen och förde med låg röst följande samtal:

— Det är första gången i mitt lif jag erfar denna känsla!

— Den skulle snart upphöra, om jag sade er hvem jag är.

— Jag vet det ju redan. Ni är den enda qvinna i verlden. Men om ni vill att jag skall veta mer, nåväl, säg hvem ni är.

— Nej, det vore skada. Vi skiljas ju nu. Bevara minnet af en fantastisk uppenbarelse. Ni skall nu med nöje minnas mina himmelska ögon, mitt kastaniebruna hår och mina perltänder. Fråga intet mer.

— Hvarför? Tror ni då, att jag skulle älska er mindre om ni än vore dotter till en bödel.

— Jag har inte ens den förmånen. Jag är helt enkelt kammarjungfru och strax när ni helt artigt räckt mig handen för att hjälpa mig stiga ur, skall jag skynda till min matmor, som är i en annan waggon, för att bära hennes filt och nattsäck.

Det blef en kort paus. Sedan återtog den unge mannen: Åh, ni är kammarjungfru! Jag trodde inte

det fanns så vackra, behagliga och qvicka kammarjungfrur. Men hvem är då er matmor, som kan tillåta sig en sådan lyx?

— Det vill jag inte säga er; med hennes namn vet ni också hennes adress, som naturligtvis äfven är min.

— Men jag behöfver endast följa efter er för att få veta det.

— Jag förbjuder er det.

— Förlåt, det var orätt af mig. Var lugn, jag skall inte följa er mot er vilja. Men emellertid måste jag återse er?

— Nu äro vi framme. Ni stiger ur först och går er väg utan att vända er om. Svär det.

— Och hvar skall jag återse er?

— Svär först.

— Jag svär. Och hvar får jag träffa er?

— Nästa torsdags afton kl. 9 bakom Invalidhotellet.

Han hjälpte henne ned, gjorde en vördnadsfull afskedshelsning och sade, i det han lemnade henne: Jag skall hålla mitt löfte, kom ihåg ert.

Hon följde honom med ögonen, tills hon sett honom försvinna, tog sedan en åkare och lät köra sig till Varenes-gatan.

II.

Samma dag voro några personer på middag i hotell de Lestrem; kl. var half 8: man väntade endast på markisinnan för att sätta sig till bords. Då hon inträdde, hördes i salongen ett utrop af glad förvåning. — Hvad betyder denna utklädning? Hur har ni hittat på detta

spratt? Hvad har hänt? ropade gästerna och markisen om hvarandra. Markisinnan ville byta om kläder, men man fordrade, att hon skulle sätta sig till bords som hon var, så roligt var det att se henne så utspökad bland herrar i hvit halsduk och barhalsade damer i den stora matsalen, som strålade af ljus, kristaller och silfver. Nu måste hon berätta sitt äfventyr. Hon hade rest till slottet de Lestrem nära Amiens för att öfvervaka planteringar. Man hade fört henne tillbaka till närmaste station, vagnen hade återvändt och som hon hade en halftimme att vänta innan tåget kom, beslöt hon att göra en promenad i omgifningarne. Hon skulle gå öfver en bäck på en plank; den vickade och hon föll i bäcken. Man skyndade genast till hennes räddning, men hur hastigt hjälpen än anlände, kunde man ej hindra att hon blef våt från hufvud till fot. Som hon inte ville gå miste om tåget, lånade banvaktarens dotter henne sin söndagskostym och detta var skälet, hvarför hon var klädd efter senaste modet i Picquigny.

Hvad händelserna under hemresan beträffar förbigick hon dem under tystnad.

III.

Under det att man i hotell de Lestrem roade sig åt berättelsen om detta äfventyr, hade Vicomte Hugues Barthélemy inträdt hos sig vid en gata i förstaden St. Honoré; efter att hafva ätit middag utan aptit rökte han, utsträckt på en divan, sina ryska cigaretter och tänkte på de märkvärdiga händelser, som gjort ett afbrott i

hans ungarlslif. Han klappade två gånger i händerna och vid denna kallelse inträdde Bobino, en lat och tjufaktig neger på sexton år.

— Bobino, sade Vicomten med allvarlig röst, känner du några kammarjungfrur? — Åh ja, herre, svarade negern i det han med en dum min visade sina hvita tänder. — Nåväl, säg mig hur klär sig en kammarjungfru, som reser med sin matmor?

IV.

Då markisinnan blef ensam, tänkte hon utan vrede på den vackre okände, som talat så ömt till henne i waggonen. Hon hade aldrig tålt en dylik förtrolighet af någon herre, men hon kunde ju icke vara ond på en ung elegant kavaljer, för det han så hastigt flammade upp för ett resällskap, som han inte hade något skäl att respektera, emedan hon sjelf sagt sig endast vara en tjenare. Det vore till och med skada att icke återse honom, men hur skulle det tillgå? Det var ju inte troligt, att de än en gång skulle mötas och hon kunde ju ej låta honom presenteras för sig, då hon ej visste hvem han var. Ett sätt var att infinna sig på mötet bakom Invalidhotellet, men det var ju otänkbart, att markisinnan de Lestrem skulle, såsom kammarjungfru, gå på möte med en fremmande herre. Blotta tanken derpå kom henne att brista ut i skratt. Hon försökte att icke mer tänka derpå, men allt efter som tiden framskred, blef hon mer orolig. Hon hade ju intet att frukta på öppen gata och på det hela taget betydde det ju ingenting.

Svårigheten låg i utförandet, men hon hade allt för stor lust, för att kunna afstå; och så vore det så roligt att berätta efteråt. Dagen före mötet klädde hon sig enkelt, som för att besöka de fattiga, begaf sig till en af de små gatorna i närheten af Invalidhotellet, hyrde der ett tarfligt rum och sade sig vilja inflytta dagen derpå. Portvakten frågade efter hennes namn och hon svarade: Justine Rousseau. Hennes plan var enkel men djerf. Hon ämnade fara hemifrån kl. 8 till en väninna och låta hemta sig kl. 11, hvilket gaf henne 3 timmar. Sedan var det lätt att säga, det hon glömt något och skulle återkomma; gå till sin hyrda bostad, kläda sig till kammarjungfru, gå på mötet och sedan, efter att återigen ha bytt om kläder, återvända till väninnan.

Torsdags afton kl. 8.30 infann hon sig i sin nya bostad och gick åter ut kl. 9, klädd som kammarjungfru. Hon var förvånande vacker; hennes hvita förkläde tilldrog sig allas blickar; hennes ståtliga växt kom alla herrar att vända sig om och de små fladdrande spetsarne på hennes lilla muslinsmössa bildade en så behaglig ram till hennes af spänningen livvade ansigte, att det blef henne omöjligt att passera obemärkt.

Arbetare, som mötte henne, sade med en grof ed: »Hvilken vacker flicka!» Ett sällskap unga herrar spärade vägen för henne och frågade om hon ville inträda i deras tjenst. En ordensprydd herre promenerade bredvid henne sägande en mängd saker, som hon ej förstod. Hon började blifva yr i hufvudet och var nära att falla i vanmakt, då hon upptäckte den unge mannen, som väntade henne med otålighet. Hon nästan sprang honom till mötes; hon var räddad. Var han då en räddare?

V.

»Ändtligen!» utropade Hugues närmande sig henne så fort han blef henne varse. Han tog hennes händer i sina och hon var ännu så uppskakad af de faror hon genomgått, att hon icke tänkte på att draga undan dem. — »Man förföljer mig», sade hon. Men den oförsämde hade redan försvunnit.

Hugues var ett rof för den vildaste passion och som han inte visste, hur man gör kammarjungfrur sin kur, ansåg han sig inte kunna börja bättre, än att taga henne om lifvet; men en skarp blick förtog honom lusten att förnya detta försök och han nöjde sig med att i ord uttrycka sina känslor. — Säkerligen har ni ofta fått höra, att man älskar er, men jag svär er, att ni aldrig ingifvit en kärlek så häftig, djup och varaktig som min.

— Det har kommit bra fort!

— Ja, jag blef kär genast. Så mycken skönhet och behag i förening med så mycken blyg värdighet. Hela mitt lif är i edra händer; af er ensam beror hädanefter min lycka eller olycka.

— Men jag är ej så lätt antänd; jag skulle behöfva lära känna er litet bättre.

— Nåväl, se här mitt kort. Skrif till mig. Besök mig!...

— Besöka er! Hos er!

— Vi måste väl någonstädes träffas. Om ni har något bättre att föreslå?...

— Jag har ingenting att föreslå. Och jag säger er förut, att jag aldrig skulle samtycka att lyssna till er, om det ej vore af en god bevekelsegrund.

— Som ni sjelf säger, måste vi lära känna hvarandra. Jag vet ej ens ert namn. — Justine. — Och er adress?

— Sök inte att få veta den. Jag skall aldrig mer återse er.

— Ätminstone kommer ni väl tillbaka hit?

— Kanhända.

— Vi måste ju träffas, äfven för den goda bevekelsegrundens skull; om jag inte får gå till er och ni inte vill komma till mig, hur skall det då gå? — Hon stred länge, men Hugues uppriktiga ton och hans hänförande passion hade något så tilldragande, att hon slutade med att lofva, det hon skulle komma tillbaka om åtta dagar. Hans belägenhet var mycket kinkig, han kunde ju ej kasta sig för hennes fötter eller taga henne i famn, och då hon ville gå, sökte han qvarhålla henne och bad henne förgäfvos att aftaga en handske, men erhöll slutligen dels genom list, dels genom våld den oerhörda lyckan att få kyssa hennes handled. Några ögonblick derefter var hon försvunnen.

VI.

Följande vecka på bestämd dag företog sig Hugues så många märkvärdiga saker, att han i hög grad uppväckte Bobinos nyfikenhet. Han tömde i ett drag kognak på kognak. Klädde sig med största omsorg; tog ur sin pulpet en stor penningssumma samt stoppade i sina fickor en mängd smycken, som juveleraren samma dag hemsändt; sade, att han kanske inte skulle komma hem till natten, och aflägsnade sig med beslutsam min, medtagande en laddad pistol.

Kl. tre kvart till 9 var han på mötesplatsen, der han måste vänta till kl. half 10, då Justine ändtligen anlände med ett bekymradt utseende. Allt hade icke gått så bra som förra gången. Hon hade nödgats hitta på ett mycket inveckladt skäl för att gå ut den aftonen. Hon hade i sin provisoriska bostad varit besvärad af portvaktens och grannarnes efterhängsenhet, men öfver allt detta kunde hon icke ens beklaga sig för Vicomten. Emellertid ljusnade hennes ansigte vid åsynen af nipperna, som han drog fram ur sina fickor, och det var med ett godt skratt, hon tillbakavisade presenterna, som voro valda med en sällsynt dålig smak. Han slutade dock med att obemärkt af henne smyga ned dem i de vidöppna fickorna på hennes lilla förkläde.

Sedan ändrade han ton och vågade föreslå henne att fly med honom, men hon svarade, att han misstagit sig och att hon vore en hygglig flicka.

Han försökte kyssa henne och då blef hon på allvar ond.

Nu visste ingen af dem, hvad de nu skulle företaga sig; han hade uttömt böner och djerthet och hon var trött och uttråkad, men hur skulle hon komma ifrån sin dumhet.

Slutligen lofvade hon, att om han lemnade henne betänketid, skulle hon skriva till honom inom tre dagar, och för att köpa sig fri lät hon honom kyssa sig helt vänskapligt.

Ändtligen var hon fri. Hon skyndade tillbaka till sitt rum, klädde sig i häst och gick ned. Hon hejdades af Blache, portvakten, som sade att egaren önskade tala med henne.

— Hvad vill han? frågade Justine.

— Han säger, att man icke kan hyra ut åt en person, utan att veta hvarifrån den kommer, och han vill veta er adress. Det är nödvändigt, för att göra efterfrågningar

men oroa er inte, det är jag, som skall inhemta upplysningarne, och ni kan vara lugn att jag ej skall förorsaka er några obehag. Jag skall säga, att jag har goda underrättelser, så skall han bli nöjd.

— Nåväl hvar bor han? Här i första våningen, han är hemma och väntar er.

— Jag har mycket brådtom i afton, men skall komma tillbaka i morgon för att tala med egaren.

Hon återkom dock hvarken dagen derpå eller de följande dagarne, men Blache erhöll ett bref med följande innehåll: »Herr Blache. Med sorg måste jag underrätta er, att M:lle Justine Rousseau är död. Ni kan förfoga öfver alla föremålen i hennes rum. Penningar medfölja till hyran för nästa qvartal och ni kan behålla resten.»

Underskriften oläslig.

Samma dag mottog Vicomte Hugues Barthélemy följande biljett: »Adjö, tänk ej mer på Justine.»

VII.

Blache var mycket nöjd. Sedan hyran blifvit betald, återstod honom ännu en vacker summa, så möblerna, och kläderna, hvilka, om de än icke passade åt M:me Blache, voro bra åt deras dotter Fanny. Då Blache betalade hyran till egaren, gaf han honom del af den sorgliga händelsen med dess lyckliga följder. Men egaren var en allvarlig man med erfarenhet af lifvet; saken syntes honom ej så enkel och han gjorde klart för sin portvakt, att man ej på det sättet tager ett arf i besittning. Det

var inte Justine, som testamenterat honom möblerna och på detta sätt kunde han blifva utsatt för slägtingarnes laga återfordran af qvarlåtenskapen och han skulle då blifva tvungen att icke allenast återbetala dubbla och tredubbla inregistreringsvärdet utan äfven återställa arvet och redogöra för allt af värde deruti. I följd häraf rådde han Blache att icke öppna dörren till rummet och sände honom att underrätta fredsdomaren.

VIII.

Markisinnans andra bref var af annan verkan.

Hugues plågades först af att hafva blifvit narrad. När Justine hade lofvat skriva till honom innan tre dagar, hade han trott, att det var för att gifva honom ett nytt möte, och egentligen var det väl meningen med öfverenskommelsen. Hon hade missbrukat hans eftergifvenhet, men han svor, att hon ej skulle få behålla sista ordet. Han började söka efter henne. Men hvad resultat kunde väl hans forskningar medföra? Följande torsdag, då han stod färdig att gå ut, räckte Bobino honom pistolen. Han tillbakavisade den utan att lägga märke dertill.

»Husbonde inte vara försigtig», sade Bobino. Hugues förstod, att dessa möten icke undgått negern, men som han nu ingenting hade att dölja, tillät han sig att tänka högt. — Jag behöfver den inte mera; din herre är ett dumhufvud, som ej kan finna hvad han söker.

— Ack, är det förloradt?

— Ja, det är förloradt, din dumbom.

— Inte så dum, sade Bobino med sin allra enfaldigaste min, jag skall kunna återfinna.

— Och hur skall du då göra?

— Jag skall gå till henne.

— Hvad säger du? Till hvem?

— Till kammarjungfrun.

— Usling, utropade Hugues och fattade Bobino i kragen, du har följt efter mig.

— Nåd, herre!

— Tala, annars stryper jag dig.

— Ja, herre.

— Nå än sedan?

— Sedan följde jag henne.

— Afskyvärde narr, sade Hugues, och i det han släppte Bobino, gaf han honom två örfilar och två sparkar och frågade sedan: Hvar bor hon?

Bobino berättade nu, att han förra torsdagen af flere skäl antagit, att hans herre skulle ut på äfventyr. Bobino hade följt efter, i händelse han skulle bli utsatt för obehag, hade på afstånd varit med om promenaden bakom Invalidhotellet, hade sedan följt Justine och sett henne gå in i N:o 140 Chevertgatan.

Hugues lät ofördröjligen föra sig till det angifna stället och frågade Blache utan omsvep: »Mademoiselle Justine?» Han svarade helt kort: »hon är död!» — Hugues vacklade under slaget, tankarne dansade omkring i hans hjerna och han bemäktigades af en sådan känsla af förtviflan, att han utropade: »Det vore för ohyggligt, det är inte möjligt.»

Han försökte få Blache att tala, men det var omöjligt.

— När dog hon?

— I förra veckan.

— Hvar?

— Det vet jag inte. Man har skrivit det till mig.

— Det är inte möjligt.

— När jag säger er, att hon är död, vet jag hvad jag säger, alldenstund fredsdomaren har varit här och förseglat dörrarne.

— Gif mig dens adress, som skrifvit till er.

— Det har ingen sagt till mig att göra. Hör ni till familjen?

Vicomten lemnade honom ett guldmynt och räckte honom sitt kort.

Blache tog emot kortet och vägande guldmyntet i handen sade han: Ack, min herre, det var en bra hygglig varelse och man kunde inte tänka en sådan olycka. —

Hugues försökte att få veta mera, men Blache visste ingenting. Han anade en motståndare i denne fremling, som icke tillät att Justine var död. Hugues gick till fredsdomaren och begärde upplysningar, men han visste ingenting mer, än att han förseglat rummet, emedan möblerna voro öfvergifna, och portvakten sade sig hafva anspråk på dem, men det var en sak som tälde att undersökas.

— Nåväl, herr domare, sade Hugues jag har mina skäl att tro, det hon lefver ännu, och jag motsätter mig sigillernas öppnande.

IX.

Till följd af detta samtal begaf sig domaren till Justines bostad. Han granskade brevet, som Blache fått, och förklarade det utan värde, emedan der hvarken fanns dato eller underskrift. Han sökte egaren, som ingenting kunde säga honom, emedan han aldrig sett

sin hyresgäst; men berättade under hvilka omständigheter hon försvunnit, det vill säga, så snart han begärt få veta hennes adress. Det var sannerligen en vigtig upplysning. Allt gaf anledning tro, att Justine hade någonting att dölja, och att det till och med måtte vara af allvarlig beskaffenhet, efter hon icke tvekade att öfvergifva sina möbler hellre än gifva sig till känna.

Domaren företog inventering å de förseglade effekterna, och föremålets beskaffenhet tillkännagaf, att rummet blifvit hyrtd för utförandet af en förklädning. Der fanns ingenting, nödvändigt för en ordentlig möblering. Ingen säng, ingen byrå, intet linne, ingenting annat än grannlåter och kammarjungfrukostymen i oordning kastad på golvet. Då man tog upp förklädet, kändes det onaturligt tungt, och man fann då i fickorna alla de smycken Vicomten smugit ned i dem. Var icke det en upptäckt? En kammarjungfru har väl i vanliga fall icke fickorna fulla af nipper. Dessa voro naturligtvis stulna och förklädnaden den, under hvilken äfventyrerskan utförde sina illgerningar. Sedan dess tedde sig saken i en ny dager. Man tänkte ej mer på qvarlåtenskapen, — det gälde uppspårandet af ett brott.

Domaren utgaf, efter de uppgifter han samlat, ett mycket otydligt signalement samt sökte i domstolens bulletiner efter någon med namnet Justine Rousseau. Der fanns en med samma namn född i Blois, dotter till en urmakare, 26 år och dömd första gången för stöld, andra gången för bedrägeri och tredje för orättmätigt tillvällande af titel etc.

Hon var en äfventyrerska af värsta-sorten, som spelat polisen många spratt och var allvarligt efterspanad.

X.

En morgon reste Hugues till Calais, på väg till London till en af sina vänners bröllop. Då tåget passerade stationen vid Picquigny, varseblef han en qvinna, klädd i en alldeles lika kostym, som Justine begagnat, då han första gången såg henne. Som tåget var i full fart, kunde han ej se hennes ansigte, men kappan var densamma och hatten var isynnerhet oförgätlig. Det var naturligtvis banvaktarens flicka, som åter trädt i besittning af sina söndagskläder. Efter ett ögonblicks begrundande fann Hugues, att då han vid deras första sammanträffande steg in i waggonen vid Chantilly, hade hon mycket väl kunnat komma med från Picquigny.

Han stannade i Amiens, telegraferade till London, att han vrickat sin fot, och for tillbaka till Picquigny. Men banvaktarens dotter hade klädt om sig, då hon kom ur kyrkan, och låst in sina kläder, så att alla efterspaningar voro förgäfves.

Han frågade efter slotten i närheten; det fanns endast ett: de Lestrem. Han begaf sig dit och frågade efter M:lle Justine. Portvakten betraktade honom med förvåning och svarade, utan att förstå: M:lle Justine kommer inte hit annat än med markisinnan; hon är i Paris. Det var allt hvad Hugues ville veta, han reste tillbaka till Paris, och att finna hotell de Lestrem var ingen svårighet.

Han varseblef en poliskonstapel och sade till honom: Jag kommer i morgon och slår mig ned på kaféet här i hörnet och tillbringar der hela dagen, om det behöfs, samt lofvar er hundra frcs, om ni kan skaffa mig ett

samtal med M:lle Justine, kammarjungfru hos Markisinnan de Lestrem.

Hugues hade verkligen knappast anländt morgonen derpå, förr än konstapeln kom för att säga, att M:lle Justine väntade honom på en bakgata i närheten. Med klappande hjerta och orediga tankar skyndade Hugues åstad, ett rof för en ljuf rörelse, som lemnade rum för häpenheten, då han befann sig framför en kammarjungfru, visserligen med ganska god hållning och inte allt för ful, men alls inte den rätta.

Hon kunde icke öfvertyga honom, att hon var kammarjungfru hos markisinnan de Lestrem, han trodde det var ännu ett spratt af Justine och begaf sig därför till fredsdomaren.

— Nu vet jag, sade han, hvar M:lle Justine finnes, hon är kammarjungfru hos markisinnan de Lestrem.

XI.

Markisinnan de Lestrem låg utsträckt på en chäslong och bläddrade i det senaste arbetet af en akademieledamot, som hon bjudit på middag samma dag, och stördes genom Justines inträde.

— Fredsdomaren i distriktet anhåller att få tala vid fru markisinnan.

Hvad kunde fredsdomaren vilja henne?

Hon beslöt sig dock för att mottaga honom och det var med största vördnad han begärde markisinnans tillåtelse att få göra henne några frågor i en litet obehaglig affär, för hvilken hon icke kunde vara helt och hållet likgiltig.

— Ni har, sade han, en kammarjungfru, som heter Justine.

Vid detta, namn erfor markisinnan en känsla af förskräckelse. Hon hade trott, att detta var en utagerad affär, och hade icke mer tänkt derpå. Hade man nu kommit henne på spåren? Hon svarade med en böjning på hufvudet och domaren fortför: Jag har skäl att misstänka henne vara en bedragerska. Hon har hyrt ett rum här i kvarteret och låtit dityrä möbler och kläder. När egaren enligt bruket begärt få veta hennes adress, har hon försvunnit och öfvergifvit sitt bohag. Det tyckes till och med, som om hon haft giltiga skäl att neka alla upplysningar, ty i den påtagliga afsigten att hindra alla undersökningar har hon skrivit till portvakten ett otroligt bref, att hon är död.

— Men, invände markisinnan, jag ser i detta ingenting så brottsligt. Då hon hyrt ett rum, betalat sin hyra och lemnat kvar sina effekter, kan väl ingenting mer fordras af henne. Har hon betalat sitt kvartal?

— Inte blott detta, utan äfven nästa, det är deri det ovanliga ligger.

— Det är just intet nöje att betala mer än man behöfver.

— Åh, vänta, fru markisinna; jag har gjort inventeringen af föremålen, som lemnats kvar, och funnit en mängd nya nipper, som måste vara stulna.

— Nej, det går för långt.

— Ett armbånd, en kedja, ett kors, en medaljong, ett par örhängen och en ring. Har icke detta försvunnit hos er?

Markisinnan var nära att förråda sig, genom att svara, att hon aldrig använde så smaklösa nipper. Fastän hon inte kunde förstå, hur Vicomtens smycken kommit i hennes fickor, svarade hon med skenbart lugn: Jag känner min kammarjungfru, hon har varit i min tjänst i två år och är en ärlig flicka. Jag tror inte hon kan stjäla.

— Ni tror er känna henne, men ni vet inte, att hon för tre år sedan blef utsläppt ur fängelset och att hon sedan begått flere svåra förbrytelser.

— Det kan inte vara hon.

— Det är just hvad jag vill veta, och jag hoppades ni skulle hjälpa mig. Kan ni säga mig, om det är hon som skrifvit detta bref.

— Nej, svarade markisinnan med lugn, fast hon inom sig led af den grymmaste ångest. Det är ej hennes stil, men låt mig i alla händelser behålla brefvet.

— Nej, det tjenar till intet, då ni ej känner igen stilen. Brefvet kan dessutom behöfvas. Om ni ville låta henne komma in, skall jag fråga henne sjelf. Men markisinnan nekade bestämdt härtill. Sedan förändrade hon ton, berömde honom för hans nit och skicklighet samt smickrade honom på allt sätt, tills han lofvade att inte tala härom med någon, förr än hon sjelf gjort sina efterfrågningar. Om Justine vore brottslig, skulle hon icke tveka att angifva henne, men om hon vore oskyldig, ville hon bespara henne skammen af en anklagelse. — Domaren gick. Då markisinnan blef ensam, var hennes första ingifvelse att anförtro sig till markisen. Men hur skulle han upptaga denna bekännelse? Om han skulle fästa större vikt dervid, än det förtjenade, och om det ingaf honom förolämpande misstankar, så vore ju det goda förhållande, som hittills rådt dem emellan, för alltid stördt. Fanns det då intet sätt att ordna allt, utan att såra någon? Markisinnan påminte sig då, att det finnes en säker tillflykt i livets mest störande omständigheter: barmhertighetens domstol. Hon gick till sin biktfader och bad honom hjälpa sig och ej spara på penningar, om det fordrades.

XII.

Vicomten begaf sig till Blache något lugnare än förra gången, ty hans förnuft hade sagt honom, att om man ej är den starkaste, måste man vara den listigaste. Han underhandlade länge med Blache och slutade med att lofva honom 2,000 frcs, om han kunde hjälpa honom att återfinna Justine. — Så fort hans hustru kom hem, gick Blache ut för att göra efterfrågningar i grannskapet. Under tiden kom markisinnans biktfader för att fråga, om det var der M:lle Justine bott.

— Ja, min herre, men hon är död.

— Jag vet det. Elaka människor ha spridit ut dåliga rykten om henne, men jag kände henne och vet, att det var ett aktningsvärdt fruntimmer.

— Ja, mycket aktningsvärdt. Man har till och med skrivit till oss, att vi få behålla hennes möbler.

— Mycket riktigt. Hon hade insatt hos mig tusen frcs, och om hon inte återfinnes, tillfalla de naturligtvis er.

— Ack, hon kan icke komma tillbaka, då hon är död.

— Naturligtvis icke. Och detta är således allt hvad ni har att svara dem, som fråga efter henne.

Makarne Blache anförtrodde hvarandra om aftonen dagens händelser. De hade bort vara nöjda med en affär, som i alla händelser utlofvade dem en säker vinst, men man är ju aldrig nöjd och, genom att vända saken på alla sidor, slutade de med att uppgöra en mycket egennyttig plan. De skulle behålla möblerna samt kassera in både Vicomtens 2,000 och Abbéns 1,000 frcs.

Dagen derpå infann sig Blache hos Vicomten och sade förtviflad, att det inte mera fanns något hopp om

att återfinna Justine, ty en kyrkoherde, som kände henne, hade kommit och sagt, att hon var död.

— Det var ledsamt, sade Hugues, ty om hon återfunnits, hade jag tänkt att erbjuda er en plats som portvakt i ett stort hus vid boulevard Poissonnière.

— Åh, ännu är inte allt förloradt, jag har icke mycket förtroende för presterna och skall söka vidare.

Samtidigt begaf sig M:me Blache med Fanny till kyrkoherden.

— Jag fruktar, sade hon, att M:lle Justine uppträder endera dagen igen, ty det har kommit en elegant herre, som är säker på att hon ännu lefver.

— Låt inte förleda er att hjälpa den unge mannen i hans efterspaningar; han handlar påtagligen icke i goda afsigter. Är detta er dotter?

— Ja, min herre, M:lle Justine var så fästad vid henne.

— Jag har hört talas om henne och om M:lle Justine icke återfinnes, skall jag åtaga mig detta barns uppfostran.

Makarne Blache voro helt förvånade. Han hade stor lust till platsen vid Boulevard Poissonnière och ville hjälpa Vicomten, under det hans hustru drömde om Fannys storartade bestämmelser och favoriserade kyrkoherden. De kunde inte komma öfverens, utan gingo hvar för sig, den andre ovetande, till fredsdomaren. Men han fäste intet afseende vid deras uppgifter. Som han säkert trodde, att Justine Rousseau var en äfventyrerska, hade han skrivit till Blois till hennes släktingar, och då dessa finga höra, att hon var död och lemnat litet kläder efter sig, skyndade de sig att skriva till domaren, att de motsatte sig sigillernas öppnande. Justine hade, medan hon lefde, förorsakat dem så stora bekymmer, att de sannerligen hade rätt att få hvad hon lemnade efter sig.

Domaren, som ej kände sig öfvertygad, trodde sig ha ett enkelt medel att få denna återfordran att falla: det var att visa fram en lefvande Justine, och han skref

till markisinnan de Lestrem för att fråga om resultatet af hennes förfrågningar och säga henne, att inför arfvingarne Rousseau var det nödvändigt att afgifva en förklaring öfver saken.

Markisinnan, som tröstat på kyrkoherdens hjälp för att tysta ned saken, återföll nu i en dödlig ångest. Man skulle kanske arrestera Justine, öppna förhör och kalla henne sjelf till vittne, då hon skulle bli igenkänd af Blache. Störande uppträden i hemmet, skam inför domstolen och åtlöje inför världen. Hon skyndade till kyrkoherden, som rådde henne att vända sig till Vicomten. Det är han, som är upphofsman till denna förföljelse, och han ensam kan genom kraftigt ingripande motarbete följderna deraf. Som han tyckes vara en hederlig man, skall han nog bevara er hemlighet. Och lydande kyrkoherdens råd, skref hon till Vicomten: »Min herre, jag är Justine. Jag måste nödvändigt tala vid er genast. Låtsa, som ni vore presenterad för mig, och gör mig ett besök.

Markisinnan de Lestrem.»

XIII.

Sedan Hugues icke mer återsett Justine, hade han fallit offer för den djupaste melankoli. Fast han noga räknadt inte varit i hennes sällskap mer än en timme, hade han upptäckt hos henne så många utomordentliga egenskaper och ett behag, som han aldrig funnit hos någon qvinna. En tanke plågade honom. Han förstod icke, att hon stannade i tjenst utan någon särskild anledning, och han undrade, hvilka hennes husbondefolk kunde

vara och i synnerhet hennes husbonde. Var det troligt, att en så fullkomlig uppenbarelse inte var föremål för de djerfvaste förföljelser, och hur kunde hon försvara sig mot de försåt, som lades för hennes fötter, då han icke var der för att skydda henne, hindra henne att falla i afgrunden eller åtminstone följa henne dit.

Det var under inflytelsen af sådana tankar, som han mottog markisinnans bref, och han var nog kavaljer att inte låta henne vänta utan infann sig kort derefter i hotell de Lestrem.

XIV.

Markisinnan darrade som ett asplöf när han inträdde; hon hade en oredig föreställning om, att han skulle uppträda som segrare, och hon kunde ej frigöra sig från en viss oro vid tanken på att hon befann sig tillsammans med en herre, som hon tillåtit kyssa sig. Men hon lugnade sig snart, då hon såg Vicomtens vördnadsfulla sätt. Hon förklarade för honom det oskyldiga nöje hon funnit i ett så ovanligt äfventyr, de oväntade följderna af hennes obetänksamhet, hennes oro i följd af dessa förvecklingar och slutade med att i förtroende vända sig till honom.

— Jag gör inte annat än dumheter, sade hon till slut. Största felet var att jag hyrde detta rum, eller om jag åtminstone ej skrifvit, men det trodde jag skulle göra slut på allt. Jag är nu i ett bryderi, ur hvilket ni ensam kan hjälpa mig. Jag är ledsen att nödgas göra er detta omak, men detta hade inte händt, om ni ej varit så en-trägen att återse mig.

— Felet är mitt, och jag skall göra allt för att reparera det. Om ni tillåter, skall jag hã den äran att komma och redogöra för er öfver mitt förfarande.

— Det skall alltid bli mig ett stort nöje att mottaga er.

Hugues gjorde sig mycken möda. Han gick först till domaren och sade, att han var förtviflad öfver att hafva ledt honom på orätt spår. Markisinnan de Lestrens kammarjungfru hette väl Justine, men ej Rousseau, och som han sett henne, kunde han intyga, att hon ej var densamma, som innehaft rummet vid gatan Chevert, dessutom var det han, som gifvit nipperna, och ingenting berättigade till en förföljelse.

Domaren lät sig dock ej nöja härmed; hans nyfikenhet var väckt och nu var det han, som ifrade för att återfinna Justine. Hugues gick till Blache och köpte deras eventuella rättigheter på qvarlåtenskapen och försäkrade sig om deras medverkan, genom att gifva dem platsen i sitt hus. Sedan satte han sig i förbindelse med arfvingarne Rousseau, som skyndat till Paris, för att bevaka sina rättigheter, och gjorde dem ointresserade för alla forskning, genom att äfven till dem betala värdet af Justines möbler.

Tack vare dessa anordningar var det ingen, som återfordrade Justine, och domaren var afväpnad. Justines möbler skulle nu genom rättvisans myndigheter säljas och penningarne lemnas till fattigkassan, och då var det åter Hugues, som inköpte dem och betalade dem således för tredje gången, så angelägen var han att erhålla det, som tillhört Justine, och det var ej utan rörelse han återsåg det lilla förklädet och mössan med spetsarne, som förorsakat honom så ljuf smärta.

Vicomten dref sin försigtighet ända derhän, att han infann sig hos domaren och erhöll slutligen af honom

markisinnans bref, men domaren stod alljemt fast vid, att det var något obegripligt i denna affär.

När allt var uträttadt, gick Hugues till markisinnan och återlemnade detta bref jemte de begge andra, för att intet spår skulle finnas kvar af en historia, som kunde förorsaka henne obehag.

Finkänsligheten i detta handlingssätt uppskattades af markisinnan, som, hädanefter lugnad för följderna af sitt skämt, med större oro motsåg svårigheterna af den vändning saken tagit.

Men Hugues gjorde ingen häntydning på de känslor, som han nyligen uttryckt för Justine med sådan värme, och markisinnan måste sjelf taga första steget till en förklaring: Jag hoppas, hr Vicomte, att ni icke håller allt för noga räkning med mig för de obehag jag förorsakat er. Ni inser nog sjelf, att denna obetänksamhet bör helt och hållet glömmas. Jag skulle vara lycklig, om min vänskap kunde trösta er öfver Justines död.

— Det är en större olycka än ni kan tänka er, min nådiga. Jag älskade en kvinna — och ni har dödat henne.

Hans Järta:

Uppslag till en psykologisk studie.

Af —ck.

I.

»Hvad Hans Järta var som människa, embetsman, lagstiftare och skriftställare, fattar till en del samtiden, och efterverlden skall fatta det till fullo — men hans Maner älska icke lofsånger.»

Den anmälan om Hans Järtas den 6 april 1847 timade död, som förekommer den 9 samma månad i Post- och Inrikes-tidningar, slutar med ofvan anförda ord. De äro utan tvifvel der införda af Bernhard v. Beskow. Vi, som lefva 76 år efter antagandet af den regeringsform, som uppgifves »till en hufvudsaklig del yara ett verk af Hans Järtas statsmannavishet», torde väl endels räknas till den efterverld, om hvilken det 1847 antogs, att den till fullo skulle fatta hans rika begåfning samt stora och omfattande verksamhet. Leopold fälde redan om honom det omdömet, att han var »Ordförande i Svenska prosan», och detta omdöme har blifvit fastslaget af Tegnér och flera med honom samtida stormän. Huru han bedömdes af den akademi, som 28 år förut kallat honom till sin ledamot, framgår i de ord, som på Svenska akademiens högtidsdag den 20 dec. 1847 yttrades af akademiens direktör, f. statsrådet Grubbe:

»Hvilken svensk medborgare minnes ej med tacksamhet, att den grundlag, hvilken, ehvad ock ännu uti den må återstå att förbättra, likväl i nära 40 år beredt åt svenska folket det tryggade åtnjutandet af en lagbunden frihet, till en hufvudsaklig del är ett verk af Hans Järtas statsmannavishet? Hvem känner ej hvad han äfven verkat för fäderneslandet, såsom

deltagande i statsförvaltningen i en tid af stora svårigheter och vådor och derefter såsom styresman af det landskap, i hvars kraftfulla innevånare Engelbrekt, Sturarne och Gustaf Wasa funno sitt första biträde i det stora verket af Sveriges befrielse från utländskt förtryck? Men äfven inom literaturrens område har han genom sitt snille och sina vidsträckta kunskaper funnit ett rättvisligen berömdt namn. Såsom prosaisk stilist har han af få svenska författare blifvit upphunnen, af ingen öfverträffad.»

Hans Järtas efterträdare i Svenska akademien, presidenten Skogman, meddelar några uppgifter om dennes barndom och ungdom, om den uppmärksamhet han genom sitt snille och sin flit tillvunnit sig under studietiden i Upsala. Han uppgifver äfven, att general Pechlin, gift med hans moster, före riksdagen i Gefle bekostat tryckningen af hans första arbete, en skämtsam vederläggning af en skrift, som satte guld och silfver under pappersmynt. Han meddelar vidare, att det efter honom funnits en lefnadsteckning, som likväl slutats med 1791. Det är för historien en stor förlust, att denna icke blifvit fortsatt, åtminstone tio år längre; ty med undantag af hvad som rör Järtas uppträdande vid 1800 års stormiga riksdag och hans derpå följande försvar inför Göta hofrätt, för några af oppositionsmännen, har föga blifvit bekant om hans verksamhet som tjänsteman och författare under denna period. Att Järta under de åren var en ifrig förfaktare af de liberala idéerna, var ett allmänt känt och erkänt förhållande, och han ansågs som författare till de flesta frihetssånger, som då i hundratals skrifna exemplar utdelades och deraf många ännu förvaras. I ett bref till redaktören af tidningen Biet, hr Hellberg, säger grefve Gustaf Löwenhjelm 1840: »År 1794 skref en Svensk kabinettssekreterare verkligen qvicka och mycket gouterade verser och prosa, det jacobinska Frankrike till ära.» Hans Järtas minnestecknare hafva likväl velat bestrida att han skulle haft någon synnerlig del i de skrifter af denna art som tillades honom. Äfven den utmärkte forskaren och författaren, presidenten Hans Forssell, som senast lemnat oss en lefnadsteckning öfver Hans Järta, den utförligaste, ojemförligt bästa och af alla den enda kritiska som utkommit, har, som det synes oss, alltför litet upptagit sig med en skildring af dennes inträde på tjänstemannabanan. Derom säger han endast: »han vann med utmärkelse inträde i utrikesexpeditionen af

konungens kansli och blef redan den 8 sept. 1792 anställd som andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefvexlingen.»

Att vid 18 års ålder intaga en sådan plats har icke förr eller senare vederfarits någon annan svensk man. Lagerbjelke, som i detta hänseende kom honom närmast, var dock vid utnämningen 19 år. Järta, eller som han då ännu hette, Hjerta, hörde till »lågadeln», som det ganska betecknande anmärkes af en bland hans minnestecknare. Det var således icke någon hög börd, som beredde honom denna tidiga framgång på embetsmannabanan. Han egde ingen förmögenhet, som annars någon gång kunnat befrämja befordringar inom konungens kansli. Hans begåfning och kunskaper kunde väl föränleda, att han med »utmärkelse» fick inträde i kansliet, men att några månader derefter bli utnämnd till andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefvexling, dertill behöfdes föremåle af någon man med stort inflytande hos regenten. Men hvem denne man var och huru Järta kunnat göra sig förtjent af hans ynnest, derefter letar man förgäves i de många lefnadsteckningar som om honom utkommit.

Det är en annan utmärkt forskare och författare som i detta hänseende räckt oss en ledtråd. I andra delen sid. 35 af det stora historiska verk: *Gustaf Mauritz Armfelt*, som utgifves af dr. Elof Tegnér, förekommer nämligen följande: »Så ängslig var den skuggrädda styrelsen öfver Armfelts uppretade sinnestämning, att det misstänktes, att den utländska resan blott vore en förevändning för att i landsorten uppvigla allmogen och kanske med en bondehär fåga mot Stockholm. Den spion, som af Reuterholm fick uppdraget att följa Armfelt i spåren, var en i Sveriges historia och literatur sedermera ryktbar person, Hans Hjerta (sedermera Järta), då en ung tjänsteman i kansliet; för hans minne skulle det utan tvifvel varit bättre, om han icke velat låna sig åt dylika värf, eller utfört dem på ett sätt, som hans ännu bevarade rapporter utvisa. Han hade under sina samtäl med gästgifvare och bönder, i de trakter der Armfelt farit fram, i afsigt att uttröna, om denne fört politiska samtäl eller fält upproriska yttranden, stält sig såsom »Armfelts panegyrist». Det oakadt hade han icke lyckats komma under fund med något förgripligt. I motsats till Armfelt hade Hjerta öfverallt funnit mycken »tranquillité» och ansåg, heter det smickrande, att »verknin-garne af en god och stadig regering. redan hade spridit sig till landsorten.»

Vi hafva tagit afskrifter af dessa på sitt sätt lika märkvärdiga som i utrikes departementet väl förvarade bref och upptaga dem här nedanför. Men för bättre minnes skull anteckna vi redan här, att det var icke tre veckor efter sista brefvets afsändande till Reuterholm, som Järta utnämndes till andre sekreterare i konungens kabinett för utrikes brefvexling.

»Kabinettsekreteraren, sedermera landshöfdingen Järtas berättelse om en resa, hvartill han varit anbefald för att underätta sig om baron Armfelts företag.»*

1.

Stockholm den 31 juli (1792).

Omöjligheten att om natten emellan fredagen och lördagen få hästar nödgade mig att till den 21 juli kl. 9 f. m. uppskjuta verkställigheten af den mig anbefalda kommission. Jag fann det sökta namnet i alla dagböcker på Linköpingsvägen. I Nyköping berättade man mig, att han ditkommit middagstiden den 16 och genast besökt landshöfding Öhrnfelt, hos hvilken han någon stund fördröjt sig. I Wreta hade han talat vid kammarherre von Platen, men för öfrigt kunde jag genom mina indirekta frågor ej utröna, att han någonstädes uppehållit sig eller komprometterat sin höghet genom samtal med bönder. Norrköping hade han utan uppehåll passerat. I Linköping voro hans hästar bestälda till kl. 1 på natten och häraf finner jag tydligt, att han ej kunnat förspilla någon tid på politiken, då han på 1 dygn rest från Stockholm hit. I Nyköping mötte jag en resande, som med mycken begärelse efterfrågade stockholmsnyheter. Jag tillfredsstälde dess curiosité med sådana noveller som redan voro tryckta i Gazetterna, nämligen de skedda befordingarne, och på min fråga om min herre kom från Skåne samt om han mött många resande, betalade han min nyfikenhet med en relation

* Detta är påskriften å de ifrågavarande i k. utrikesdepartementet befintliga breffven från Järta till Reuterholm.

om Armfelts resa. Han sade sig omkring Eksjö hafva mött en svensk-tysk officer, hvars beskrifna figur och dekoration passade med Polett, som den 19 rest denna väg. Han hade med impatience efterfrågat Armfelt och sagt, att de efter aftal borde råkas i Ystad, der A. redan den 20 skulle inträffa, för att på samma postjakt fara öfver till Stralsund. Den resande hade sedan fått veta, att Armfelt uppehållit sig några dagar på en gård nära Medevi, som han trodde vara Jung, och att han derifrån skulle denna dagen afresa. På dessa indicier sökte jag att i Linköping finna hvad väg han tagit, men hvarken fans namnet i dagboken eller kunde hållkarlen upplysa saken, emedan han trodde att Baron Armfelt rest från Karlskrona till Stockholm. Jag undvek att genom några precisa frågor röja mitt interêt att utleta dess direktion och reste från Linköping till Bankeberg (första gästgifvaregården på skånska vägen) samt, då jag ej fann namnet der, stälde min kosa till Skeninge, hvarigenom närmaste vägen mellan Medevi och Ystad går. Jag saknade äfven här namnet och trodde då, att han genom Askersund praktiserat sig åt Vermland samt skyndade mig att på denna väg ingenfinna de förlorade elefantspåren; men då jag kom till första gästgifvaregård, Motala, såg jag af dagboken, att han rest åt Vadstena. A propos af resande en général bragtes hållkarlen snart till en närmare berättelse om Armfelt. Han sade, att han natten mellan den 16 och 17 kommit till Lindnäs, en honom sjelf tillhörig gård nära Medwi, qvarblifvit der till den 18 på e. m. och då passerat denna gästgifvaregård. Han hade här besett ett gästgifvaren tillhörigt sågverk, hvilket han ärnade köpa, och derom något talat vid gästgifvaren, men jag har ingen anledning tro, det han under dessa diskurser om sågen fält några tranchanta omdömen om staten.

Dels som okunnig om Stockholmsnyheter, dels som Armfelts panegyrist sökte jag att få veta af gästgifvaren något som rörde den höge herrn, men hans svar markerade all okunnighet. Han berättade endast, att Armfelts svaga helsa fordrade varma bad, och han önskade ifrigt en lycklig effekt deraf, hvori jag instämde. Jag reste derifrån genom Vadstena, Grenna och Jönköping och fann allestädes dess namn. I Grenna visste herr Borgmästaren och Gästgifvaren L'Orange, att han rest åt Spaa, men för öfrigt fann jag, att han hvarken här eller på något annat ställe denna dagen uppehållit sig. Bönderna konfunderade Armfelt med en tysk baron Demedoff, som äfven rest här, och detta är ett klart bevis på den förres tranquilité. Jönköping

hade han bittida om morgonen den 19 passerat. På närmaste gästgifvaregård derifrån kunde jag ej af dagbok eller hållkarl få veta, antingen han tagit vägen åt Ystad eller Helsingborg. Jag trodde det senare, men misstog mig och måste genom en liten kommunikationsväg åter söka Ystadsvägen. Jag igenfann då åter hans namn i dagböckerna och med de underrättelser som jag på återresan hemtat, finner jag, att han från Jönköping rest till Vexjö utan att uppehålla sig mera än som behöfdes för dess kock att tillaga en diner i Wrigsta gästgifvaregård. Bönderna kände knappast det Armfeltska namnet och så mycket mindre dess tänkesätt och företag.

Han ankom till Vexjö kl. 7 om aftonen, efterfrågade genast biskop Wallqvist, och då gästgifvaren svarat, att hans vördighet vore på landet, skref han ett bref till honom som genom gästgifvaren blifvit fortskaffadt. Från Vexjö reste han till Nybleds gästgifvaregård, tillhörig den bekante Jon Bengtsson. Han tog der sitt nattqvarter och hade länge talat med gubben, hvilken vid min ankomst ej var tillstädes. Jag ignorerar således hela detta samtal, som dock, i anseende till personernas skiljaktighet i tänkesätt, icke kunnat vara af synnerlig betydighet. Härifrån reste han den 20 direkt åt Ystad. Han har endast uppehållit sig i Broby gästgifvaregård, der han dinerade. Gästgifvaren derstädes, en gammal radoteur och hecticus berömde baron Armfelts lätta façon och tycktes af honom hafva fått den underrättelsen, att de arresterades öde ej ännu vore decideradt. Han hade dock inga utlätelser, som kunde leda till den supposition att Armfelt sökt att återtända det dämpade raseriet öfver deras brott. Sedan hade han fortsatt resan utan uppehåll till Brösarps gästgifvaregård, der han låg natten mellan den 20 och 21. Gästgifvaren der var en upplyst man och en djup politikus, som läste Post- och Inrikes Tidningarne. Han resonerade öfver polackar, preussare etc. och fördes slutligen på diskurs om Armfelt, hvilken han ej adorerade. Han kände (jag kunde ej utleta genom hvad kanal), att Armfelt genom en ganska oförsigtig conduite störtat sitt välde. Han tycktes ej vara missnöjd med dess bortresa och önskade sen restitution.

Armfelt hade härifrån afrest den 21 till Krageholm, tillhörigt greve Piper, hvarest han uppehållit sig till den 24 om aftonen, då postjagten afseglade. Dess ockupationer på Krageholm kunde ej utletas. General Taube, som den 8—10 rest denna väg, hade äfven stannat på Krageholm, hvarest de förmodligen

råkats. Armfelts sällskap bestod endast af dess doktor Hartman och domestiker.

Jag har allestädes funnit mycken tranquillité. Fasan öfver det grufliga brottet har varit delad med ömhet för de olyckliga, som deruti på mer eller mindre sätt deltagit. Verkningarne af en god och stadig regering hafva redan spridit sig till landsorterna. En klok man, som rest i de södra provinserna, försäkrade mig, att folket der är disponerad till den fullkomligaste tranquillité. I Skåne har allmogen ett blindt förtroende för general Toll. Denne mannens pålitlighet influerar mest på skåningens stillhet. Som frånvarande utträttar han väl intet i den orten, men som närvarande kan han göra allt. De som hafva generalens förtroende, lagman Thestrup, Ludvig Toll m. fl. sakna deremot folkets, så att han ej kan genom dessa emissarier agera. Klagomål mot Thestrup* en qualité af domare torde ej länge uteblifva. Jag talade med gästgivare och klokare bönder i Skåne och Småland och fann allestädes en sådan ton som jag önskade. De admitterade förnuftet i sådana diskurser, der jag förestälde mig att endast passion skulle regera. De kände lifligt den förlust de gjort, men den bragte dem ej till den ursinnighet, som qväfver känslan af en återvunnen sällhet. Lemnade åt sig sjelfva, skola de följa förnuftets väg, hvarifrån endast general Toll skulle kunna draga dem.

*Hans Hierta**.*

2.

Fahlun den 9 Aug. 1792.

Mitt sista ifrån Hedemora innehöll en i hast sammanrafsad relation om de tänkesätt jag mött hos bönderne i den orten. Jag ankom hit samma afton och på dessa dagar har jag uppsökt herr landshöfvingen samt andra betydliga män. Styresmannen

* Thestrup tog med lagmans titel afsked ett par år derefter, vid 42 års ålder, men fick behålla sitt stora häradshöfvingeboställe till sin död 1832. Detta som belöning för det fadren, räntemästare i Kristianstad, biträdt Toll vid revolutionen med 100,000 daler Silfvermynt.

** Detta är det enda af brefven, som är undertecknad med hans namn, men de äro alla egenhändiga.

af orten markerade en god portion af förundran, då han såg mig och hörde min intention att resa längre i provinsen, men tranquiliserade sig, då jag indirecte lät honom förstå att jag fått tillstånd att bortackordera fändriksplatsen. Mina vänner mottaga mig med öppna armar och min försigtiga cordialité vis ä vis af dem betalas med sådana upplysningar som jag söker. Alla äro okunniga om min resas ändamål och tro deremot, att fändriksackordet samt nöjet att se mina gamla bekanta bragt mig till detta ställe. Jag cacherar ej för dem mina politiska tänkesätt och jag finner hos ganska många samma principer och samma application deraf. Landshöfdingen nyttjar mycken finess emot mig som i den delen är reciproque. Han frågade mig, hvilken jag trodde nu vara mest betydande. Jag svarade att jag alldeles icke kunde veta det, emedan jag endast i min väg funnit Riks- och Hofkanslerna betydande i det hela, och herrar statssekreterare i hvar sina departement. Han hade af ryktet hört, att Håkansson blifvit entledigad från föredragningen för finansärenden, att Låstbom ej mera vore justitiekansler, att Wallqvist vore äfvenledes fri från ecklesiastika föredragningen etc. Detta allt var mig ej bekant. Han frågade mig vidare om de arresterades öde. Jag svarade, att hofrätten gifvit sin förklaring och att högsta domstolen nu skulle taga en närmare konnässans af saken. Han sade då, att man säger, att de fyra blifva landsflyktige, men jag har ej haft bref derom. Utan någon vidare reflektion i detta ämne frågade han mig om mina äfventyr i poliskammaren och hofrätten, vid hvilket tillfälle jag fälde några equivoqua propos så väl om Lilljensparre som riksdrotsen, aktor etc. Efter min uträkning skulle detta bevisa min okunnighet om politiska ställningen. Han frågade mig vidare, om jag besökt Pechlin samt hvad han nu säger. Jag svarade, att jag i Lilljensparres presence sett gubben, att han varit ovettig, dock en plaisantant mot Lilljensparre och för öfrigt — litat på rättvisan af sin sak. Han småskrattade och frågade om jag äfven vore persuaderad derom. Jag svarade, att jag ej vore nog lagklok för att se om hofrätten dömt rättvist, samt att jag suspenderade mitt omdöme till dess Högsta Domstolen deciderat dessa besvär. Sedan frågade han efter sammanhanget af Ankarströmske kroppens bortförande. Jag svarade att jag ej kunde tro någon vara nog dum att vilja tjena dess slägt genom en så vårdslös tillställning. Han trodde att man kastat desse öfverlevforna under bron i den afsigt att dränka dem, men då jag bevisade svårigheten deraf genom de *trädstycken, som åtföljt dem, blef min

herre något flat och med denna discours slöts hela visiten. Jag har genom mina vänner fått veta, att han har ingen rätt pålitlig man hvarken här eller i orten. En rektor vid skolan här och vid sista riksdag af Nordin tillsatt notarie i presteståndet Brandberg har hittills varit nyttjad som skrikare. Han har förpassat alla adelsmän till helvetet, uppfunnit här i orten en stor liga af konungamördare bestående af expeditionssekreteraren Halldin, häradshöfding Fallsten m. fl. — Nu säges det att han alldeles tystnat. — Han anses äfven af entusiasterna för en narr. Små borgare och bergsmän hafva mycket lyssnat till dessa diskurser, men de hafva slutligen äfven ledsnat vid skriket. Denne rektor samt en eller annan borgare äro de ende, för hvilka landshöfdingen haft något förtroende. I de betydligare socknarne finnas endast galne prester, som ej kunna influera och som äro ganska rädda för hvart politiskt steg. Således är landshöfdingen den enda farliga mannen i hela orten. Han är äfven nog klok att ej våga sig à la tête för någon sammansättning. Deremot har man att lita på dess landssekreter Helsén, som är ganska jemn och stadig i sina tänkesätt, och som har mera betydenhet i orten än sjelfva landshöfdingen. Häradshöfdingen Fallsten, en upplyst och rätt-tänkande man, influerar äfven i sin jurisdiction. En mängd af ynglingar, som hunnit en viss grad af upplysning och äro employed i Hofrätten eller Bergs Collegium samt genom sina kommissioner hafva bekantskaper i orten, vissa prester och några klokare bergsbrukare äro af den kloka och rättsinniga hopen. Med desse lierar jag mig och de försäkra mig att tranquilliteten är säkert bevarad genom den försigtighet, som landshöfdingen är nödsakad att bruka.

3.

Fahlun den 13 aug.

Gårdagsposten medförde bref ifrån Netzel med befallning att ännu qvardröja här 8 dagar och att observera major P:s steg. Enligt det förra uppskjuter jag min resa till de öfre socknarne, till dess jag hinna erhålla några viktigare nouvelles från hufvudstaden. Om majorens resa hade jag äran att med

sista post underrätta E. E. Nöjet att se ortens höfding, var dess enda ändamål. Kanske att dessa herrar deputerade af Nya Gardes officerscorps varit af sina höga principaler anbefalda, att med herr landshöfdingen öfverlägga om bästa medlet att upphjelpa deras instiktarens fallna höghet. Landsh. Nordin är nog god calculateur för att på entreprenad med dessa herrar söka att återuppygga A—s tron. Han bör känna sin svaghet i denna orten. Det bättre folket, som efter en människas umgängesseder dömer dess karakter, är missnöjdt med den forcerade högfärd, som landshöfdingen och riddaren välborne herr af Nordin ifrån sitt första intåg här beständigt visat. Kommendörsornamenterna öka i hans inbillning värdet af hans person, och oaktadt de sista månaderna icke gifvit någon föda åt hans uppblåsta varelse, så ser man dock honom, lyftad på tån, höja sin välborna näsa öfver alla högädla eller ädla och högaktade näsor. Raillerie à part: Han lefver nästan med ingen utom sin trogne rektor Brandberg. Bönderna, som mäta en hög herres moralité efter antalet af minuter, som användas att transporterera dess åkande varelse från den ena milstolpen till den andra, äro på denna räkning högst missnöjda med nådig herrn. Utan det appui, som en högre makt skänker, kan således icke Nordin uträtta något här i orten, och det enda sätt för honom att agera är att låna masken af en högtbetrodd man. De upplysta finna af analogi med dess och broderns samt de öfriges meritar, att dess belöning, ehuru icke markerad, dock är densamma; men de dummare tro, att dess kontinuerande magnificence är en följd af ett kontinueradt förtroende. Jag afvaktar här momenten af decisionen i den viktiga saken. Med all resource af ett aktivt genie, förblifver dock Nordin (om jag får hos honom supponera någon klokhet) alldeles passiv i hvad tournure som den saken må taga.

Allt är lika trankilt i provinsen. Flere och äfven detta års goda växt frälsar dalkarlen från en annars nog vanlig hunger. En man, som noga känner dess lynne, försäkrar mig att han alltid är trankil, så länge han har att äta, och att hans orolighet alltid är en följd af magens revolutioner.

Förnuftets politik har många anhängare här i orten. De fördöma borgmästare och fricorpsaristokratien och glädas åt hoppet att se förståndets och dygdens välde upprest på ruinerna af egennyttiga bofvars. Jag har varit lindrigt attackerad af en allmänt gångbar sjukdom, rödsot, men är nu restituerad.

Härjemte får jag äran sända en förteckning på folkets och presternas karakter i de betydligaste socknar. Med djupaste vördnad framhårdar

Ödmjuk tjenare.

Mora socken

har alltid gifvit ton åt det öfriga Dalarne. Folket är lättast styrdt af en jemn rättvisa, lika skild från en öfverdrifven nåd, som leder till sjelfsvåld, och det minsta våld, hvilket retar till hämd. Denna princip af rättvisa är den enda politik som behöfves för att styra Dalarne. Prosten And. Svedelius är en svag karl, som alltid är en emanation af högsta makten.

Rättviks och Leksands socknar

taga ton af Mora, men äro af en lika konsekvent karakter och af samma lynne. Genom en längre possession af en galen pastor, doktor Enebom, är Leksandskarlen något bortskämd. Rättviks socken styres nu äfven af en halfgalen prost Göransson, men hvars dårskaper sällan gå utomhus. Han är för öfrigt en rättänkande man, så ofta hans amerikanska griller lemna honom rådrum att tänka. Som svensk prest i Norra Amerika deltog han i oroligheterna såsom engelsk partisan och detta har alldeles förbryllat hans förstånd.

Scärdsjö socken

är af ett från det öfriga Dalarne skildt lynne. Sturska men billiga, sätta de i synnerhet sin styrka i epigrammer. Deras pastor Groth är rättänkande och aktiv.

Tuna och Hedemora

äro äfven af betydenhet. Den förra tar ton af Mora etc., den senare är för sin egen räkning ofta nog stursk, dock ej obillig.

4.

Fahlun den 21 aug. 1792.

Gårdagsposten medförde en nouvelle, som höjde min vänskap för Ribbing, Horn och Ehrensvärd till den lifligaste tacksamhet mot deras välgörare. Om någon stund min glädje skulle försvinna i åtankan af min morbrors* öde, så njuter jag dock den tillfredsställelsen att se mitt hopp om lindring deri bevaradt uti de milda tänkesätt, som H. K. H. ådagalagt och hvilka kräfva samtidens och efterverldens beundran.

Den del af vårt pack, som ännu känner denna nyhet, tycker väl att de landsflyktige förtjent ett hårdare straff, men den så djupt inrotade vördnaden för högt salig konungen förbjuder dem att ogilla dess sista *befallning*. De tycka väl, att han varit för nådig — men det var emellertid G. III som befalt och man måste lyda. Jag vet ej ännu hvad landshöfdingen säger. Han återkom i går från landet, der han *endast* roat sig.

Jag väntade denna glada nouvelle i går och hade således till en dejeuner i går bjudit några skrikare, för att höra deras tankar. Som bon vivant, hvilken roll jag här i synnerhet spelar, lyckades det mig att se deras sorg dränkt i vin och deras öppenhjertighet för verlden var en naturlig följd af kalaset. De förtrodde mig, att Gustaf alltid var för nådig och att han äfven på sotsängen följde nog långt sitt ömma hjertas böjelser, men att det var omöjligt för hertigen att rygga sina så heligt gifna löften etc. För att skingra dem och göra dem alldeles inkapabla för allt annat rännemang så hafva mina vänner under pretext af namnsdagar etc. nu på någon tid hållit dem i en beständig dvala och jag låtsar att följa ortens sed, hvilket gör att vi dagligen äro tillsammans på drickskalas. Ehuru detta generar mig öfver beskrifning, så drar jag deraf den dubbla nyttan att markera min intention och förstöra deras.

För lugnet härstädes vågar jag nu alldeles ansvara; men jag tror dock mig böra härstädes qvardröja någon tid, till dess ryktet får sprida sig i provinsen och jag får se hvad sensation det der förorsakar. Bönderna hafva (oaktadt Nordins rapporter) alltid under denna tiden varit ovanligt trankila, och då de

* Pechlin, gift med J:s moster.

ockuperas af omsorgen om sin säds bergning, så lemna de ej någon tid åt politiska yrken.

Nordin, betraktad blott som landshöfding, är verkligen nyttig. Hans capacité till denna tjänst är öfver dess embetsbröders, hans politiska talanger, ehuru elaka, skada dock icke i en ort, der han genom en öfverdrifven högfärd eloignerat sig från alla människors förtroende. Jag har trott mig böra nämna detta, för att på en gång göra justice åt dess förtjenster och tillika uppgifva det i min tanke enda moyen att deraf draga nytta, det nämligen att bibehålla honom här.

Jag afvaktar nådiga ordres om min retour. Minst åtta dagars ytterligare närvaro här är nödig för mig att rätt kunna säga hvad sensation den viktiga nouvelen förorsakar.

Rosenheim har ej ännu tryckt något opus här. Han är ridicule till den högsta grad. Han presenterar sig öfver allt chapeaubas i en stad der detta upptåg är alldeles okänt. Ett präktigt livré, med alla regnbågens färger på en liten krökryggig figur, delar med herr hofjunkaren besittningsrätten i en gammalmodig chäs för två bryggaremadamer. Detta tillsammanlagdt med hans rimmade dårskaper ger éclat åt landshöfdingens smak att välja klienter. Men jag tror att Nordin lyder ordspråket: »bättre litet än intet.»

Jag innesluter mig i vanlig grace under försäkran om vördnad och tillgifvenhet hos den

Ödmjukaste tjenare.

Continuation.

Denna stads veckoblad har några gånger varit fylldt af en politico-kritisk process. En halfgalen prost i Stora Tuna skref några verser, hvilka afsjüngos på klagodagen. De voro usla; men som man misstänkte renlärigheten af dess politik så måste dess narraktiga välmening förtydas. En viss ortens bränvinsrimmare vid namn Vindahl skref en sträng kritik på verserna, hvilken isynnerhet gjorde den fattige prostens himmel till ett helvete och således anklagade honom för det grufligaste brott. — Han var svarslös, men aktören Björn, som en qualité af amant åt en prestfru uppehöll sig i orten, tog Tunaprostens försvar på ett kraftigt sätt och gaf hederliga piskslängar åt landshöfdingen med flere, som till belöning för Vindahls kritik samlat 20 Rdr. Denna process har länge räckt och delar allmänheten allt efter deras politiska tankar. Jag är passiv och nyttjar tillfället att

i hvars och ens omdöme om denna sak få klaven till deras öfriga tänkesätt. Herr Björn tillika med den prest han comfierar annonsera sig som goda patrioter, den senare heter Groth och har ett pastorat, hvars innebyggare äro kände för sturskhet. Således ganska nyttigt att de styras af en bra prest. Af alla dem, med hvilka jag talt om de arresterades öde, har jag emottagit ifriga önsknningar för deras frälsning från det hårdaste straffet. Hofrättens dom ridiculiseras af alla jurister härstädes. Lugnet i provinsen kan ej störas genom hertigens mildare tänkesätt mot de brottslige. Minnet af 1743 års tragiska händelser är bevaradt hos de äldre, och de yngre löpa ej åstad utan deras råd och utan appui af vederbörande. — Dessutom hafva ganska få bönder någon connoissance af brottets grad eller lagens stränghet och de tycka, att man ej kan beröfva någon mera lifvet, sedan banemannen blifvit så strängt afstraffad.

Ryktet om riksdag har här utspridt sig. De klokare afvakta denna moment för att med densamma se nationens väl stadgadt i ett på naturens ordning grundadt omdöme om testamentet. Jag har dock sagt, att den ännu vore eloignerad och att några andra arrangement till sinnenas förening voro förut nödvändiga. — Hvad denna provinsens omskapelse till tänkesätt angår så blir den säkrast verkställd genom skickliga prester, hvilkas influence på allmogen är oinskränkt, då den grundar sig på förnuft och ärlighet. Således är högst nödvändigt att vid lediga pastoraters bortgifvande söka sådana prester, som afvika från embetsbrödernas vanliga sätt att se och döma om allmänna saker. Hedemora pastorat, som nu nyss blifvit ledigt, bortgifves af konungen. Denna socken bebos af förmögne men sturske bönder och behöfver en jemn karl, hvars conduite i den politiska vägen är säker. Ibland dem som söka detta är en conrektor vid Fahlu skola och hertig Fredriks hofpredikant Baggstedt, hvars embetsgåfvor liksom dess politiska tänkesätt öfvergå pluraliteten.

Jag skulle önska att vid min ankomst till hufvudstaden få afgifva öfvertygande bevis isynnerhet af de senares renhet, och jag hoppas, att detta tillsammanlagdt med 36 tjensteår kunna vara talande skäl för honom att begära denna nåd. Som Nordin är farligaste personnagen, så vill jag till nästa post och dess medförande tidningar kvarblifva här för att observera hans conduite. Sedan reser jag till Dalarne.

Kapten Brändström och major Peyron ankomo hit från Gefle förgårsafton. De uppvaktade genast landshöfdingen, hos

hvilken de i går dinerade, och afreste genast genom Sala åt Stockholm. Deras ärende var förmodligen icke en blott visit. Jag har i största hast tecknat dessa rader. Jag anhåller, att stilens vårdslöshet, omeningar, rediter etc. ursäktas och att deremot E. E. är öfvertygad, att jag som observator och recognosör fullgör min skyldighet med mera långsamhet och accuratesse.

Jag ser det nödigt för mig att kvarblifva här ännu 14 dagar för att ej genom en för hastig återresa väcka uppmärksamhet. Jag annonserar mig som en synnerlig protegé af hofkansleren, hvilken gifvit mig 14 dagars å 3 veckors permission från kansligöromålen.

Ödmjuk tjenare.

Det första brevet är dagtecknad Stockholm d. 31 juli (1792). Spioneriet på Armfelt hade icke krönts med någon framgång, men spionen hade ådagalagt outtröttliga bemödanden att vinna en sådan och hans fallenhet för den diplomatiska banan, sådan denna tedde sig för Reuterholm, var fullt bekräftad. Strax efter hemkomsten erhöll han således ett nytt dylikt förtroendeuppdrag. Han skulle begifva sig till Falun att bespeja landhöfding Nordins handlingar, utlåtelse och umgängen, samt göra sig bekant med det rådande tänkesättet bland folket. Hans andra bref är skrifvet från Falun den 9 augusti. Deri åberopar han ett föregående bref från Hedemora; men detta återfinnes icke bland Reuterholmska papperen. Sitt första samtal med Nordin anför han ganska utförligt och beskriver äfven, huru diplomatiskt han dervid gick tillväga. Gerna ville han, liksom Reuterholm, tro Nordin om allt ondt, och att en rektor Brandberg var hans språkrör att söka uppvigla folket, antyder han äfven. Men för öfrigt menar han, att Nordin genom sin högfärd gjort sig löjlig och saknade allt inflytande, så att han var en oskadlig person. I ett senare bref tillstyrker han t. o. m. Nordins bibehållande vid tjensten. I öfrigt yttrar han sig — som läsaren finner — om flere prester och andra tjänstemän dels försmädligt, dels berömmande. Hertig Fredriks hofpredikant Baggstedt förordar han till erhållande af Hedemora pastorat.*

* Järtas första lärare.

Det stora sjelfförtroendet framlyser öfver allt i brefven, jemte anspråk på fullt förtroende till hans uppfattning och utsagor, med påräknadt bifall till de förslag han framställde. Dessa anspråk utvecklade sig senare till en passion, som slutligen öfvergiick till förbittring, då hans administrativa åtgärder blefvo föremål för kontrollerande myndigheters anmärkningar och då hans önsknings ej vunno framgång hos regeringen. Detta hafva vi här blott velat antyda, men skola nu något upptaga oss-med att i dess rätta dager framställa den andel Hans Järta hade i den 1809 uppgjorda och antagna regeringsformen, den han uppgifves hafva författat på 14 dagar. Denna andel var utan tvifvel stor, men långt ifrån så omfattande och betydelsefull, som den af hans beundrare blifvit framställd. Härom säges det i Naumanns statsförfattningsrätt, nya upplagan, sid. 397 o. f.

»Riksföreståndaren hade gifvit konstitutionsutskottet del af ett förslag till Regeringsform, sammanfattadt af dåvarande Landshöfdingen i Blekinge, Anders af Håkansson, och gilladt af flera Hertigens rådgifvare. Detta förslag, indeladt i 94 paragrafer, var bygd på 1772 års regeringsform, men med undvikande af densammas många tvetydigheter, samt innehöll de *hufvudsakligaste förbättringar*, som i den nya regeringsformen nu *kommo till stånd**. Det tjenade till ledning för konstitutionsutskottets öfverläggningar och beredde möjligheten för utskottet, att på den korta tiden af 14 dagar få sitt eget förslag färdigt.

Detta sistnämnda förslag öfverlemnades redan den 2 derpå följande juni till riks-stånden jemte ett samma dag dateradt memorial, innefattande de hufvudgrunder, efter hvilka det blifvit uppgjort. Men några detaljerade motiver för detsamma särskilda stadganden blefvo icke af utskottet meddelade och finnas icke heller i dess protokoll antecknade.»

Om det memorial, som här ofvan nämnes, säges det af Järtas minnestecknare: »detta klassiskt vordna politiska aktstycke författades af honom på en enda natt.** Med hänvisande till den här nedan, efter den förut åberopade författaren

* Förslaget är tryckt i Tidskrift för lagstiftning af Naumann, 9:de årgången, sid. 257. Handskriften är till förvar inlemnad i Riksarkivet.

** »Detta memorial är författadt af Järta under en natt, ända till senare delen, der frågan om rättighet för konungen att börja krig och sluta fred vidtager, hvilken senare del är författad af J. D. Valerius.»

Naumanns Statsförfattningsrätt sid. 398.

införda not, få vi påminna om, att Järta redan före riksdagens sammanträde var inkallad i den komité, som skulle upprätta förslag till ny regeringsform att föreläggas ständerna, att han redan då ansågs blifva vald till sekreterare i konstitutionsutskottet, och således haft god tid att bereda sig för det arbete, som der skulle förekomma. Med afseende på sjelfva regeringsformens tillkomst bör det ihågkommas, hvad som säges i Naumanns statsförfattningsrätt, att det Håkanssonska förslaget innehöll de hufvudsakligaste förbättringar, som i den nya regeringsformen nu kommit till stånd. Bland de få förändringar som gjordes, förekommo tre, om hvilka Järtas minnestecknare uppgifvit, att de vore stridande mot hans åsikter.* I lefnadsteckningen af Forssell, sid. XXXIII förekommer följande högst märkliga uppgift: »vid öfverläggningarne om den nya riksdagsordningen motverkade Järta införandet af en riksdagens revision af statsverkets räkenskaper, en institution, hvilken syntes honom antingen blifva alldeles öfverflödig, eller ock leda till ett ständernas ingrepp i styrelsen, som strede mot regeringsformens hela anda. Statsrevisionens betydelse såsom afledare för en eljest alltid frätande misstänksamhet skänkte han, eget nog, ingen uppmärksamhet». I en not tillägger han: »enligt fullt trovärdig uppgift är Järta författaren af det memorial, som vid riksdagsordningens föredragning i borgareståndet den 1 sept. upplästes af rådmannen Korsberger.» I detta memorial yrkades uteslutande i riksdagsordningen af den paragraf, som handlar om val af statsrevisorer. Det är ett anmärkningsvärdt drag, att en konungens förtroendeman och föredragande i hans konselj, inom den andra statsmakten framskickade en representant att yrka afslag på ett beslut, som grundade sig på hvad som var stadgad i den redan antagna regeringsformen.

Omedelbart efter antagande af regeringsformen utnämndes Järta till statssekreterare för finanserna. I sina lefnads-

* Då det omvexlande uppgifvits och antagits, dels att Järta »författat regeringsformen», dels »att denna till en hufvudsaklig del är ett verk af hans statsmannavishet», torde det äfven här, utöfver hvad som ofvanför meddelats, böra upptagas namnen på några af de utmärkta män, som voro ledamöter i utskottet. Till dessa räkna vi i främsta rummen: Mannerheim, Adlerbeth, Silfverstolpe, Platen, Skjöldebrand. De uppburo alla aktade namn som statsmän och författare och böra väl tillerkännas, hvar för sig, en icke ringa andel i det arbete, hvaraf regeringsformen framgick som produkt.

minnen meddelar v. Beskow, att då några månader derefter fråga förekom om att anställa den bekante Grewesmöhlen i kansliet, ingaf Järta sin första afskedsansökan. Med stort besvär lyckades det Wetterstedt att förmå honom återtaga denna. Det torde förtjena att här anföras, huru v. Beskow dömde om de tidningar, som af Grewesmöhlen i den perioden utgäfvos. »Hans tidningar Åskådaren, Trumpeten, eller krigsförklaring mot- allt ondt, och Skandinaven röja i allmänhet en sakkunskap, en bildning och en takt, hvaraf den senare politiska dagbladslitteraturen hos oss sällan haft något jemförligt.» För att komma till en rätt föreställning om hvad Grewesmöhlen var, bör man läsa hvad en samvetsgrann och högt aktad forskare och historisk författare, Otto Sjögren om honom utgifvit, deri det bland annat påvisas det myckna skefva och partiska, som om honom förekommer, äfven i så ansedda historiska verk som Schinkelska minnena (IX 202—206). Med fullt erkännande af hvad som kan läggas Grewesmöhlen till last, ådagalägger hr Sjögren, att han i många fall framkommit med berättigade anmärkningar mot domstolar, myndigheter och höga embetsmän och framställt organisationsförslag, som varit beaktansvärda; och mot hans mycket klandrade verksamhet under riksdagarne framställer han, »att vid valriksdagen 1810 togo de styrande hans tjänster i anspråk, och för det då skedda tronföljarevalet står man väl till någon del äfven i förbindelse till Grewesmöhlen.» Icke underligt, att han ännu det året kunde ifrågasättas att anställas i kansliet. Hans duglighet som tjänsteman var många år förut pröfvad och erkänd.

Efter Järtas första ansökan om afsked dröjde det icke längre än till den 10 sept. 1810, då han i en konselj på Örebro slott uppträdde med en hotelse att afsäga sig den embetsbefattning konungen behagat honom anförtro, om icke de beskyllningar, en representant inom bondeståndet, Per Persson Oxelberg, anført mot flera kungliga embetsmän, blefvo lagligen beifrade.

Under hela riksdagen 1809—1810 visade sig ett allmänt missnöje med magasinsinrättningen och ett allmänt mistroende till dess direktion. Denna hade icke under 9 år aflemnat några räkenskaper öfver förvaltningen. Oxelberg hade i ett memorial den 30 aug. rörande magasinsinrättningen, hvars ordförande presidenten grefve af Ugglas var, bland mycket annat yttrat, »att direktionen hittills varit ett merkantiliskt

kollegium, hvars medlemmar i liaison med den öfriga handels-societeten handlat med statens pengar som ett förlag» m. m. Järtas framställning vann k. maj:ts bifall och en skrifvelse härom afgick från regeringen till bondeståndet den 12 sept.

En så våldsam och i många afseenden lagstridig behandling, som i anledning af denna skrifvelse öfvergick Oxelberg, har kriminalhistorien åtminstone icke senare haft att omtala. Vid memorialets afgifvande hade hvarken ståndet, talmannen eller sekreteraren deremot haft något att anmärka. Det var Oxelbergs obestriddliga rätt, att vid justeringen ändra eller återtaga memorialet. Detta förvägrades honom. Med bevis styrkte han, att af flera ståndsledamöter begärts votering om, huruvida det mot honom af regeringen begärda åtalet skulle beviljas; men detta hade talmannen ej fäst afseende på. Enligt riksdagsordningens 78 paragraf hade det fordrats, att $\frac{5}{6}$ af ståndets vid omröstningen närvarande ledamöter röstat för åtalets verkställande.

Mot domstolarnes senare behandling af detta mål skulle flera högst väsentliga anmärkningar kunna göras. Vi vilja här endast anföra följande. Då målet, efter att ha genomgått kämnars- och rådstufvurätterna i Örebro, företogs till behandling i Svea hofrätt, uppträdde presidenten i den division, som annars vanligen utgjordes af 7 ledamöter men denna gången af åtta. Derigenom fick utslaget följande innehåll. Oxelberg dömdes till offentlig afbön, ärans förlust och 28 dagars fängelse vid vatten och bröd. Hofrättsråden Stenman och Gråsten, assessorerna Landegren och Folcker dömde Oxelberg till 33 Rdr 16 sk. banko i böter; presidenten Strochirck, v. presidenten von Ehrenheim, t. f. assessoren, häradshöfding Östling, assessorerna Hasenkampf och Adlerbrant till det svåra straff som ofvanför är angifvet. Det synes, som om Järtas hotelse att afgå, om ej Oxelberg ställdes under åtal, icke blott varit afgörande inom konseljen utan äfven vid detta måls behandling inom bondeståndet och vid domstolarne. I biografiskt lexikon, ny följd, har dr. Elof Tegnér, signaturen T., lemnat en kort, men klar och opartisk framställning af Oxelbergs riksdagsmannaverksamhet. Äfven något förekommer der om hans enskilda förhållanden före och efter det missöde som träffade honom. Vi hemta derifrån i sammandrag följande notiser:

»Oxelberg var född i Fellingsbro 1752, erhöll jemförelsevis god undervisning i sin barndom och ungdom och blef

som bruks- och hemmansegare vald till ledamot af bondeståndet 1809. Inom sin valkrets åtnjöt han allmänt förtroende. Han var inom ståndet en af de högljuddaste och mest stridsfärdige. Yrkade ofrälse ståndspersoners representationsrätt; afskaffande af ståndsprivilegierna, dem han betraktade som kränkningar af allmän rätt och frön till hat och söndring. Skildrade embetsmäns maktmissbruk och underslef. Yrkade den $\frac{4}{10}$ 1809, att presidenten i kammarkollegium, greve af Ugglas skulle från embetet afsättas. Föreslog försvarsverkets ordnande och »nationalarmering» m. m. Valdes den 21 aug. 1810 att som ordförande för en deputation underrätta medstånden om Bernadottes val till kronprins.

Några år efter undergånget straff återfick Oxelberg medborgerligt förtroende och återvann äfven förtroendet i sin hemort.

Oxelberg var obestriddigen en nitisk folkrepresentant, med sina komiteters väl ständigt för ögonen. Hans arbetsamhet egde få motsvarigheter. Han afled 1821. Sitt egande hemman testamenterade han, som minne af tronföljarevalet 1810, till underhåll af en bergslagsläkare.»

Skälet till Järtas ansökan om afsked i mars månad 1811 uppgifves olika af hans minnestecknare. Sannolikast förekommer det oss, att detta närmast berodde på någon brytning mellan kronprinsen och honom. Hans förhållande till ett och annat af statsråden framgår af ett yttrande, som hr Forssell uppgifver honom hafva fällt redan 1810, att han under vissa eventualiteter skulle afgå. »för ått säga sanningen ått de verkliga räfvarne i konseljen». Hans afsked beviljades den 18 mars 1811 och som privatman lefde han på en mindre, af honom för 4,000 rdr banco inköpt gård invid Falun till den 19 nov. 1812, då han utnämndes till landshöfding i St. Kopparbergs län. Han var der obestriddigen en mycket verksam och gagnelig höfding, särskildt under och efter det svåra missväxtåret 1813, då han beredde länet undsättningsmedel och äfven genom andra omsorger kom de nödlidande till hjälp.

Då vid 1815 års riksdag beslut fattats, som då ansågos bidraga till lindrandet af den allmänna förlägenheten och förslag framstälts till jordbrukets upphjelpande, hvilka i flera fall öfverensstämde med kronprinsens åsigtter, men delvis betraktades inom konseljen som utförbara, befanns det

nödvändigt, att statssekreteraren för handels- och finansärendena, grefve A. G. Mörner förflyttades till statsråd. Järta kallades att intaga hans plats. Hr Forssell säger: att Järta med bekymmer och förargelse följt hvad som beslutats och föreslagits vid riksdagen och att det »stundom kom öfver honom det jacobinska lynnet från 1799.» Han var således väl icke obenägen att intaga sin förra plats vid rådsbordet, men förbehöll sig dock, att han dervid icke skulle vara bunden längre än till maj det följande året. Han fortsatte dock icke föredragningen längre än från den 15 nov. 1815 till den 13 mars 1816. Under denna korta tjenstetid hade flera uppträden egt rum inom konseljen, särskildt mellan kronprinsen och honom, och denna gången blef det icke någon hemlighet, »att det var ombyte af politiskt system, en seger för 1815 års riksdagsmajoritet», som föranledde Järtas plötsliga afgang i mars månad från den plats han lofvat behålla till maj. Hr Forssell tillägger härom: »sina fiendtliga afsigter mot 1815 års särskilda utskott och dess ordförande proster Schwerin hade Järta således ej fått tillfälle fullborda.»

Det är redan erkänt, att Järta var en för länet särdeles verksam och gagnelig höfding. Härtill kommer äfven, att han under sin embetstid der afgaf många och vidlyftiga utlåtanden, »som voro mönster för en svensk embetsmannastil». Men att det rådde stor oreda och förekommo svåra försummelse på landskansliet och i landskontoret, hvilka öfverskyldes och försvarades af landshöfdingen, detta upplyses af hvad som här nedanför meddelas efter Forssell.

»Indrifningen af fem testamentsbevillningar i St. Kopparbergs län hade under längre tid, för en af dem ända från 1808, varit fördröjd, och kommissarier och fullmäktige i riksgäldskontoret hade under åren 1817—19 fyra gånger härom begärt upplysning af konungens befallningshafvande — utan att ens erhålla svar. Ärendet öfverlemnades då af fullmäktige i riksgäldskontoret till justitieombudsmannen, som först efter två gånger upprepad begäran om förklaring erhöll den äskade upplysningen om ärendets skick. Deruti ingick dock ingen förklaring, hvarför k. befallningshafvande så länge underlåtit att besvara riksgäldskontorets skrivelser, och justitieombudsmannen fann sig därför föranlåten att öfverlemna handlingarne till advokatsfiskalen i Svea Hofrätt.»

Det embetsmemorial, i hvilket advokatfiskalen hos Svea hofrätt anställde åtal mot Järta, som förklarar sig personligen bära ansvaret för försummelserna, hafva vi icke varit i tillfälle att få läsa, men känna oss öfvertygade, efter det omdöme hr Forssell derom fällt, »att det vimlade af oformligheter». Så mycket enklare hade försvarsskriften kunnat blifva. Den blef motsatsen. Endast slutet deraf är infördt i lefnadsteckningen, men detta upptar sju tättryckta sidor. Gerna instämman vi deruti med minnestecknaren, »att detta försvar är en mästaress och lyfter sig stundom till verklig värtalighet», ja, »att det är ett advokatoriskt konststycke». Men deri har Järta också tecknat sig sjelf som den anspråksfulle och hänsynslöse aristokraten och byråkraten, i hvars uppfattning det ingick, att riksgäldskontoret, som ej var k. maj:ts utan ständernas verk, icke egde samma anspråk på uppmärksamhet från k. befallningshafvandes sida som kollegierna. »Till ett sådant verk ansåg han sig endast ha höflichhetspligter, men inga andra skyldigheter att uppfylla, än hvad angick att lemna laglig handräckning, då en sådan äskades.»

Men då, som redan är medgifvet, advokatfiskalens embetsmemorial vimlade af oformligheter, kan det med fullt skäl sägas, att Järtas försvarsskrift öfverflödar af sjelfberömmelse och till stor del är upptagen af sådant, som till saken icke hörde, hvartill bland annat kan räknas ett hästskt utfall mot några »sig kallande publicister i hufvudstaden».

För försummelser i embetets utöfning dömdes Järta till 50 rdr b:co i böter; men visst är, att om en lägre stående tjänsteman, under jemförliga förhållanden, till Svea hofrätt inlemnade en sådan försvarsskrift, — hade den än vittnat om samma advokatoriska mästerskap som denna — så hade försummelserna fått en strängare påföljd och böter hade då icke uteblifvit, hvarken för de många beskyllningar mot myndigheter och embetsmän, som deri förekommo, eller för det myckna, till saken icke hörande, som deri upptogs.

Försvarsskriften fick på så sätt ett efterspel, att den infördes i tidningen Argus i sept. 1821 och att redaktionen försåg den med en inledning och efterskrift, i hvilken senare de omdömen Järta i försvarsskriften infört om de »sig kallande publicister i hufvudstaden» med skärpa bemöttes.

Den retliga sinnesförfattning, i hvilken Järta då befann sig, dref honom till ett steg, som väl aldrig någon annan svensk undersåte tagit så fullt ut. Han afsände en lång

skrifvelse till K. Maj:t, deri han på ett gräsligt sätt utmålade de vådor, som hotade kungligheten och fäderneslandet, om tidningarne finge fortfara att på det sätt som vederfarits honom, skymfa rikets högre embetsmän. Det vanliga sjelfberömmet intog en rymlig plats äfven i denna skrifvelse. Han undanbad sig, »nåvt nog», tillägger Forssell, användandet af indragningsmaktens vapen och slutade med en anhållan, att skrifvelsen till hans rättfärdigande måtte få införas i Post- och Inrikes Tidningar.

(Slutet följer i nästa häfte.)

Landtdagen i Helsingfors.

(Från en finsk korrespondent.)

Helsingfors i början af januari 1885.

Herr redaktör!

Alla sinnen hos oss äro för närvarande upptagna af den stundande landtdagen. Det är väl ännu för tidigt att yttra något om densamma, men hvarje ständermöte har sina förberedelser, hvilka af den stora allmänheten omfattas med samma intresse som sjelfva landtdagarnes förhandlingar. Mera än något annat är det landtdagsvalen, som bringa sinnerna i svallande rörelse. Af denna orsak har det offentliga lifvet senaste höst varit mer än vanligt lifligt och vaket. Landtdagskallelsen utfärdades senaste vår, och valkampanjen begynte här och der redan under sommarens lopp, men nådde sin spets först under hösten, då de flesta och viktigaste valen försiggingo. I många städer gjordes mycket ifriga valförberedelser, och de olika partierna sökte att till förmån för sina kandidater svärta ner hvarandra efter bläckets förmåga. Nu mera är fälttåget lyktadt på alla håll, och intresset har svalnat i samma mån kvadraten på afstånden från valen tilltagit. Striden har dock haft sin politiska betydelse, som förtjenar en närmare redogörelse. Om jag påstår, att landtdagsvalen denna gång omfattats med större intresse än förut, att valkampanjen varit mer upprörd än någonsin, så gäller detta likväl endast ett af våra fyra stånd, nämligen borgareståndet. En blick på arten och beskaffenheten af vårt fyrkammersystem skall ådagalägga, hvarför valen till nämnda stånd påkallar den största uppmärksamheten hos oss.

Af våra fyra stånd står det första, *ridderskapet och adeln*, hvari de grefliga, friherrliga och adliga ätternas hufvudmän

hafva säte och stämma, helt och hållet utom valstriden. Det är endast trenne omständigheter, hvilka kunna vålla en förändring i detta ständs sammansättning. Först och främst dödsfall bland ättefädren, men ju kortare afståndet blir mellan landtdagarne, dess mindre komma dylika förändringar att göra sig märkbara. Den andra omständigheten är hufvudmännens rättighet att låta ätten företrädas af någon annan adelsman. I samma mån som de politiska intressena blifva allt mer tongifvande, kommer ett dylikt öfverförande af politisk representationsrätt antagligen att blifva allt sällsyntare. Slutligen kommer i tredje rummet regeringens rättighet att upphöja ofrälse i adligt stånd. Skulle hon i vidsträcktare mån göra bruk af denna rättighet, så kunde ridderskapet och adeln rikligen rekryteras med färska element, men i regeln är detta ej fallet hos oss.

Vid instundande landtdag skola dock flere nyadlade göra sitt inträde i ståndet. Bland dem märkes det fennomanska partiets främste man, senatorn G. Z. Forsman, som tack vare sin gunst hos generalguvernören blifvit upphöjd i adligt stånd, hvarvid han antagit namnet *Yrjö-Koskinen*, det första finska adliga namn i vår adelskalender. Hr Yrjö-Koskinens första uppträdande i ridderskapet och adeln torde för öfrigt icke blifva utan sin märklighet. Vid våra förra landtdagar har han varit den allsmäktige ledaren i preteståndet. Här har han stått som en *primus inter pares*, hvars ord hafva fått rikt genljud, och detta stånd har följt honom som *en* man. I ridderskapet och adeln skall endast en högst knapphändig minoritet följa hans banér, hvarförutom senats-taburettens har lagt ett tryckande band på hans förut så obesvärade och hänsynslösa uppträdande i politiska frågor. I sammanhang härmed må nämnas, att af adelns mest framstående representanter vid föregående landtdagar hrr *L. Mechelin* och *R. Montgomery* numera tillhöra regeringen. Bland öfrige nyadlade, utom hr Yrjö-Koskinen, märkas jordbrukschefen senator *O. Norrmén*, en af vår regerings mest dugande män, vidare vetenskapsmannen, statsrådet *L. Lindelöf*, som vid senaste landtdag var talman i borgareståndet, samt kommerserådet *A. W. Wahren*, disponent för Forssa stora bomullsfabrik, en af våra mest utpreglade skyddstullpolitiker.

Om ridderskapet och adeln företer en stabilitet af högst konstant natur, så kan man deremot säga om vår andra kammare, *preteståndet*, att dess karaktär är i viss grad

exklusiv. Det är väl en af det föräldrade fyrkammarsystemets största oegentligheter, att två grupper embetsmän, prester och skollärare, bilda en fjerdedel af representationen. En reform af vårt urmodiga representationsväsende måste närmast hafva till ögonmärke upphäfvandet af denna oegentlighet. Presteståndets tillvaro i vårt politiska lif kan endast betraktas som en antiqvititet, den der ej mer torde förekomma i något annat land. Då presterne endast utgöra en ringa bråkdel af nationen är det sjelffallet, att valen till detta stånd ej kunna ådraga sig någon allmänare uppmärksamhet. Det är endast högskolans val af två representanter i ståndet, som tillvinner sig större offentligt intresse, och det emedan universitetet hos oss utgör hufvudhården för den rådande partifejden. Till 1877 års landtdag sände högskolan två fennomanske representanter, till 1882 års två antifennomanske. Denna gång synas universitetets valmän blifvit vunna för en hos oss s. k. liberal försonlighetspolitik, som söker skifta jemt mellan partierna. De valde blefvo sålunda medicine professorn *J. W. Runeberg*, antifennoman, och historieprofessorn *J. R. Danielson*, fennoman. Den förstnämde representerade högskolan på ett förtjenstfullt sätt vid senaste landtdag, den senare är en ännu helt ung professor, som politiker opröfvad, ehuru han visserligen i sin tidskrift *Valvoja* (Väktaren) någon gång har inlagt en gensaga mot fennomaniens största öfverdrifter. Att högskolans andre representant vid senaste landtdag, professor *C. G. Estlander*, onekligen en af vårt lands kunskapsrikaste, intelligentaste och i alla afseenden mest framstående män, föll igenom för denne *homonovus*, har på många håll upptagits som ett beklagligt faktum, ett eklatant bevis på vådan och kortsyntheten af de allianser, hvilka våra s. k. liberale och fennomanner ofta ingå med hvarandra. Den förlust, som det antifennomanska partiet i presteståndet tack vare detta förbund led genom utgången af högskolans val, har på annat håll blifvit reparerad, i det nuvarande senator Yrjö-Koskinens plats i ståndet som den ene representanten för skollärarne i Borgå stift kommer att intagas af en antifennoman, skalden och publicisten *Gabriel Lagus* från Wiborg. För öfrigt hafva de trenne stiften valt idel fennomanner, till en stor del samma personer som förut. De få, som vid senaste landtdag djerfdes hysa en icke fennomansk öfvertygelse, hafva blifvit förbigångna, och så har det äfven gått dem, hvilka uppträdt till förmån för medborgleriga rättigheter åt judarne i landet, hvarom petitionerades

vid senaste landtdag af universitetets representanter. Ty fennomanskt, antisemitiskt och stockkonservativt, se der den utmärkande karaktären för vårt prestestånd.

Följde jag ståndens rangordning, borde jag nu öfvergå till borgareståndet, men jag vill dessförinnan yttra några ord om *bondeståndet*, hvilket förnämligast representerar den besutna jordegande allmogen. Hvarje domsaga utväljer sin representant. Valen till detta stånd försiggå vanligen i allsköns tysthet, de omfattas icke en gång af valmännen med något nämnvärdt intresse. På högst få orter göras några ansträngningar för den ene eller andre kandidaten. Orsaken härtill är ingen annan än att det politiska själfmedvetandet ännu ej har trängt ned till själfva allmogens leder. Särskilde kandidater med olika program uppträda icke för att täfla med hvarandra om mandatet, och för det stora flertalet tyckes det vara alldeles »egalt», hvem som blir vald. Att den bildade allmänheten förhåller sig likgiltig gent emot dessa val, torde närmast bero på den osjelfständighet, hvarmed ståndet uppträdt på våra landtdagar. Utan insigter i de frågor, hvilka förekomma å landtdagarne, blifva bönderne lekbollar i händerna på några fennomanske herremän, hvilka såsom hr *A. Meurman* förstå att imponera på dem. I detta stånd har äfven den fennomanska studentpolitiken sin marknad. Att så är fallet, framgår bland annat deraf, att några f. d. studentpolitiker, hvilka gjort sig kände som synnerligen häftige uppviglare af den akademiska ungdomen, lyckats genomdrifva sina val till ståndet. För att blifva valbar fordras nämligen enbart, att man är egare af någon jordparcell i resp. domsaga, och den kan man köpa för en obetydlig summa några veckor före valet. Sådana experiment har man fått upplefva härstädes vid valet af studentpolitikerna, hvilkas uppträdande dock icke torde blifva utan all betydelse i ståndet. De oreflekterande bönderne skola nämligen ställas inför valet mellan de gamle bepröfvade ledarne och desse unge upphetsare, hvilka helt säkert ej skola åtnöja sig med någon undanskynd plats i ståndet. Sådana karaktärerna och förhållandena äro, vore det alls icke omöjligt att gammal- och jungfennomanerne kunde råka här i hop i mången fråga. Isynnerhet som de förres målsman hr *Meurman*, bondeståndets egentliga ledare, på senaste tiden påtagit sig ett slags försonlig mask, medan de unge komma med färska och outslitna politiska lidelser. För öfrigt utgöra herremännen

en ringa minoritet i ståndet, knappast fjerdedelen. Densamma är proportionen mellan de båda partierna, fennomaner och antifennomaner. Af ståndets 60 representanter äro omkring 15 icke fennomaner. Bland desse har man dock att söka ståndets mest framstående män, talmannen, häradsdomaren *Slotte*, vice talmannen, godsegaren *Druicker*, possessionaterna *Ehrström* och *Hollmerus*, folkskolläraren *Anders Svedberg* från Munsala, utgifvare af tidningen »Österbottniska Posten» m. fl.

Medan valen till preste- och bondeståndet försiggå under fullständig stilltje, framgå borgareståndets representanter på de flesta orter ur en stormig valkampanj med förberedande valmöten, olika kandidatlistor och liflig agitation. Till denna kammare skicka städerna sina deputerade, och det är många omständigheter, som här gifva valen en liffullare prägel. Städernas befolkning utgör alltid ett rörligare element, som vanligen har långt flere och allmännare intressen att taga vara på än prester och bönder. Derfor sätter sig här ett större antal valmän i rörelse, och som valbarheten till detta stånd är jmförelsevis mera utsträckt, står det äfven fritt att välja mellan ett större antal kandidater. Då landets intelligens är koncentrerad i städerna, hvilkas bästa förmågor framkomma ur valurnorna, så är följden häraf, att borgareståndet blir väl sammansatt af dugande och skicklige män. Här är det också som en sant frisinnad politik har sin hufvudhård.

Våra partiförhållanden är det dock i främsta rummet, som bidraga att gifva valen till borgareståndet så stort lif och intresse. I representationen hafva hittills de begge hufvudpartierna, fennomaner och antifennomaner, varit jmnstarka. Medan nämligen ridderskapet och adeln samt borgareståndet äro antifennomanska, beherskar fennomanin preste- och bondestånden. Minoriteterna hafva hittills varit mycket fåtaliga i alla fyra stånden. Vägskålen står sålunda i jmnvigt, och de begge partierna hålla hvarandra i schack. Men det ena af dem, fennomanerne, är icke tillfredsstäldt med detta sakernas tillstånd. Deras hufvudsträfvan går ut på att uttränga motparten från allt politiskt inflytande, och för att lyckas, gäller det främst att vinna pluralitet vid representationen. De drömma sig därför en tid, då borgareståndet tillhör dem, och under förväntan härfpå göra de stora ansträngningar för att närma sig detta mål. Lätt har man dervid uträknat, att under nu gällande valordning dessa

planer hafva alls ingen utsigt till förverkligande. Hos oss har nämligen den politiska rösträtten i borgareståndet varit grundad på den kommunala taxeringen. Ju flere skattören en person påförts, dess större antal röster har han haft vid valen. Nu har det visat sig, att de förmögnare klasserna öfver hufvud taget äro motståndare till fennomanin, som förnämligast har stöd hos de lägre befolkningslagren. För att göra det möjligt för desse att gifva utslaget vid städernas val, begynte man yrka på, att ingen, huru högt han än vore beskattad, finge afgifva mera än 25 röster. Denna reform lyckades partiet genomföra med de s. k. liberales tillhjälp, och till nu förestående landtdag hafva de flesta städer valt efter begränsad röstskala. Men då den väntade segern icke dess mindre uteblef, framträdde omedelbart nya yrkanden om röstskalans begränsning i den fennomanska pressen. De moderatare fordra nu, att röstmaximum skall ufgöra 10 röster, medan de radikale taga steget fullt ut samt yrka på, att ingen skall få afgifva mer än en röst. Såsom motiv anføres helt rätt och slätt, att fennomanin i sådant fall skulle vinna pluralitet i borgareståndet, och utan tvifvel har man kalkylerat riktigt i detta afseende.

Utgången af valstriden mellan de två hufvudpartierna var, såsom jag nämde, på förhand beräknad. Man visste, att fennomanin genom den obegränsade röstskalans inskränkning skulle vinna några nya platser i ståndet, men att pluraliteten liksom förut skulle blifva antifennomansk. Det var hufvudsakligen i fabriksstaden Tammerfors, der fennomanin med tillhjälp af en talrik finsk arbetarebefolkning lyckades vinna seger, men icke en gång den fullständig, alldenstund motpartiet fick en af sina tre kandidater igenom. Tammerfors tillkommer emellertid äran att hafva valt en af de rödaste studentpolitikerne, numera juriskandidat Lauri Kivekäs, som förut hetat Lars Stenbäck och hör till skaldens med detta namn kända slägt. Tammerforssegern är nära nog den enda, och den är dock ingen att rosa marknaden öfver. För öfrigt hafva fennomanerne haft otur på de flesta håll, der de uppställt sina kandidater.

Om resultatet af valkampanjen i detta fall redan var på förhand gifvet, så är det också klart, att striden ej hemtat sitt hufvudsakliga intresse från detta håll. Det är också en helt annan omständighet, som denna gång gifvit valen till borgarståndet deras säregna märke. Saken är nämligen den,

att motpartiet gick till striden, söndradt i tvenne fraktioner, som hade uppställt särskilda kandidater i de olika städerna, de der täflade med hvarandra om segern. Dessa fraktioner kalla sig det *liberala* och det *svenska* partiet, men i dagligt tal gå de äfven under namnen *dagbladisterne* och *vikingarne*. Det förra namnet häntyder på att Helsingfors Dagblad är det liberala partiets hufvudorgan i pressen, medan vikingarne fått sitt binamn från tidningen Vikingen, som utkom i början af 1870-talet och var detta partis första organ i publiciteten. Redan häraf framgår, att denna söndring har anor för sig, ehuru den först i våra dagar föranledt fullständig brytning. Närmaste orsaken dertill var framträdandet af det liberala partiets program i slutet af år 1880. Detta program åtnöjde sig icke med att proklamera en frisinnad reformpolitik gent emot den fennomanska konservatismen, utan hade tillika för afsigt att bilda ett centerparti i språkfrågan och konstruerade derfor upp två språkliga ytterligheter gent emot hvarandra. Genom detta högst okloka förfarande stötte de liberale ifrån sig alla dem, hvilka med större värme och med produktivt intresse omfattat det svenska språkets och den svenska bildningens sak i Finland. Alla desse, som hittills i allt väsentligt sammangått med de liberale, måste nu tänka på en sammanslutning och ett uppträdande på egen hand. Det nya svenska partiet konsoliderade sig som det yngsta af Finlands partier, och det fick ganska snart luft under vingarne.

Skilnaden mellan dessa två fraktioner framgår af det ofvan sagda. Det ena vill vara ett rent politiskt parti, det andra är tillika ett, om jag så får säga, kulturparti. De liberales egentliga domän är värmandet, beståndet och utvecklandet af våra konstitutionella och statliga former, medan det svenska partiet har ställt som sitt främsta mål det svenska språkets och den svenska bildningsformens bevarande och förkofran i landet. Det liberala partiet förklarar, att språket endast är ett medel af mindre väsentlig betydelse, hvaraf fennomani naturligtvis drager förmånliga konsekvenser för sin enspråkighetsteori. Det svenska partiet anser deremot språket som en bildningsfaktor af största betydelse, hvilken man icke kan lemna ur sigte under nuvarande förhållanden hos oss. Med en optimism, som är nog omotiverad, tro de liberale, att det svenska språket och den svenska odlingen äro så fast rotade i landet, att de helt lugnt kunna

trotsa den fennomanska stormlöpningen, medan det svenska partiet anser ställningen allvarligt hotad och påkalla positiva försvarsåtgärder. En defensiv hållning gent emot fennomans anlopp är således det svenska partiets position, hvaremot de liberales ståndpunkt i språkfrågan officiellt är central, medlande och försonlig, men i praktiken framträder genom eftergifter för och allianser med fennomaner samt som motsats dertill en bitter fiendtlighet mot det svenska partiet, hvars berättigande det ingalunda vill erkänna. Det är särskildt allianspolitiken, som utgör det liberala partiets svaga sida. Frukterna af densamma hafva endast visat sig i segrar för fennomannen och nederlag för det motsatta partiet. Allmänheten har följaktligen begynt känna sig osäker under den liberala fanan, och det är alls icke att förvåna sig öfver, att partiet genom hvarje ny allians lemnat bakom sig element, som ej vidare vilja följa detsamma.

Valkampen mellan dessa två fraktioner, hvilkas särmärken jag här sökt framlägga, inleddes af en häftig tidningspolemik, hvarunder svartkrita icke sparades på. Det var de liberale, hvilka öppnade densamma. Partiet, som hittills ensamt beherskat borgareståndet, kände utan tvifvel på sig, att det nu gälde att dela med sig, och då så olyckligt var, ville man åtminstone söka rädda brorslotten för egen räkning. Ställningen för partiet syntes så mycket mer vacklande, som flere rätt framstående medlemmar föllo igenom redan i början af kampanjen. Så t. ex. måste Dagbladets nuvarande hufvudredaktör hr Chydenius i sin gamla valkrets, Torneå, vika för en af det svenska partiets kandidater. Närmast gälde dock striden i hufvudstaden, som hade att utse 7 representanter i borgareståndet. De tre partierna ansträngde alla sina krafter, tidningarna gäfvö sina kandidater de bästa orlofseddlar, och staden formligen öfversållades af vallistor. Det i hela landet med spänning motsedda resultatet blef, att af det svenska partiets kandidater fem blefvo valde, medan två föllo igenom för en allians mellan de liberale och fennomannerne. Röstberäkningen gaf vid handen, att det svenska partiet vid valet förfogade öfver omkring 6,500 röster, det liberala omkring 4,000 och det fennomanska omkring 3,500 röster. Af denna kalkyl framgår äfven, att det förstnämnda partiet måste vika för en allians mellan de två sistnämnda. Bland de slagne hjeltarne befann sig åter hr Chydenius, hvilken dock sedermera blifvit vald till representant för

Nystad. Äfven det svenska partiets fallne hufvudstadskandidater äro numera valde i landsorten.

Samma framgång som i hufvudstaden hade det svenska partiet dock icke i landsorten, der det liberala partiet ännu icke förlorat sympatierna. Saken är också den, att medan de sistnämde hafva tillgång till gamla bepröfvade kandidater, hvilka suttit vid flere föregående landtdagar, har det svenska partiet varit hänvisadt till unga, visserligen intelligenta, men ännu opröfvade förmågor. Det slutliga valresultatet är emellertid mycket svårt att beräkna och kommer antagligen först att framgå vid omröstningarna i ståndet. Boskilnaden mellan det liberala och svenska partiet är nämligen ännu icke fullständigt uppgjord, och det visar sig i många fall mycket svårt att afgöra, till vilkendera fraktionen den ene eller den andre hör. Får man tro en fennomansk tidning, skulle af ståndets omkring 50 representanter vid pass 20 tillhöra de liberale, ett ungefär lika stort antal det svenska partiet, medan resten utgöres af den fennomanska minoriteten. Att ståndet undergått väsendtlig omgestaltning, framgår redan deraf, att af hela antalet icke mindre än 24 personer aldrig förut varit landtdagsmän. Sålunda är det icke lätt att så här på förhand ställa ståndets horoskop, men man tager dock för gifvet, att majoriteten liksom förut kommer att utgöras af deciderade antifennomaner, och att antalet af sådana »prononcerade» liberale, hvilka af hätskhet mot det svenska partiet ingå allianser med fennomannerne, ej skall vara stort.

Medan allmänheten varit upptagen af valen, har regeringen utarbetat sina s. k. propositioner, hvilka skola föreläggas ständerna. Då afståndet mellan landtdagarne hos oss är så stort, för närvarande tre år, är det klart, att det hopar sig en talrik mängd frågor, oftast mer än ständermötet medhinner under den endast några månader långa landtdagssäsongen. Fär närvarande känner man icke mindre än 35 propositioner, flere af genomgripande betydelse. Bland dem är t. ex. frågan om motionsrätt för ständerna, hvarom proposition redan inlemnades till senaste landtdag, som enhälligt antog förslaget, hvilket dock icke erhöill stadfästelse å högre ort, emedan man der stötte sig vid ingressen: »Vi undertecknade, storfurstendömet Finlands ständer och finska folkets representanter m. m. göre veterligt». Propositionen återkommer nu med förändrad lydelse i denna punkt: »Vi Alexander

den tredje o. s. v.» Detta lilla exempel är, om ryktet talar sant, synnerligen kännetecknande för den person, hvilken för närvarande för Finlands talan vid kejsaretronen.

Vidare nämnes bland propositionerna förslag till ny strafflag. Härigenom skulle vår 150-åriga straff- och missgärningsbalk komma att upphävas. Två komitéer hafva utarbetat förslag i frågan, som bland annat ha underkastats en uttömmande granskning af en svensk man, prof. Hagströmer. Propositionens öde är dock ännu ovisst. Det berättas nemligen, att förslaget i Petersburg för närvarande är underkastadt en jemförelse med den ryska kriminal-lagen, och man befarar, att hela frågan ömkligen kommer att stranda på den jemförelsen.

Vid instundande landtdag kommer äfven frågan om mellersta stambanan att afgöras. Regeringen föreslår nämligen anläggandet af en jernväg från Kaipiais genom St. Michel till Kuopio. Om riktningen af denna bana och huruvida den skall blifva en- eller tvågrenig hafva mycket olika meningar gjort sig gällande i pressen, och att striderna härom skola fortsättas vid landtdagen, kan man vara tämligen viss på.

Bland öfriga propositioner må jag nämna den från senaste landtdag öfverstående frågan om länsrepresentation, förslag om ny skogslag med strängare bestämmingar mot oloflig skogssköfving, proposition om införandet af det metriskä mått- och vigtsystemet, om ordnandet af judarnes ställning i landet samt om tillverkning och försäljning af bränvin och andra spritdrycker. De två sistnämnda frågorna komma att följas af allmänheten med stort intresse. Våra fennomaner äro nämligen ifriga antisemiter, hvilka gerna såge att man med kronoskjuts skulle befordra alla judar utom landets gränser. De komma därför antagligen att motsätta sig regeringens förslag, som går ut på, att judarne under vissa vilkor finge nedslå sina bopålar i städerna samt uppehålla sig i dem, så länge de uppföra sig oklanderligt. Å motsatta sidan är man mycket liberal mot judarne, och redan vid senaste landtdag petitionerades om att skänka Finlands judar fulla medborgerliga rättigheter. — Den nya bränvinslagen åter kommer att påkalla uppmärksamhet, emedan nykterhetsrörelsen på allra senaste tiden gripit vida omkring sig i vårt land. Nykterhetsföreningar hafva inrättats såväl i stad som på landet, och mer än en landtdagsman har af sina valmän

fått i uppdrag att fordra inskränkningar såväl i tillverknings- som försäljningsrätten af bränvin. Dessutom förberedas till landtdagen storartade masspetitioner med mer än tusende underskrifter. Många blir det därför, hvilka med spändt intresse motse, hvad landtdagen kommer att tillgöra i denna fråga på dagordningen.

Slutligen vill jag framhålla tvenne propositioner, hvilka antagligen skola bringa partilidelserna i dagen. Den ena är förändring af landtdagsordningens tolfte paragraf, som icke innehåller någon närmare bestämning om röstbegränsning vid val till borgareståndet, utan öfverlemnar åt resp. valkretsar att närmare öfverenskomma derom. Nu föreslår regeringen, att en bestämning måtte införas, att ingen får afgifva flere än 25 röster, en bestämning, som på de flesta håll redan iakttagits vid valen till denna landtdag. Man tror emellertid att fennomanerna, hvilka, såsom jag ofvan framhållit, funnit, att denna inskränkning i den förut oinskränkta rösträtten ej är nog för att gifva dem pluralitet, skola framträda med yrkanden på ytterligare begränsning eller också på totalt upphäfvande af det nuvarande på inkomstbeskattningen hvilande systemet. Antagligen komma de fennomanska stånden att förena sig om något beslut i denna riktning, medan de två öfriga skola antaga regeringens förslag.

Ett ännu lifligare mottagande väntar regeringens förslag om finska språkets likställighet med det svenska i lagstiftningen och vid landets myndigheter, beträffande hvilket partierna äro af olika mening rörande tidpunkten för finskans slutliga officiella likställande med svenskan. Det ser dock ut, som om landtdagen skulle komma att gå miste om denna kardinalfråga, hvaraf partierna äro så lifligt intresserade och hvilket så genomgripande berör allmänhetens intressen. Ett rykte under årets första dagar visste nämligen berätta, att senatens propositionsförslag i denna fråga skulle blifvit begrafvet i generalguvernörens kansli, medan den sistnämde i samråd med ministerstatssekreteraren skulle företagit sig att på egen hand utarbete en administrativ författning i frågan samt förelagt densamma till stadfästelse af kejsaren-storfursten. Huru konstitutionsvidrigt än ett dylikt totalt förbigående och åsidosättande af Finlands senat synes, har dock ryktet vunnit gehör, och det emedan man alltsedan den nye generalguvernörens och den nye ministerstatssekreterarens anställande

haft sig bekant, att ett missförhållande är rådande mellan desse höge styrelsefunktionärer och den inhemska rådkammaren. Medan deras föregångare uppfattade sin ställning närmast såsom tolkare af senatens beslut inför monarken, betrakta sig de nuvarande innehafvarne såsom något slags österländske mandariner, de der framför allt vilja genomdrifva sin personliga vilja och sina personliga syften utan afseende på landets bästa och önskningsar. Under den mot vårt land vänlige kejsar Alexander II:s tid skulle något dylikt icke kunnat komma i fråga, men under den nuvarande monarkens instängda styrelseregim är det lättare för ett kammarillasystem af denna art att göra sig gällande. Detta missförhållande gifver anledning till så mycket större oro för framtiden, som man vet, att fennomanin drifver ett hemligt spel med generalguvernören och att denne i sin sjelfherskarepolitik har ett stöd hos partiet, som till belöning väntar sig några tillfälliga framgångar. Det rykte om språkfrågans lösning, hvarom jag ofvan nämde, har emellertid väckt stor förbittring härstädes. Man har redan yrkat på, att senatens representanter i finska komitén i Petersburg för denna händelse skulle demonstrera genom att afgå från sina poster. Om ryktet besannar sig, skall i hvarje fall landets inom kort sammanträdande ständer icke underlåta att upptaga frågan samt uttala sin förkastelsedom öfver slikt mot vårt lands institutioner stridande förfaringsätt.

Huru illa omtyckt vår generalguvernör redan förstått göra sig, framgår bland annat af ryktet om en demonstration, som hufvudstadens damer ärnade sätta i scen mot honom. Här rustas nämligen till den stora landtdagsbalen. Nu förlyudes emellertid, att de inbjudna damerna skulle komma att demonstrera genom att uteblifva från hela härligheten. Få se dock om frestelsen icke blifver dem för stor!* Hvad jag dock tager för gifvet är, att vid landtdagen skall fällas mångt uttalande af misstroende mot den nuvarande regimen, och måhända har man äfven att vänta petitioner om förändring af generalguvernörens instruktion i större öfverstämmelse med andan af våra institutioner. Skulle dermed kunna sättas en gräns för den österländska politiken, så vore oändligt mycket vunnet. Det ser dock mörkt ut för närvarande.

* Enligt notiser i senast hitkomna finska blad här vår ärade korrespondent blifvit sannspådd i sin förmodan. *Red.*

Ur nyare tiders uppfinningar.

Om tillämpningen af det Rysselberghe'ska
telefoneringssystemet jemte en inledning
om telefonväsendet i Belgien.*

Bland nyare kommunikationsmedel framstår telefonen icke allenast genom det underbara i sjelfva uppfinningen, utan ock genom lättheten af densammas tillgodogörande för en större allmänhet. Kostnaden för telefonförbindelsers åvägabringande är nämligen jemförelsevis obetydlig; och sättet för telefonapparaternas användning är så enkelt, att någon särskild öfning därför icke är behöflig.

Det var sålunda gifvet, att en vidtomfattande användning af ifrågavarande uppfinning var för handen, så snart den hade i tekniskt afseende ernått den fulländning, att den var mogen för den praktiska tillämpningen. Och i detta utvecklingsstadium inträdde telefonen förr, än man väntat sig.

För att åvägabringa de bästa möjliga resultat, måste imellertid allt nytt, som väsentligt ingriper i det förut bestående, med detta väl sammanfogas, för att icke störa den säkra gången och utvecklingen af det hela. Isynnerhet gäller detta i afseende på de nya medlen för den allmänna samfärdseln, hvilka utgjort den kraftiga häfstängen för den senare tidens industriela utveckling, och bland hvilka telefonen helt oförberedt förekom till införande.

Telefonväsendets organisation blef sålunda samtidigt inom alla länder en vigtig samhällsangelägenhet, som numera inom de flesta blifvit på ett tillfredsställande sätt ordnad, om ock

* Genom välvilligt tillmötesgående af Herr Byråchefen *Nyström*, som nyligen i sällskapet »Idun» hållit ett föredrag öfver detta intressanta ämne, hafva vi blifvit satta i tillfälle att meddela det väsentligaste af hans till Telegrafstyrelsen nyligen afgifna berättelse öfver iakttagelser under en resa till Belgien.
Red.

inom några med icke obetydliga svårigheter. Till dessa senare hörer Belgien.

De bolag, hvilka derstädes först bildat sig för att taga om händer såsom affär anläggning af telefonnät, tilltrorde sig emellertid icke att dermed gå i författning utan koncession från regeringens sida. Den 9 Augusti 1879 inlemnades den första ansökan om koncession.

Regeringen befann sig då i stor förlägenhet, huru dylika framställningar borde behandlas. Visserligen var den genom lagen af den 23 Maj 1876 bemyndigad att i fråga om lokala telegrafförbindelser meddela koncession; och då telefonien flerstädes betraktades såsom en underafdelning af telegrafien, borde följaktligen nyssnämnda lag kunna vara tillämplig äfven i det fall, hvarom nu vore fråga. Emellertid ansågos bestämmelserna i densamma vara otillräckliga; och med anledning deraf utfärdades i Mars 1880 en särskild kongl. förordning, innehållande närmare föreskrifter rörande den lokala telefonien.

I fråga om tillämpning af denna förordning uppstodo dock betänkligheter, hufvudsakligen huruvida koncession för ett visst område kunde beviljas, utan att enhvar, som kunde vara hugad att åvägabringa anläggning af det ifrågavarande telefonnätet, sattes i tillfälle att derå ingifva anbud, så att den, som erbjöde de för allmänheten förmånligaste villkoren, komme att, i öfverensstämmelse med för likartade fall gällande lagliga föreskrifter, tillerkännas det sökta bemyndigandet.

Åtskilliga bolag eller enskilde personer fingo emellertid genom särskilda skrivelser från vederbörande minister tillstånd att upplägga s. k. provisoriska telefonledning, likväl under uttryckligt förbehåll att för dessa ledningars upplåtande till begagnande ej finge uppbäras afgift.

På detta sätt började telefonnät uppkomma, under det att ansökningar om koncessioner fingo hvilat oafgjorda.

För att göra slut på detta ovisshetstillstånd publicerade regeringen den 1 augusti 1881 vissa bestämmelser rörande villkoren för telefonkoncessioners beviljande. Denna förordning gjordes emellertid till föremål för en interpellation i deputerade kammaren. Resultatet af den härpå följande långvariga och lifliga diskussionen blef det, att kammaren återgick till dagordningen, sedan från regeringens sida förklarats, att regeringen stode fast vid sina i förordningen meddelade bestämmelser, men att kontrakt med blifvande

koncessionärer skulle framläggas till stadfästelse af kamrarne. Frågans konstitutionela läge var nu sålunda det, att om lag ej fans, som bemyndigade regeringen att meddela koncession, så skulle kamrarnes stadfästelse gälla som lag.

Öfvergifvande sin hittills intagna ståndpunkt: telefonväsendets ordnande på grund af redan befintliga lagbestämmelser, utarbetade regeringen omedelbart härefter ett förslag till särskild telefonlag, hvilket framlades för deputeradekammaren i maj 1882.

Detta lagförslag rönt inom kammaren stort motstånd och blef, sedan den vidare behandlingen af detsamma förklarats ajourherad till höstsammanträdena, af regeringen återtaget. Detta var sålunda det andra försöket från regeringens sida, hvilket ej ledde till åsyftadt resultat.

Den vid slutet af sistnämnda år utnämde nye chefen för departementet för de allmänna arbetena, till hvars handläggning förevarande angelägenhet hör, egnade icke desto mindre telefonfrågan genast sin uppmärksamhet. Redan den 6 november utfärdades förordning om enskildt etablissements förbindande med statens telegrafnät, vare sig medelst telegraf eller telefonledning, äfvensom ett ministerielt tillkännagifvande rörande beskaffenheten af sådana privata telegraf eller telefonledningar, för hvilka koncession ej erfordrades. Derjemte upprättades nytt förslag till telefonlag, hvilket i januari 1883 aflemnades till kamrarne samt af dessa behandlades och antogs under loppet af våren; hvarefter den sålunda åvägabragta telefonlagen kungjordes den 11 juni samma år.

Sedan regeringens tredje försök att lösa den föreliggande frågan sålunda krönts med framgång, inträdde nu telefonväsendet i Belgien i det ordnade skede, som var med stor otålighet motsedt icke minst af dem, som redan, på god tro, befattat sig med telefonanläggningar. Detta ordnande afsåg telefonväsendets förhållande icke endast till staten, med hvars telegrafanstalter det sattes i samverkan, utan ock till den publik, för hvars gagn den nya kommunikationsinrättningen var afsedd, och till den enskilde, öfver eller under hvilken egendom ledningarne behöfde framdragas.

Utelemnande de särskilda lagbestämmelserna, såsom alltför vidlyftiga att anföras i en kortfattad populär framställning. öfvergå vi nu till de tekniska förhållandena.

Inom Belgien användes ganska allmänt samma apparat-system som det af Stockholms Bell Telefon aktiebolag i *vårt land* införde, hvilket väsentligen utgöres af en Blake's mikrofön tillsammans med en Bells hörtelefon. Detta apparatsystem är antaget för telefonnäten i Bruxelles, Anvers, Gand, Verviers, Charleroi och La Louvière, å hvilka nät — med en sammanlagd trådlängd af omkring 4,500 kilometer — koncessioner lemnats Compagnie belge des téléphones Bell, äfvensom för näten i Liège och Louvain. I Mons läres deremot en modifikation af den Aderska telefonen vara i bruk. Hvad sålunda beträffar de allmännast begagnade telefonapparaterna, företedde de egentligen ej något nytt. Sammalunda var förhållandet med de yttre ledningarne, till hvilka dock allt mera allmänt börjar användas fosforbronstråd, om $1\frac{1}{4}$ millimeters diameter, i stället för jern- eller ståltråd af gröfre dimension.

Så mycket märkligare framstod deremot van Rysselberghe's särskilda system för telefonering å telegraflinierna utan hinder af samtidigt pågående telegrafering, äfven om för telefoneringen begagnas samma ledningstrådar, som för telegraferingen.

Vid föregående försök att för telefonering använda trådar, som voro upplagda på samma stolplinie som de ledningar, hvilka begagnades för telegrafering, hade man rönt hinder och obehag deraf, att telegraferingen förorsakat buller i telefonapparaterna. Denna ljudöfverföring tillskrifves den s. k. telegrafiska induktionen. Man hade derföre bemödat sig att neutralisera verkan af denna induktion på telefonapparaterna, men utan afgjord framgång. Af en tillfällig iakttagelse föranleddes van Rysselberghe att, för målets ernående, slå in på en annan väg, den nämligen att förekomma sjelfva induktionen.*

* Någon dag under vintern 1882 inträffade det nämligen, att, vid de af van Rysselberghe anställda försök med vanlig telefonering mellan observatoriet i Bruxelles och meteorologiska stationen i Ostende, en för telegrafering samtidigt använd ledningstråd, upplagd på samma stolplinie, som den för telefoneringen begagnade, invercade mera störande än en annan telegrafledning, hvilken senare hade qvällen förut framför alla de öfriga utmärkt sig genom stark telegrafisk induktion. Telegraferingen på båda dessa ledningar egde rum medelst Hughe's apparat. Vid närmare utredning af förhållandet utröntes, att apparaterna till de båda telegrafledningarna hade under mellantiden blifvit ombytta, hvadan anledningen till induktionens olika styrka var att söka ej hos de yttre

Detta åvägabringas derigenom, att vid telegrafstationerna insätts i ledningarne s. k. anti-induktorer, bestående af elektromagneter eller till och med endast motståndsrullar, vanligen tillsammans med kondensatorer. Härigenom »graderas» de för telegraferingen använda elektriska strömmarne, så att de i de yttre ledningarne endast småningom till- och aftaga i styrka, i stället för att, såsom eljest är vanligt, i dessa ledningar verka liksom stötvis. Om samtliga telegrafledningar å en stolplinie blifvit på dylikt sätt inrättade och för telefonering begagnas en på samma stolplinie upplagd särskild ledningstråd, märkes ej vidare någon inverkan på telefonapparaterna från den telegrafering, som samtidigt eger rum på de först nämnda ledningarne.

Den iakttagelsen, att de »graderade» strömmarne icke inverkade på telefonapparaterna, äfven om samma strömmar leddes direkte genom dessa apparater, utgjorde en ganska naturlig anledning till försöket att samtidigt telegrafera och telefonera på en och samma ledningstråd. Dervid anbringas telefonapparaterna vid ömse ändar af ledningstråden likasom uti afledningar från denna tråd, dock utan att från densamma afleda något af den för telegraferingen använda strömmen, enär telefonledningarnes anslutning till linietråden förmedlas genom kondensatorer. Vid hvardera ändan af linien sättes nämligen denna i förbindelse med ena beläggnings af en kondensator, hvars andra beläggning är förenad med telefonapparaten, hvilken, å sin andra sida, är förbunden med jorden. Utan hinder af de jemförelsevis starka elektriska strömmar, som för telegraferingen ledas fram genom förbindelsetråden, förmå de ytterst svaga telefonströmmarne medelst förändring utaf kondensatorernas laddning inverka på de vid liniens motsatta ända befintliga telefonapparaterna, hvilka deremot icke afficeras af de starka men mindre häftigt uppträdande telegraferingsströmmarne.

ledningstrådarna utan inom apparaterna. Vid dessas undersökning befans åter, att den ena af dem, nämligen den som inverkade mindre störande, var behäftad med ett fel af sådan beskaffenhet, att densamma, i stället för att, såsom vanligt, utsläppa strömmen stötvis i den yttre ledningen, åvägabrakte en till en början svag och sedermera (under en liten bråkdel af sekunden) endast småningom tilltagande strömning i samma ledning. Denna enkla iakttagelse utgjorde nyckeln till lösningen af den föreliggande uppgiften: att vid telefoneringen bli oberoende af den telegrafiska induktionen.

Sålunda kan *en* af ledningarne på en mångtrådig linie användas för samtidig telegrafering och telefoning, under det att de öfriga samtidigt begagnas för telegrafering. Att på detta sätt använda ytterligare en af ledningarne möter deremot hinder, icke från telegrafiens utan från telefoniens egen sida. Samma olägenhet af ljudöfverföring från den ena ledningen till den andra föreligger nämligen här, som då tvenne samtal ega rum å vanliga enkeltrådiga telefonledning, upplagda på samma stolpar. Det är då den telefoniska induktionen, som föranleder det obehaget, att det ena samtalet stör det andra.

Såsom man redan hade funnit, undanrödjes emellertid den telefoniska induktionen högst väsendtligt derigenom, att vid telefoneringen användes för hvarje samtal dubbeltrådig ledning i stället för enkeltrådig. Man begagnar återgångstråd i stället för jordledning. För att med användning af telegrafledningarne möjliggöra flera af hvarandra oberoende telefonsamtal utåt samma linie, blef det alltså nödvändigt att för hvarje sådant samtal upplåta tvenne trådar, dock utan att derigenom föranleddes någon svårighet att samtidigt telegrafera på hvardera tråden särskildt. Telefonapparaternas inrymmande mellan de båda ledningstrådarna förmedlas vid hvardera ändan af linien genom kondensatorer, hvadan någon metallisk förbindelse emellan ledningstrådarna ej förorsakas af dessa apparater. Verkan från den ena apparaten till den andra beror äfven i detta fall af förändringar i kondensatorernas laddning, förorsakade genom telefonströmmarne.

Tillämpningen af detta system är dock förenadt med vissa olägenheter, af hvilka i första rummet torde böra påpekas den, att icke blott de ledningar, som skola för telefoneringen tillgodogöras, måste förses med anti-induktorer, utan ock alla öfriga trådar, som på samma stolplinie äro upplagda, och detta inom hvarje station, der dessa trådars användning för telegrafering ifrågakommer. Är antalet ledningar på samma stolplinie stort, och behöfva endast få af dessa ledningar tagas i anspråk för telefoning, blir naturligtvis den besparing i anläggningskostnad, som genom systemet ytterst åsyftas, betydligt reducerad. Under vissa förhållanden skulle, ur ekonomisk synpunkt, telegrafliniernas apterande för det van Rysselberghe'ska systemet kunna befinnas föranleda till och med större kostnad än upprättandet af särskild telefonlinie.

Hvad beträffar vårt land möter för systemets tillämpning dessutom svårighet derutinnan, att de ledningar, som å en och samma stolplinie äro upplagda, ofta tillhöra olika förvaltningar, till följd hvaraf för samtliga ledningarnes inrättande på ett visst sätt förutsättes särskild uppgörelse förvaltningarne emellan.

Ur rent telegrafisk teknisk synpunkt erinras dessutom mot systemet, att det nödvändiggör ledningarnes inrättande på sådant sätt, att deras användning för s. k. snabbtelegrafering väsendtligen inskränkes. Som inom vårt land s. k. snabbskriftsapparater endast undantagsvis begagnas, kan detta inkast emellertid ej hos oss tillmätas något större afseende, ehuruval det äfven för telegraferingen i allmänhet är till viss olägenhet att belasta ledningarne med extra motstånd.

Den omfattande tillämpningen inom Belgien af ifrågavarande system har särskildt blifvit omnämnd. Inom vårt land ställa sig förhållandena väsendtligen olika bland annat derutinnan, att de affärsplatser, som här företrädesvis kunde vara i behof att komma i telefonisk förbindelse med hvarandra, äro i allmänhet åtskilda af allt för stora afstånd, för att telefonering dem emellan skulle, åtminstone på teknikens nuvarande ståndpunkt, kunna ega rum. Att döma äfven efter telegramvexlingens gång, är det nämligen med vissa större centralpunkter för industri, handel och rörelse, som kommunikation företrädesvis är af behofvet påkallad; hvaremot förbindelsen de mindre och hvarandra närmare belägna orterna sinsemellan är af underordnad betydelse.

Af det anförda synes framgå, att van Rysselberghe's äfven i Sverige patenterade telefoneringssystem åtminstone för det närvarande icke hos oss kan finna en till hela telegrafnätet eller ens till en större del af detsamma utsträckt tillämpning. Deremot skulle det utan tvifvel kunna för åtskilliga mindre delar af detsamma med fördel tillgodögöras, om nämligen härvid ej mötte hinder uti beskaffenheten af de ekonomiska betingelser, som från vederbörandes sida äro uppställda.

I sadant afseende äro hittills tillkännagifna följande alternativa vilkor:

1:o för inrättandet af telegrafverkets *hela telegrafnät* för telefonering efter van Rysselberghe's system: 10 francs per kilometer ledningstråd, varande härunder inbegripen äfven

kostnaden för antiinduktörer och öfriga apparater, som erfordras för telegrafledningarnes apterande för ändamålet;

2:o för rättigheten att tillgodogöra patentet för *hela telegrafnätet*, då erforderliga apteringsapparater af patentinnehafvaren levereras mot särskild godtgörelse: 5 francs per kilometer af detta näts sammanlagda trådlängd;

3:o för rättigheten att tillgodogöra uppfinningen å *större eller mindre del af telegrafnätet*, då apparaterna lemnas efter behof utan att på dem lägges någon patenavgift: årlig premie af 15,000 francs utgående under 20 år, hvilken premie representerar ett närvarande värde under första året af 172,000 å 187,000 allt efter olika räntefot af 5 eller 6 procent.

Dessutom förefinnes ett äldre i skrifvelse till K. M. omnämndt anbud att öfverlåta uppfinningen åt svenska staten på enahanda vilkor, under hvilka densamma i Belgien blifvit för dervarande telegrafverks räkning öfvertagen. I afseende härå har erhållits den upplysningen, att jemte det ett belopp af 150,000 francs anslagits för telegrafliniernas aptering för ändamålet, uppfinnaren erhållit anställning såsom konsulterande ingenjör vid telegrafverket mot en årlig aflöning af 7,000 francs. Om denna aflöning anses såsom en lifränta och kapitaliseras för enkelhetens skull såsom vanlig ränta, komme den att motsvara ett kapital af omkring 150,000 francs, hvilket belopp tillsammans med det nyssnämnda, för anläggningen anslagna, uppgår till en summa af 300,000 francs, hvilken åter, enär det belgiska telegrafnätets trådlängd utgör omkring 30,000 kilometer, skulle motsvara en sammanlagd kostnad af 10 francs per kilometer. Då svenska telegrafnätets trådlängd utgör omkring 20,000 kilometer, motiverades på detta sätt ifrågavarande äldre anbuds öfverensstämmelse med det första af här ofvan anförda trenne alternativer.

Hvad som gör förenämnde vilkor i högsta grad oantagliga är, att de hänföra sig till en allmän eller åtminstone särdeles omfattande tillämpning på det befintliga telegrafnätet af det ifrågavarande telefoneringssystemet. Skulle icke någon sådan förändring af samma vilkor kunna åvägbringas, att afgiften till patentinnehafvaren proportioneras efter tillämpningens omfattning, torde alltså, åtminstone för närvarande, van Rysselberghe's system icke kunna tillgodogöras för svenska telegrafverkets räkning.

Stockholms teatrar.

Dec. 1884 — Jan. 1885.

Af Claës Lundin.

Operan har bjudit på sin »Romeo och Julia», än med fröken *Grabow*, än med fröken *Ek* i det ena titelpartiet, och fröken *Ek* har vunnit ett erkännande som sannolikt är fullt berättigadt, under det man dock för hvarje gång längtat efter fröken *Grabow*. Om den sist nämnda hindrats af sjukdom, hvilket olyckligtvis inträffar icke så sällan, har den musikälskande allmänheten sett missnöjd ut, stundom rent af vredgats och fält hårda och orättvisa ord både om sångerskan och kungl. teaterstyrelsen, utan att betänka, det ingendera rår för fröken *Grabow*s sjuklighet. Det är beklagligt, att hennes hälsotillstånd skall vara så vacklande och hennes tjänstgöring därigenom så opålitlig, men ingen skulle väl därför vilja undvara möjligheten att då och då få höra henne och allra minst borde man väl äga rätt att förebrå sångerskan för det hon, i förhoppning att vara nog stark att på utsatt dag kunna sjunga, när den dagen kommer, känner sig oförmögen att uppträda. En sådan förebräelse är lika enfaldig som hjärtlös.

För öfrigt har Stora teaterns lyriska spellista upptagit »Trollflöjten», med en debutant, hr *Lundmark*, i Taminos parti, och debutanten gjorde lycka, »Wilhelm Tell», »Carmen», »Mignon», »Muraren», »Konung för en dag», »Den bergtagna», »Den stumma» samt kanske ännu några andra gamla bekanta, teaterstyrelsens och allmänhetens mångåriga vänner. Likaledes har man fått förnya bekantskapen med den under förra spelåret nya danska operan »Spanska studenter», i hvilken fröken *Grabow* öfvertagit Juanas parti, till glädje för alla våra musikälskare, utan att dessa därför underskatta förtjänsterna hos partiets förra innehafvarinna, fröken *Andersson*.

Hr *Rosén*, debutanten från hösten, sjöng gendarmkaptenens parti, som hr Lange utförde i våras, och fru *Edling* Benitas, förut utfördt af fröken Karlsruhn.

Detta är hvad operan åstadkommit. Nu väntar man på »Neaga», men har väl till en aflägsen framtid uppskjutit att vänta på »Mästersångarne» och »Jaguarita».

Stora teaterns dramatiska spellista har haft att uppvisa ett par föreställningar af »Hamlet» samt, såsom vanligt vid jultiden, »Vermländingarne», i fall detta tal-, sång- och dansspel får räknas till den dramatiska afdelningen. Med anledning af Holbergsfesten gafs »Erasmus Montanus» några gånger på Stora teatern och öfverflyttades sedan till den Dramatiska, där »Don Ranudo de Colibrados» först öppnade festföreställningarna.

Den kungl. teaterstyrelsen hade, liksom Nya teaterns, visat skyldig vördnad för Holbergs minne och på bästa sätt satt upp de två nyss nämnda styckena, men nödgats, i synnerhet genom sjukdomsfall bland skådespelarna, nöja sig med konstnärskrafter som i alt just icke voro af första ordningen. Det kan visserligen tyckas, som vore Nilles roll i »Erasmus Montanus» icke så utomordentligt vigtig, och till den åsigten måste ovillkorligt hvar och en komma som såg stycket för första gången vid den Holbergska festföreställningen den 3 december på vår Stora Teater, då genom fru *H. Kinmanssons* sjukdom rollen utfördes af en skådespelerska, hvilken visserligen i några år tillhört den kungl. scenen, men aldrig kunnat användas i en roll af någon betydighet. Åsigten vore dock alt annat än riktig.

Rollen är af lika stor vigt som Jeppes i samma stycke, och då fru *H. Kinmansson* efter sitt tillfrisknande öfvertog den, kunde nog märkas hvad den i själfva verket betyder. Ehuru äfven fru *H. Kinmansson* icke är fullt lämplig för den duktiga bondkvinnan med dennas breda mål, kraftiga åtbörder och plumpa skick, enär den utmärkta konstnärinnans egen personlighet och i synnerhet hennes milda, något späda röst icke räcka till för de bondska laterna, så kom dock något helt annat fram af hennes alltid intelligenta spel, och man fick en, om ej fullt tillfredsställande, dock ganska antaglig bild af Rasmus Bergs mor, synnerligen i de af moderskärleken och modersförblindelsen mest påverkade delarne af karaktären. Det var därför ingalunda till Holbergs fördel, som i fråga varande roll vid första framställningen

på Stora teatern måste anförtros åt en för densammas återgifvande alldeles otillräcklig skådespelerska.

Noga taget, räcker ej heller hr *A. Örtengren* till för titelrollen. Han spelade den onekligen med större säkerhet än då han för flere år sedan, fullkomligt nybörjare, gaf samme Erasmus på Nya teatern, men det var dock äfven nu något som fattades i den präktiga målning af en odräglig pedant och den på samma gång genom sitt underdukande för fördomar och bondsk enfald tragiska karaktär som den store skådespelsdiktaren här gjort med sann mästartehand. Det är ty värr nästan alltid något som fattas i hr Örtengrens framställningar, så flitiga hans studier än må vara och så brinnande håg han än har för lösande af de uppgifter som föreläggas honom. Han är en mycket aktningvärd konstnär, som sträfvar till ett högt mål, men det ser ut, som skulle han ha långt till det målet. Bäst vore väl kanske, att han nöjde sig med en andra-plats, en som ingalunda är att förakta vid en stor scen och som väl kräfver så goda egenskaper som hr *A. Örtengren* äger. Men kungl. teaterstyrelsen tyckes tro, att han förmår mer än han verkligen gör och låter honom försöka sig med uppgifter som synbart öfverstiga hans krafter. Detta oupphörliga jägtande efter något stort är otvifvelaktigt till skada för den hvars förmåga alldeles icke ligger åt det hållet, men som med god framgång kan åtaga sig att fylla ganska maktpåliggande roller af andra ordningen, något hvaraf en teater alltid är i behof.

Hr *A. Örtengren* har i yttre måtto gjort sig en ganska tillfredsställande Erasmus, med blekt, magert ansigte, en tunn och sliten, förläst student och som kanske borde vara endast ännu mera tafatt i all sin inbilskhet för att riktigt framställa Erasmus' yttre människa. Men det är icke nog med det: den inre människan bör åskådaren också få lika klar för sig, och däruti brister denne framställare, kanske mest på grund af den torrhet och tyngd som alltid vidlåda hans karaktärsskildringar. Den erforderliga saften saknas. Författarens afsigt att åskådarna först skola skratta åt den högfärdige lärdomstoken uppnås icke genom hr *A. Örtengrens* återgifvande af rollen, enär detta saknar hvarje tillstymmelse till komisk kraft, och medlidandet, som sedan måste uppväckas genom Erasmus' fäfanga strid mot den gamla landtliga enfaldens afvita fördomar, infinner sig ej heller, då skådespelaren är lika jämntorr från början till slut.

Hr *Norrby* har väckt mycket bifall genom utförandet af *Jeppes*, *Erasmus'* gamle hederlige faders roll, och han förtjänar det otvifvelaktigt, äfven om det förträffligt återgifna bondlugnet kanske icke alltid är så mycket att tillskrifva något särskildt *bemödande* hos den gamle skådespelaren. Hr *Norrby* är emellertid i denna roll en alt igenom älskvärd gammal landtman, som man måste riktigt hjärtligt hålla af. Men allra främst af de spelande måste man dock sätta hr *Fredrik Deland* för hans ypperligt återgifne *Per Klockare*. Den i skådespelarens eget väsen rådande godmodigheten kommer här i en oeffterhärmligt lustig förening med rollens inbilske, skrytsamme och dumme bondkyrko-tjänare. *Per Klockare* kan visserligen gifvas med större vigt, en mera i det yttre framträdande och storpösande myndighet, men under den utvärtes beskedlighet, som synes i hr *Delands* klockare, framlyser. alldeles tillräckligt inbilskhetens storartade dumhet och verkar med så full komisk styrka, att åskådarne alltid öfverlemna sig åt ett länge ihållande skratt. Bättre verkan kan väl icke åstadkommas. Det har sagts, att hr *Deland* vore »lik sig öfver alt» och att därför också hans *Per Klockare* vore endast en ny upplaga af hans oförgätlige *Konjander*, men den kvickheten — ty kvickt måste det väl vara, då det visar förmågan att finna likhet mellan mycket olika föremål — är icke på sin plats: hvarje någorlunda uppmärksam åskådare kan icke gärna undgå att inse den stora olikheten mellan de två karaktärerna, sådana de framställas af hr *Deland*, och det tjänar till intet att uppehålla sig vid en så grundlös kritik.

Hr *Hamrins* framställning af *Erasmus'* bror, den sluge bonddrängen *Jakob*, lemnade i allmänhet en ganska lyckad bild af det enkla sunda förnuftet i motsats till de pösande lärdomsfraserna, och likväl tyckes hr *Hamrin* ännu hafva svårt för att lägga bort nybörjarens benägenhet att göra för mycket och därigenom slå öfver.

Har »*Erasmus Montanus*», som nu först uppförts på våra kungliga scener, på dem gjort verklig lycka? Att på den frågan svara ett ovilkorligt ja, torde väl icke vara så befogadt. Åskådarne tyckas nog, att döma af de många och långa skrattsalvorna, finna nöje i att se stycket, äfven om utförandet brister i ett och annat; men man tyckes icke så lätt kunna förmå sig att gå dit; man söker intala sig sjelf, att *Holberg* är så föräldrad, att han icke mera kan skänka

en glad stund, och därför har »Erasmus Montanus», lika väl som »Don Ranudo de Colibrados», spelats för fåtaliga åskådare.

Att sådant kan hända med sist nämnda stycke må vara förklarligt, ty ehuru titelrollen framställes af hr *Lagerqvist* på ett ganska lyckadt sätt, låg dock en föga behaglig tyngd öfver det hela, hvartill lustspelets egen beskaffenhet otvifvelaktigt till stor del var skuld; men att »Erasmus Montanus» på den kungl. scenen och »Den politiske kannstöparen» på Nya teatern icke skulle kunna locka en lång följd af fulla hus är mindre förklarligt, ty i bägge dessa stycken ligger en så sann och frisk komik, att den ej gärna kan fuskas bort, och man måste skratta samtidigt med att man känner, det man ännu har åtskilligt att lära af den gamle lustspelsdiktaren. Eller skulle den förlamande pessimismen hafva lagt sig så tungt på våra sinnen, att vi ej mera äro i stånd att uppfatta en sådan komik? Skrattsalvorna tyckas dock lyckligtvis bevisa motsatsen, men det är skada, att skrattarne äro för få för att kunna under *många* Holbergsaftnar fylla teatersalongerna.

Nya teaterns framställning af »Den politiske kannstöparen», ett ganska lyckligt val, gjorde god verkan på åskådarne. Hr *Mallander* utförde titelrollen bättre än man vågat hoppas; fröken *Klefberg*, alltid tillfredsställande, spelade Geske till åskådarnes belåtenhet, om kritiken ock kunnat önska litet mera kraft i hennes komik; hr *Svedberg*, den mångfrestande skådespelaren, gjorde en mycket lustig tenngjutarelärling, och om han ej alltid förmådde hålla lustigheten inom behöriga skrankor, så lände detta hos flertalet af åskådarne icke till någon skada för stycket, sannolikt tvärtom, och likväl kunde ej häller denna komedi hålla sig länge på spellistan.

Oaktadt den i ekonomiskt afseende föga lyckade utgången af Holbergsföreställningarna på de tre förnämsta Stockholmsteatrarne, torde den uppmärksamme teatervännen dock hafva genom dessa föreställningar kommit till den åsigt, att Holberg ingalunda är för gammal för oss och att hans stycken, om ock bäst utförda på dansk scen, mycket väl kunna spelas af svenska konstnärer. Men det är svårt att strida mot inrotad fördom, och en sådan är otvifvelaktigt den, att, blundande för det myckna som i de Holbergska komedierna gäller för alla tider, påstå, att de i vår tid äro omöjliga att återgifva, synnerligen af andra skådespelare än danska.

I sammanhang med Holbergsföreställningarna erinrar man sig med nöje fru *H. Nybloms* prolog »Vid brasån», en ganska tidsenlig påminnelse om att världen icke är så svart, som »vi henne utmåla» och att ett lustspel af gamle Holberg väl förtjänar att ses. Likaledes skall man ej glömma den norske författaren *Henrik Jægers* tillfällighetsstycke »Ludvig Holberg», som gafs på Nya teatern och lemnade hr *Hillberg* tillfälle till en ny, verkningsfull karaktärsframställning. Då fru Nyblom författat förspelet till festföreställningen af »Erasmus Montanus», hade professor *C. R. Nyblom* lemnat en ny, lyckad översättning af själfva stycket samt skrifvit ett efterspel, som uppfördes jämte en ganska vacker »levande tafla».

Under hela december och en god del af januari lefde Dramatiska teatern på gamla småstycken, uppblandade med ett nytt danskt original. Man bjöds således på »Hvita halsduken», *Edmond Gondinets* gamla bekanta komedi på fria vers, översatt af Frans Hedberg. »Han är inte svartsjuk», m. fl. från den äldre utländska spellistan, och från den nyare, om ock icke den nyaste, inhemska sådana stycken som »En räddande engel» och »Mellan bjudningarna», hvilka allmänheten fortfarande ser med stort nöje.

Det nya danska originalet »Kamrater», en liten »Dramatisk situation» i en akt af *Peter Nansen*, gick några gånger, men utan synnerlig framgång. Allmänheten börjar ledsna på dessa »Dramatiska situationer», hvilka äro så föga dramatiska, som gifva sig ut för realistiska, men lida af en betänklig brist på natur och icke bevisa annat än att den unge författaren — de äro vanligtvis alltid skrifna af mycket unga skådespelsdiktare — möjligtvis i en framtid kan komma att göra något själfständigt af den lediga, om ock alt för tillspetsade stil som tyckes vara gemensam egendom för en god del af det yngre författareslägtet. »Kamrater» fick dock genom fru *Hartman* och hr *Törnquist* en framställning af större värde än styckets obetydliga innehåll egentligen förtjänar.

»Sista hvarfvet» släpade sig fram ett par gånger, och »Roderik Heller» upplefde åter flere föreställningar. »När damerna föra krig» spelades å nyo en gång, »En skandal» ett par gånger, under det Björnsons »Mellan drabbningarna» väckte intresse flere gånger i ny uppsättning. Fröken *Zetterberg* var den enda som förut innehaft Ingas roll, men det var för flere år sedan på en elevuppvisning å Stora teatern. Hennes spel tyckes icke ha undergått någon synnerlig utveckling,

men rollen är onekligen en af dem som bäst lämpa sig för denna unga skådespelerskas natur, något inåtvändt och nästan dystert, som tyckes gråta, äfven då ett löje skall framställas. Den åtminstone jämförelsevis friska hurtighet, som utmärker fröken Zetterberg i Gertruds roll i »Strandbybor», tyckes hon icke kunna få fram i någon enda annan roll. I Ingas kan hon undvara den. Hr *Elmlund* har också förr uppträdt i detta Björnsonska stycke, men det var, 1867, i Halvards roll, som nu öfvertagits af hr *A. Örtengren*, för hvilken partiet är tacksammare än de flesta andra uppgifter som anförtros honom. Nu spelar hr *Elmlund* kung Sverre, Georg Dahlqvists gamla roll, och gör det »mit Anstand und Würde», litet föräldradt kanske i sceniskt återgifvande, icke just som man vill ha det nu för tiden, men Sverre var icke häller någon nutidsman. Tiderna förändras och allmänhetens smak med dem, men det är icke sagdt, att konstnären alltid följer med. Hr *Elmlund* har dock, såsom jag här nedan får tillfälle att erkänna, visat att han *kan* framställa något alldeles nytt.

Det är snart aderton år sedan »Mellan drabbningarna» uppfördes här första gången. Elise Hwasser, Georg Dahlqvist, Axel Elmlund vunno då allmänt bifall genom sitt spel, men det är icke så säkert, att de, om Dahlqvist ännu lefde och vore i verksamhet samt om de två andra kunde få de aderton åren af sitt lif till baka, skulle göra samma verkan på våra dagars teaterbesökare. Fordringarna på fullständig natur i konsten äro nu betydligt skärpta. Omöjligt är dock icke, att själfve Dahlqvist, den gamle romantikern, kunnat foga sig efter en nyare tids fordringar. N. W. Almlöf lyckades göra det i en långt framskriden ålder. Om man icke alltid kan godkänna lofordandet af Dahlqvists »moderation» på gamla dagar, hvilken kanske till stor del hade sin orsak i att tilltagande ålderdom hindrade honom att »rusa», så vet man dock, att han var alt för sann konstnär för att icke inse, att den nyare tiden hade rätt, och hade han ej stått vid lifvets gräns, skulle han kanske ha varit ännu naturligare i sitt spel än hvad han verkligen var under de sista åren.

Att fru *Hwasser* — jag hoppas att allmänheten ännu erinrar sig, det vi ha en skådespelerska med det namnet — utan att ha förlorat något af sin storartade framställningskonst i det tragiska, också gatt fram åt i återgifvandet af särskildt för nutiden egendomliga kvinnokarakterer har hon visat vid

flere tillfällen, bland annat redan för några år sedan i Lona Hessels roll i »Samhällets pelare». Den skapelsen ställer hennes konstnärskap ännu högre än hvad åtskilliga af hennes tragiska hjältninnefigurer förmått, så förträffliga många bland dem än må vara, och står kanske framför själfva fru Alving, som dock äfven är ett slående bevis på konstnärinnans fullgoda realism. Huru intressant skulle det därför ej ha varit att få se den utmärkta skådespelerskan, Ibsens beundrarinna och den oöfverträffliga framställarinnan af skaldens förnämsta kvinnoskapelser, i äfven hans senaste stycke!

Hvem skall väl ha trott, att gamla »Lady Tartuffe» skulle göra lycka i våra dagar? Huru stycket mottogs, då det för ett par och tretio år sedan spelades på Djurgårdsteatern, torde väl de fleste nu ha glömt. Det gafs då i gamle Fredrik Niklas Bergs öfversättning och hann ej längre än till fem föreställningar. I Paris har stycket, skulle jag tro, icke spelats på länge, ehuru författarinnan, fru de Girardin, ännu lefver i parisarnes minne såsom en mycket kvick dam. I Tyskland såg jag, för några år sedan, »Lady Tartuffe» så väl i Berlin, som i Dresden på kungliga teatrar. Det var tråkigt, ehuru man där, förståndigt nog, inskränkt styckets förskräckliga längd. Här spelar man det, så vidt och bredt som författarinnan skrifvit det, i en ny, ganska lyckad öfversättning, och allmänheten tyckes finna stort behag däruti.

Förnämsta skälet till denna framgång torde väl ligga i det goda utförandet. Utan att vilja förringa värdet af något af alla de biträdandes spel, kan dock med skäl sägas, att det är i synnerhet *tre* af de spelande som tilldraga sig det egentliga intresset. Bland dem räknar jag då icke hr *Fredrikson*, hvilken återgifver sin verldsman och »räsonnör» på ett alldeles förträffligt sätt, men det är man ju van vid. Åskådarne äro en smula »blaserade» på de oöfverträffliga Fredriksonska »replikerna», och det har ju gått så långt, att en hyperkritisk granskare till och med räknat dessa icke till hans förtjänster, utan till hans fel.

De tre äro fruarna *Dorsch-Bosin* och *Hartman* samt hr *Elmhund*. Den först nämndas utförande af den i flera afseenden svåra titelrollen är en af hennes allra bästa konstskapelser, hvilken endast på ett par ställen störes af ett icke fullt äkta känsloutbrott, som dock kanske är mer författarinnans än den utförandes fel. Helintrycket är emellertid mycket godt.

Lika godt intryck gör fru Hartmans återgifvande af den unga, oskyldiga flickans roll. Det är icke första gången den unga skådespelerskan utför en sådan roll, men aldrig förr har hon, som i detta stycke, haft tillfälle att visa sin förmåga i det allvarliga och sant känslofulla, och hennes spel i den mycket fordrande scenen i fjärde akten, där hon på det enklaste och mest slående naturliga sätt berättar en tilldragelse, som gifver lösning åt hela handlingen, visar en redan långt drifven konst, något som de flesta sannolikt icke tilltrott henne. Med Jeanne har fru Hartman vunnit fullt burskap i de äkta konstnärinnornas samhälle. Hittills har hon för det mesta varit ett gladt och älskvärdt barn på scenen. Nu är hon, jämte detta, en verklig skådespelerska, en som genom ytterligare studier sannolikt skall gå ganska långt.

Hr Elmlund har i marskalk d'Istignys roll visat något för sig alldeles nytt. Att han mycket väl kan individualisera olika karaktärer och skapa något annat än sin ungdoms hjälte-roller och ädla personligheter i nyare dramer har han nog visat, t. ex. pastor Manders i »Gengångare», en god skapelse på vår scen; men något helt och hållet fristående är hans gamle marskalk, hvilken icke blott genom en träffande maskering, som gjorde hr Elmlund alldeles oigenkänlig, utan ock genom ett från alla hans föregående rollers kanske något entoniga färg frigjort spel väckte lika mycken öfverraskning, som lifligt bifall. Det var en ny sida af hr Elmlunds konstnärskap, och den gifver grundade förhoppningar på kommande goda skördar.

Om Nya teaterns Holbergsföreställningar har jag redan yttrat mig. Nämde teater, hvilken, liksom de kungl. scenerna, hade en ekonomiskt dålig december, har däremot i januari, synnerligen i månadens senare hälft, haft så mycket större anledning att känna sig belåten med inkomsterna, och dessa äro honom väl unnade af Stockholms alla teatervänner. På den teatern arbetas fortfarande mycket flitigt och med stort allvar. Spellistan är mycket omväxlande, men operetten har under de två månaderna icke varit så företrädesvis herrskande som många gånger förr. »Madam Favart» har visserligen gifvits ganska många gånger, och »Boccaccio» har ej heller saknats, men den dramatiska afdelningen har dock tagit de flesta föreställningarna för sig. »Herr ministern», af Jules Claretie, ett af den nyare franska dramatikens klenare alster, gick åtskilliga gånger. tack vare spelet och den goda uppsättningen

för öfrigt. »Lycko-Pers resa», »Jungfrun från Orléans» och »Som ni behagar» fingo vara med äfven under dessa månader, fastän icke så ofta.

Mest betydande af de nya uppsättningarna var »Ljusstaken», Alfred de Mussets gamla stycke, som först offentliggjordes i *Revue des Deux Mondes* 1835, men icke sattes upp på Théâtre-Français förr än många år därefter, jag vill minnas 1851, och nu hunnit till Nya teatern i Stockholm. »Förskräckligt omoralisk!» utropar en hel mängd folk, som för öfrigt icke säger någonting om åtskilliga, minst lika osedliga operetter. Sedlig är »Ljusstaken» visst icke. Man befinner sig i ett rent af dåligt sällskap, men midt i den dåligheten blomstrar den skäraste poesi. Det är den poesien som betyder något i Mussets verk, det öfriga angår oss icke.

Det är bra besynnerligt, att människor, som vilja gälla för mycket sedliga och därför skrika värst öfver skaldens framställning i »Le chandelier», fästa sig hufvudsakligen vid det groft sinliga i förhållandet mellan Jacqueline och Clavaroche och bekymra sig icke om Fortunios poesirika uppenbarelse, denna oförlikneligt sköna hymn till den unga kärleken. Huru kommer detta sig? Männe det kan vara af afsky för osedligheten som de oupphörligt taga denna i betraktande, vända och se på den utan att tröttna, men glömma af Fortunios rena, oegennyttiga kärlek? Den sedlighetsifvern förefaller misstänkt.

»Ljusstaken» är ett sällsynt fint arbete, som kanske tager sig allra bäst ut vid läsning, då den läsande har större tillfälle att själf bilda sig en föreställning om den utveckling, som ligger i handlingen, men så som stycket spelas på Europas förnämsta scen, Théâtre Français, står det ock tämligen klart för åskådaren, och det måste, till heder för Nya teatern i Stockholm, erkännas, att det äfven där verkar mycket tilltalande. Spelet är långt bättre än man vågat hoppas. Jacquelines poetiska förvandling under handlingens fortgång borde visserligen mera tydligt framställas, men det är samnerligen ingen lätt uppgift för skådespelerskan att på fullt antagligt sätt framhålla, huru en så beskaffad kvinna, som denna onekligen lättfärdiga Jacqueline, afstår från den djärfve stor-skräflaren Clavaroche för att fästa sig vid den visserligen eldige, men dock blyge Fortunio, och fru *Fahlman* lyckas föga mindre än hvad vida större skådespelerskor i den rollen kunnat uträtta.

För att mästern André skall förefalla riktigt löjlig, måste han visa sig riktigt kär. Det är ett oeftergiffligt vilkor för att åskådaren skall kunna göra sig lustig på hans bekostnad, att André icke gör sig lustig öfver sig själf och icke så att säga drifver med sin egen kärlek. I det afseendet torde något brista i hr *Mallanders* framställning, hvilken dock för öfrigt är ganska antaglig. Hr *Engelbrechts* Clavaroche, den oförskämde älskaren, är visserligen något för tung, men rollens uppfattning är på det hela riktig, och den plumpa vårdslöshet dragonofficern visar i sitt förhållande till *Jacqueline*, ett uttryck för den afskyvärda själfvisket som ligger i hans kärleksäfventyr, är ett riktigt användt medel i utförarens hand för att förklara förvandlingen i *Jacquelines* känslor och *Fortunios* framgång. Utan ett tydligt framhållande af detta verkningsmedel, skulle *Fortunios* blyga kärlek icke vara i stånd att tillräckligt förklara den upplösning, som författaren gifvit den dramatiska handlingen.

Fortunios roll har under en lång följd af år på *Théâtre-Français* utförts af *Delaunay*, och det är först på senare tiden som den äldrande konstnären öfverlemnade rollen i yngre händer. Mången anser sannolikt, att karaktären fordrar en manlig, hälst ung naturligtvis, framställare, men fröken *Lund* på *Nya teatern* har på ett öfverraskande godt sätt ådagalagt, att den kan framställas äfven af ett ungt fruntimmer i mansdrägt. Det behag och den blyghet, som på ett för framställaren ingalunda lättlost sätt måste paras med lidelsefull värme i fullständigt ynglingaskick, har den unga skådespelerskan träffat förvånande bra. Hennes *Fortunio* är kär och blyg i första akten, öm och melankolisk i den andra och med uttryck af eldig lidelse i den tredje. Man kan ej gärna fordra mera. Också har fröken *Lund* vunnit enhälligt bifall.

En och annan liten anmärkning kunde visserligen göras mot några småsaker i hennes hållning och åtbörder, t. ex. det genom sitt upprepande alt för enformiga i att sätta sig i sned, framåtböjd ställning, med hakan mot högra handen, hvars armbåge hvilar på högra knäet, under det den venstra handen hålles afvigvänd mot venstra knäet. Då den ställningen återkommer oupphörligt verkar den tröttande, ser icke naturlig ut, endast inlärd. Men jag vill visst icke ingå i någon enskildhetsgranskning mot ett spel, som på det hela verkar så fördelaktigt och äfven i de flesta enskildheter är ganska riktigt.

En profvosten är den långa monologen i tredje akten, då Fortunio befinner sig ensam i parken. Denna scen förekommer visserligen i den äldsta upplagan af »Le chandelier», åtminstone i Revue des Deux Mondes för 1835, men är i den senare, af författaren själf öfversedda och rättade upplagan af hans »Comédies et proverbes» utesluten och kunde nog utlemnans på teatern, fastän den onekligen är poetiskt verkningsfull. I fröken Lunds framställning af denna monolog ligger onekligen mycket af den poesi som stod författaren i så rikt mått till buds. Däremot gjorde hennes sångföredrag af Fortunios visa icke så stor verkan, som man kunnat önska. Det hade kanske varit bättre, om visan, hvars poetiska värde är ganska stort, framförts i tal, i stället för i sång.

Öfversättningen af denna visa, hvilken fordrar fint sinne för det sant poetiska, är med stor talang gjord af hr *Molander*. Samme man har i uppsättningen af Mussets stycke, liksom ett par andra af teaterns nyheter under detta spelår, visat hvilken stor förmåga han äger på det området. Han *vet* huru det bör göras och har stor talang att göra detta gällande, är omsorgsfull och noggrann, värdslösar ingen enda småsak och får något fullt tillfredsställande af det hela.

Nya teaterns senaste nyheter, under de sista dagarne af januari, »Hertiginnan Martin» och »Sabinskornas bortröfvande», äro bägge obetydligheter, fastän af olika slag, det ena ganska tråkigt, ovanligt tråkigt för att vara af den kvicke franske författaren Henri Meilhac, det andra ett af de mest skrattretande stycken som väl någonsin uppförts, således också ovanligt för att vara skrifvet af tyska författare, bröderne Schönthan. Hr *Holmqvists* spel i »Sabinskornas bortröfvande» är utmärkt för stor komisk kraft och utgör onekligen det väsentligaste bidraget till den *succès de rire* som detta stycke vunnit.

På januari allra sista slut kom den, kanske med undantag af »Ljusstaken», förnämsta nyheten under de två månaderna, *Henrik Ibsens* skådespel »Vildanden», lifligt efterlängtadt och redan på förhand mycket dryftadt bland den bildade allmänheten.

När man läser »Vildanden», kan det vara förlåtligt, om man, äfven med kännedom om hvad förf. förut ådagalagt i det afseendet, skulle tvifla på styckets fulla användbarhet för scenen. Första akten är egentligen öfverflödig, och i de två följande är handlingen ganska tunn. Det är endast de två sista akterna som äro fullt dramatiskt verkande. Då

härtill kom en annan, en inre och ganska betänklig omständighet, nämligen farhågan, att det för åskådarna torde vara ganska svårt att komma på det klara med förf:s egentliga mening med stycket, så funnos otvifvelaktigt grundade betänkligheter mot skådespelets upptagande på scenen.

Att det emellertid antogs till spelning länder vår kungl. teaterstyrelse till heder. Utgången har visat, att »Vildanden» på scenen förefaller mycket mindre gåtlik än mängen fruktat och att, om man äfven fortfarande kan tvista om förf:s egentliga afsigt, och det lär väl aldrig kunna undvikas med flere af hans arbeten, så synes handlingen dock tillräckligt klar för att väcka intresse, till och med ett mycket stort.

Må man gärna vara af olika meningar, huru vida detta skådespel är ett idédrama eller icke, om det är en pessimismens hopplösa dikt eller om en tröstens tanke verkligen skulle ligga på botten, om förf. gisslat sig själf i Gregers person eller om hans eget jag skulle vara företrädd af cynikern Relling eller om han velat framställa sig under olika lifskeden först som Gregers, sedan som Relling.

Alt detta kan ju vara något mörkt, och de försök till utläggningar, som redan gjorts, samt de många, som otvifvelaktigt komma att göras — knapt *någon* annan förf. har väl redan i sin lifstid varit så utsatt för uttolkares häjdlösa framfart — skola likväl icke gifva saken tillräckligt ljus, så länge Ibsen själf tiger och sannolikt inom sig ler åt alla de fåfänga försöken. Men hvad man vid åskådandet af stycket på scenen finner, det är, att »Vildanden», oaktadt det till någon del onekligen drages med en kanske något sökt symbolik, dock på det hela är ett ganska friskt verklighetsstycke, som ställer för våra ögon icke typer, utan fullt lefvande personer med sådanas alla mångfaldiga skiftningar i karaktären.

När vi *se* stycket, borde det icke falla oss in att grubbla öfver, om Ibsen menat det eller det, om han själfironiskt gisslat sina egna föregående arbeten eller om han hånat dem som icke begripa honom. Hvad man vid framställningen bör kunna finna är, att han som verklig skald står personligt höjd öfver sin skildring och med det sanna skaldelugnet herskar öfver det af honom valda ämnet. *Detta* är det klara intrycket man får, och det skulle otvifvelaktigt vara ännu klarare, om alla rollerna utfördes så som de borde kunna utföras.

Några »abstraktioner» finnas sannerligen icke bland dessa människor som Ibsen satt på scenen. Han har med utomordentlig skarpsinnighet gifvit en träffande psykologisk skildring af riktigt lifslevande personligheter med alla deras mänskliga fel och svagheter. Hela historien med vinden och kaninerna och själfva vildanden försvinner i bakgrunden, liksom den ligger på teatern under större delen af föreställningen dold för våra blickar, och vi tänka icke på den dunkla symbolikén, hvilken förefaller tämligen oväsentlig, under det vår uppmärksamhet oafslätligt är fäst vid den handling, som utvecklas mellan de lefvande personer, som röra sig på scenen. Dessa personer äro alla, till och med Gregers, fullständiga hvardagsmänniskor, sådana vi träffa dem i lifvet, sådana som de allra, allra flästa jordens invånare. Det är endast Hedvig som lefver i sin barnsliga romantik, men äfven hon är ju en ur lifvet tagen bild, lika sann som rörande.

Riktigt dåliga människor träffar man ej häller i »Vildanden», om ej med undantag af grosshandlaren Werle, hvilken onekligen är en stygg, men olyckligtvis alt för sann figur, en som lättsinne, i förening med för mycket själfvisk affärsverksamhet, ledt in på en alldeles förkastlig väg. Själfe Relling, den oförskämde cynikern, menar icke så illa med sina medmänniskor, och Gina är i all sin obehagliga råhet ingalunda någon riktigt förtappad varelse.

Någon har yttrat, att Ibsen har »blott *en* känsla för människor, och det är förakt». Detta är icke blott en öfverdrift, liksom så många andra förhastade uttryck om honom, utan äfven en orättvis beskyllning, hvilken ingalunda kan bevisas af hans verk. Han ställer för oss människorna sådana de verkligen *äro*, och om det svider att nödgas känna igen oss själfva och våra bekanta, skulle Werle d. ä. äfven befinna sig bland dem, borde vi dock kunna inse, att Ibsens skildring icke är föraktets, utan människokännedomens. Han står som författare alt för mycket *öfver* de personer han framställer för att kunna egna dem en sådan särskild känsla, vare sig aktningens eller föraktets.

Det har också yttrats, att Ibsens »människor äro allesammans teaterpersoner, och de få först efter solnedgången sin egentliga tillvaro»... Teaterpersoner!? De äro dramatiskt verkningsfulla och detta just af den orsak, att de förefalla så verkligt lefvande. Ingen torde kunna bevisa, att Stensgaard, Aslaxen, Hejre, Bernick, Lona Hessel, Stockmann

och alla de andra Ibsensfigurerna äro »teaterpersoner», det vill väl säga något nästan marionetter, som lefva endast så länge de belysas af rampskenet, och icke ens på teatern skulle uppnå något långt lif. De äro fullblodiga skapnader, som bita sig fast i åskådarens minne och lefva där för alltid samt kunna hvilken dag som helst åter uppstå på teatertiljan för att genom framkallande af förnyadt intresse ådagalägga, att deras tillvaro ingalunda är stundens.

Till de redan nämnda har nu Hjalmar, Gina, Relling, Hedvig och de andra »Vildandens» figurer kommit med lika kraftiga, personliga lifstecken, inga idealfigurer, ej några vrängbilder, men lefvande just därför att de äro sanna. Själfve Gregers, i hvilken man möjligtvis kunde tycka sig finna något af en »abstraktion» och därför ej så lättfattlig, är dock vid närmare betraktande icke annat än en ungdomlig känslomänniska, med en sådans alla fullt personliga egenskaper, fastän just de göra honom oduglig för lifvet bland dessa »praktiske» män, som hans far och Relling, och den narraktige goddagspilten Hjalmar.

Med dessa fullgiltiga bilder af verklighetsmänniskor, hvilkas särskilda egenskaper här nedan närmare angifvas, har Ibsen nu igen skapat ett mästerligt skådespel, hvilket, oaktadt det i tekniskt dramatisk afseende kanske icke är så alldeles felfritt, som hans nästföregående verk — jag tänker nu förnämligast på första akten — dock synnerligen genom den utomordentliga styrkan i psykologiskt träffande karaktärsskildring står i jämnhöjd med hans föregående bästa verk.

Att här lemna någon särskild redogörelse för gången i dramats handling anser jag öfverflödigt, när hela den nordiska tidningspressen långt förut omständligt redogjort för styckets innehåll, som sålunda är fullständigt bekant för hela den bildade svenska allmänheten. Däremot torde jag få något uppehålla mig vid utförandet på Dramatiska teatern.

För att detta skådespel skall komma till full verkan på scenen, måste det kanske, mer än många andra stycken, på *alla* händer utföras i noggrann öfverensstämmelse med de karaktärer, som författaren ganska tydligt skildrat. Det är icke någon enda af dem som med skäl kan kallas otydlig, icke ens Gregers, om denne också är den svåraste att återgifva.

Fullt tillfredsställande gifvas endast grosshandlar Werles, Hedvigs och Rellings roller. Att hr *Thegerström* skulle

träffa den först nämdes alldeles riktigt, var att förutse, och den högt aktade konstnären har med denna skapelse gjort ett intressant tillägg till de mycket olikartade Ibsensfigurer han förut framställt, en Aslaksen, en Bernick, en Stockmann, hvar och en något alldeles fristående för sig och vittnande om skarp individualiseringsförmåga. I hr Thegerströms framställning af Werle finner man den självviske affärsmannen och lättfärdiga människan, hvilken för att vinna sina afsigter icke ryggas tillbaka för något svek, blott det kan göras så fiffigt, att lagen icke kommer åt honom, en »ärans man» i det yttre, men med maskstunget inre.

Bland de öfriga i »Vildanden» uppträdande är det ingen annan än hr *Fredrikson*, som äger dylik förmåga att individualisera. Han har den i hög grad, hvilket dock icke är öfverraskande för den, som haft tillfälle att under en lång följd af år följa den utmärkte skådespelarens sceniska arbeten. Om det är sant, att hr Fredrikson med stor framgång spelat världsmannen i franska komedier och den »elegante rösnören», har han ju också fullkomligt lyckats som Göran Persson, Amaury, Mercutio, Bolingbroke, Rizzio och Darnley och så många andra vidt skilda karaktärsroller. Bäst af alla är dock hittills, det är onekligt, denne fräcke cyniker Relling, som på botten af sitt förakt för »lifslöggen» likväl har känsla för sina medmänniskor. Hr Fredrikson har i maskering, hållning, tal och åtbörder på ett så träffande sätt uppfattat och gjort en lefvande figur af denne Relling, att man under framställningen på scenen icke ens tänker på *skådespelaren*, utan endast på den person han föreställer, och det är först efteråt man finner tillfälle att göra sina betraktelser öfver den förres utomordentliga konst.

Öfverraskande var att se den unga eleven fröken *Seelig* i Hedvigs roll, och det må så godt först som sist, äfven med fara att gifva en ung nybörjerska en något för hög tanke om sig själf, erkännas, att väl sällan en sexton års flicka lyckats så fullständigt på scenen. Fröken Seelig har också alla yttre vilkor för den fjortonåriga Hedvig och gör först och främst i detta afseende fullständig »illusion», hon å sin sida, lika väl som hr Fredrikson å sin. Till det första fördelaktiga intrycket af *barnet* i det yttre kommer snart den utomordentliga verkan af träffsäkerheten i spelet, där man finner blott natur, alldeles ingenting annat än natur i fullständigaste mening, konstnärlighetens största triumf.

Man ser lilla Hedvig framför sig, man hör henne, man lär riktigt känna henne, man erfar hjärtligt deltagande för den stackars flickan, som är så sorglöst glad, så innerligt tillitsfull mellan denne egoistiske skräflare till far och denna okunniga och för all högre lyftning otillgängliga mor. Huru smärtsamt röres man icke sedan, då Hedvigs stora sorg kommer, ty den sorgen får i fröken Seeligs framställning ett så sant och därför så gripande uttryck, att man måste tro på dess verklighet! Det är *barnets* ohäjdade uttryck af gränslös förtviflan, dess illusoriskt återgifna gråt. Hvilka medkänslor väckas icke därigenom hos åskådaren! Huru antaglig förefaller icke just därför den sorgliga upplösningen!

Man kan se det flere gånger, och för hvarje gång känner man sig lika djupt gripen. Huru älskar man för öfrigt icke stackars Hedvigs naivitet, som är så sann och ursprungsfrisk i de många, ganska svåra scenerna! Granskaren känner sig alt för mycket hänförd som åskådare för att kunna riktigt noggrant nagelfara spelet, men jag trotsar för öfrigt hvilket af långvarigt granskningsarbete i teatersalongerna uppöfvadt recensentsinne som hälst att finna några luckor i fröken Seeligs framställning. Denna är hel.

En sådan elev är en ovärderlig tillgång för en teater, något riktigt godt att taga vara på för framtiden, och om det äfven kan vara troligt, att den eleven nog letar sig fram till stor del genom egna, på de goda naturgåfvorna bygda studier, så ligger det dock vigt på, att studierna verkligen göras och att de ledas i rätt riktning, och därvid har kungl. teatern ett icke ringa ansvar. Oaktadt det ser ut, som skulle fröken Seeligs egen begåfning vara den verksammaste drif-fjädern till den goda utgången af hennes öfvertagande af Hedvigs roll, så har teaterns elevskola dock otvifvelaktigt äfven heder däraf. Dessutom lär hr Lindberg hafva särskildt inöfvat den unga eleven och förtjänar sannolikt mycket erkännande för det arbetet, allra hälst som i fröken Seeligs utförande af rollen icke märkes några egentliga, hos elever för öfrigt så vanliga och ofta för en naturlig framställning störande spår af själfva inöfningen.

Skulle hr *Lindberg* vinna så god framgång med andra föremål för sin instruktörsverksamhet, vore både han och kungl. teatern för öfrigt att lyckönska, och man måste endast beklaga, att hr Lindberg icke kan tillämpa denna instruktion på sig själf. Det lär dock väl vara hos honom, lika väl som

hos den unga begåfvade eleven, icke så mycket instruktionen, som den instruerades eget naturel hvilket faller utslaget. Denna förmodan tyckes bekräftas af hr Lindbergs framställning af Hjalmar Ekdal.

Meningarne därom äro delade, har man hört sägas, men någon egentlig anledning till en sådan delning finnes väl icke. Bland öfriga, till större delen ganska klara karaktärer i »Vildanden», framstår Hjalmar's väl allra klarast. Han är en i grund och botten sorglös och lättsinnig, självvisk, storskräflande odugling, som sätter mycket värde på detta lifvets goda, men är alt för lat att arbeta sig till det, en stackare som söker tysta sitt eget samvete med detta »Morgen, morgon, nur nicht heute», under försäkran, att han då skall taga riktigt allvarligt i tu med sin stora »uppfinnning», för hvilken han icke kan redogöra, emedan han alldeles icke vet själf något närmare därom. Han är en till utseendet varm och öppenhärtig natur, men i själfva verket stor egoist, en som kanske inbillar sig själf, att han alldeles gränslöst håller af lilla Hedvig, men egentligen ej älskar någon annan än Hjalmar Ekdal, en beskedlig äkta man, som dock långt ifrån värderar sin för honom trälände hustru, hvilken visserligen haft mindre vackert föregående, men dock varit en honom tillgifven, alltid trogen maka.

Egentligt dålig är Hjalmar, lika litet som de andra, med undantag af gamle Werle, visst icke, men han är en stackare, som söker visa sig pråktig och därför vråker sig och vill synas kvick, hafva stora »vyer» och vara utrustad med alla möjliga förträffliga egenskaper, en som också själf tror, att han är något stort, fastän han genom fadern kommit på obestånd och misskännes af världen.

En sådan Hjalmar måste verka komiskt och därför uppträda med storståtliga later, pösa och göra sig viktig. Hr *Lindberg* visar en alldeles motsatt figur, en som öfverraskar genom dystert svärmod, som pustar och gnäller och är förskräckligt jämmerlig. Redan i första akten, då han kommer ut från middagsbordet på den fina bjudningen hos grosshandlaren, ser han alldeles omotiveradt eländigt ut och fortfar därmed utan någon skiftning under den akten. Hvad hr *Lindberg* egentligen menar med sin hållning i andra akten, är svårt att förstå. Det är kanske icke afsigten, men nog ser det ut, som Hjalmar vore drucken, och man vet icke hvarifrån det ruset härleder sig, då han tycktes vara full-

komligt nykter, när han från grosshandlaren's middag begaf sig hem. Ruset tyckes sedermera fortfara. Skådespelarens besynnerliga slingringar på kroppen, hans sludrande tal och gång, slängande armrörelser och andra alldeles omotiverade åtbörder känner man nog igen från hans föregående roller, men de öfverraska likväl i denna roll. Hela figuren är för öfrigt oföränderlig från början till slut, strax efter middagen hos Werle alt intill Hedvigs död, utan att skådespelaren tyckes förstå eller kanske utan att han räcker till att uttrycka de olika sidorna af karaktären, ty Hjalmar är sannerligen icke mindre sammansatt än andra människor.

Uppfattningen af Hjalmar's roll kan icke bero på »tycke och smak». Den ligger fullt klar i författarens framställning, och det är betänkligt, att hr Lindberg, hvars stråfsamhet och många aktningvärda egenskaper för öfrigt måste erkännas, antingen ej kan fatta denna klarhet eller att han icke har förmåga att individualisera olika karaktärer, utan att hans egen personlighet skall sticka alt för mycket fram. Allra betänkligast är, om denna hr Lindbergs otillräcklighet skall tagas för godt mynt och framhållas såsom något fullgiltigt. Då är vår sceniska konst på farliga afvägar.

Lika otillfredsställande är hr *A. Örtengren* i Gregers roll, hvilken visserligen är betydligt svårare att framställa, men dock med ett lättare och sannare spel icke borde förefalla så obegriplig, när den på scenen kommer i beröring med de öfriga karaktärerna i stycket. Hr A. Örtengren är tung som vanligt och predikar med salvelsefullt uttryck i rösten. Han *vill* så väl, det synes nog, men *förmår* så föga. Det tjänar till intet att skjuta all skuld på rollen.

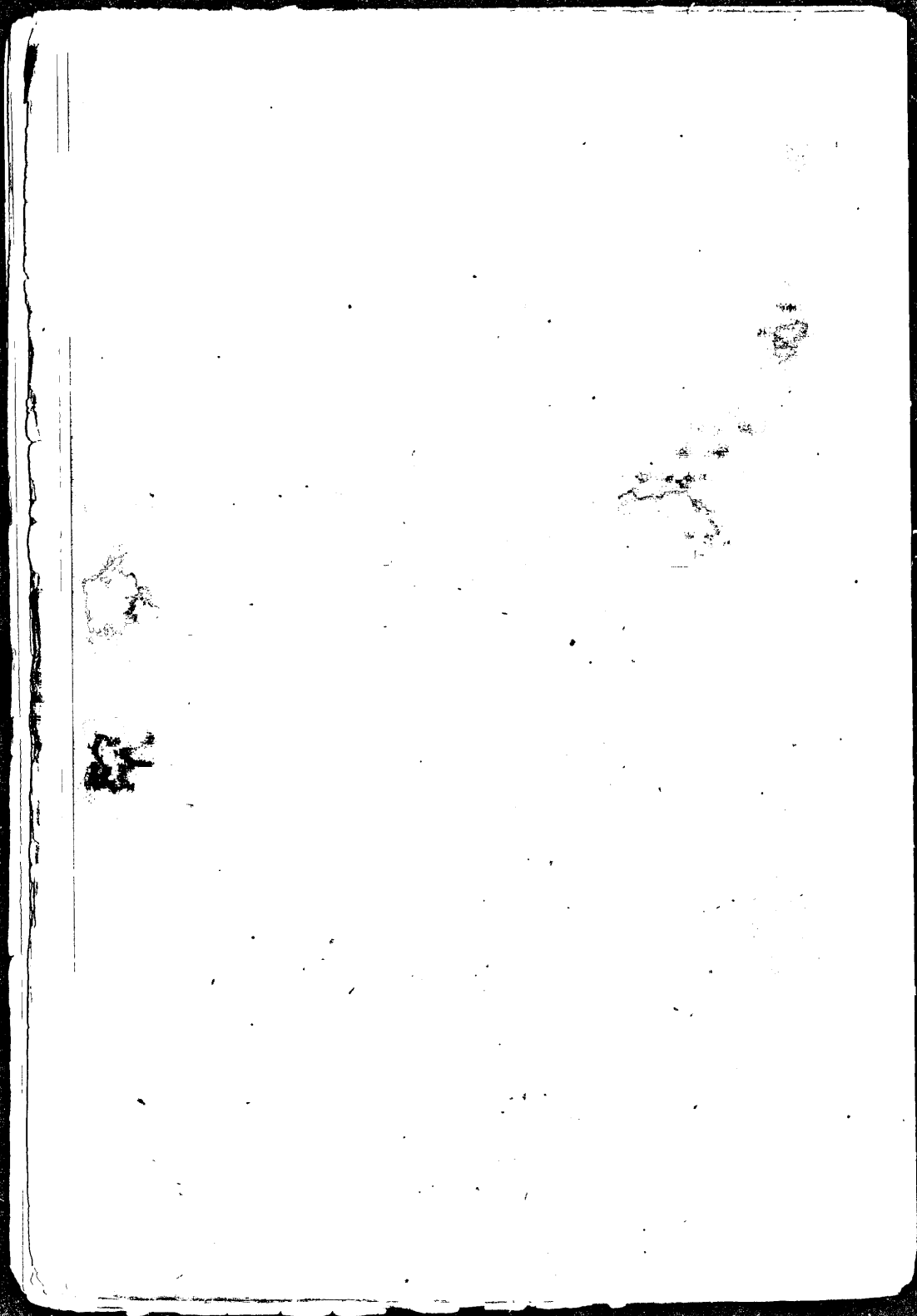
Att fru *Lindström* icke skulle kunna göra något tillräckligt af Ginas roll var att förutse. Något fullkomligt tokigt gör hon väl ej, men hennes spel är så intetsägande, att karaktären helt och hållet utplattas. Det gör åskådaren ondt om fru Lindström. *Hvarför* har teaterstyrelsen anförtrott henne denna svåra uppgift? Om man velat låta henne försöka sig i någon större uppgift, sedan hennes uppträdande i »Erasmus Montanus» slog så otillfredsställande ut, så borde man väl icke ha låtit försöket gälla ett stycke af Ibsen. Från ett sådant borde all dilettantism bannlysas. Det *får* icke smaka sällskapsspektakel eller elevuppvissning.

Hr *Norrby's* gamle Ekdal är nätt och jämnt hvad han låtit oss se mangfaldiga gånger förut och alldeles icke den

nya, karaktäristiska företeelse, som denne gamle afsigkomne militär och skogsaffärsman visar sig vara i Ibsens verk. Om öfriga roller är intet att säga.

Uppsättningen är ganska lyckad, och dekorationerna, i de fyra senare akterna en fotografiatelier, målad af hr *Brolin*, göra god verkan, om man ock kunnat önska, att en fotograf, vore han äfven så lat som Hjalmar Ekdal, hade fått några flera apparater. Sådant föreskrifves också tydligt af författaren.

Om Södra teaterns verksamhet under de två månaderna må i detta häfte endast nämnas, att den fortgått i samma goda riktning som senast förut och med samma väl förtjänta framgång. »Anna Stina i Stockholm», Frans Hedbergs gamla, nu något ändrade lustspel, har gifvit flere af teaterns goda skådespelare tillfälle att roa allmänheten och uppförts för fullsatt salong en lång följd af aftnar. Detta stycke fick mot slutet af januari till kamrater Victorien Sardous förstlingsarbete »Herr Garat» samt »Korp-Kersti» af Frans Hedberg, hvilka också mottogos med bifall.

På *Albert Bonniers* förlag har börjat utgifvas:

Ryska afslöjanden

från Alexander I till Alexander III.

Ett historiskt bildergalleri

ur de nyaste memoarverk af

J. Eckhardt, P. von Goetze, grefve Murawjew, m. fl.

Urvaldt och redigeradt af

ARVID AHNFELT.

Bland »verldsstäderna» på vårt jordklot har väl knappast någon ett så egendomligt rykte, som *Nordens Palmyra*, det stolta St. Petersburg. Den fullständiga frånvaron af hvarje slags oförtäckt frisinnad rörelse, i förening med trycket af en politisk och social despotism, under hvilket de s. k. herskande klasserna lida kanske ännu kännbarare än de beherskade, har på samhällslifvet der tryckt en sällsam och hemlighetsfull prägel.

Syftet med föreliggande arbete, hvartill materialet hemtats ur de nyaste och bästa källor, är nu att, så att säga, aftäcka några af de viktigaste kuggarne och hjulen i denna underliga mekanism, sådan den fortvarat under tre, efter skenet att döma, allsvåldige kejsare, till dess en förfärande katastrof plötsligen på tronen upphöjde en fjerde, hvilken nu i sin ordning betraktar sig såsom tids förmämsta representant här på jorden. Den uppmärksamme läsaren skall nellertid finna att öfverflyttandet af så många millioner ryssars menliga rättigheter på en enda man väl kan gå för sig på papperet, men att i verkligheten systemets inkarnation i form af *czarernas vilja* sjelf varit underkastad inverkan af en mängd hemliga ledtrådar, hvilka samtida memoarförfattare och andra skriftställare med eller mot sin vilja ganska tydligt blottat.

Beträffande det erkända värdet och betydelsen af de memoarverk, hvilka utgöra källorna för detta arbete, hänvisas till utgifvarens inledningsord.

Här lemna vi en öfversigt af de första häftenas innehåll:

1. *Familjetraditioner.* — *Ryska sjülasörjare: Madame Krüdener och Photi, grefve Protassow och grefvinnan Antoinette von Bludow.*
2. *Från en nyare tid: Mössmakaren Komissarow, en kejsarlig lifråddares besynnerliga öden; Wera Sassulitsch, den ryktbara attentatqvinnan. — Huru embetsmän tillsättas. — Alexander Herzens memoirer (utdrag).*
3. *Mikael Bakunin. Polska expeditionen 1863 och Bakunin i Stockholm.*

Materialet är så rikt, att det skulle kunna fylla flera delar, dock inskränka vi oss, att börja med, till ett mera begränsadt urval i ett band, som utgifves i 5 å 6 raskt på hvarandra följande häften å 50 öre hvardera.

Första häftet har utkommit; subskription emottages i alla boklädor.

På Seligmann & C:s förlag ut under utgifning en

Samling af Facklexika.

I denna samling ha hittills utkommit:

Första bandet: *Svensk-historiskt Hand-Lexikon*, utarbetadt af Dr: Bernh. Meijer. Häft. 3: 50, inb. 4: 50.

»Det är en bok, som vid många tillfällen kan rådfrågas, en *oumbärlig handbok för hvar och en svensk* kan man säga. Äfven på olika bildningsgrader, ett af de nyttigaste arbetena inom denna afdelning af vår literatur. (Dagbladet.)

»Första villkoret för att en bok af detta slag skall uppfylla sitt ändamål är, att språket är lättfattligt, så genomskinligt klart som möjligt. Hr Meijer har i detta hänseende på det mest utmärkta och berömvärda sätt löst sin ingalunda lätta uppgift. Hans stil är i hög grad korrekt, klar och populär. Åtskilliga af de större biografiska uppsatserna skulle i läroverken med fördel kunna användas som läsestycken.» (Aftonbladet.)

»Vi tveka ej att varmt anbefalla arbetet åt hvar och en, som önskar korta och pålitliga underrättelser i vårt lands *politiska* historia. Särskildt bör det för *folkskolläraren*, som bland mycket annat äfven har att undervisa i detta ämne, men af många skäl är ur stånd att i någon vidsträcktare mån följa den historiska literaturen, utgöra en kärkommen hjälpredda vid hans förberedelser.» (Sv. Läraretidning.)

Andra bandet: *Politiskt Hand-Lexikon* af Dr: V. Köersner. Häft 3: 25, inb. 4: 25.

»Vi vilja utan tvekan på det varmaste anbefalla detta arbete i vår läsares åtanke.» (Svensk Läraretidning.)

»En hvar som intresserar sig för statens och kommunens angelägenheter, en hvar som blott vill följa med sin tid och ej blifva okunnig om hvad som försiggår omkring honom, måste finna ständiga anledningar att rådfråga en sådan uppslagsbok som den af Dr: Köersner med synnerlig omsorg och god urskilning utarbetade — — —» (Dagens Nyheter.)

Tredje bandet: *Kemiskt Hand-Lexikon*, utarbetadt af Professor P. T. Cleve. Häft. 4: 25, inb. 5: 25.

Fjerde bandet: *Svenskt Literatur-Lexikon*, utarbetadt af dr: Bernh. Meijer. (Under utgifning). Ut kommer i cirka 4 häften å 1 kr.

Samlingen kommer att fortsättas, och äro ytterligare flera band under utarbetning.

STOCKHOLM 1885.

EUGÈNE LEMKES BOKTRYCKERI.